

F I N A N T S Õ I G U S .

Õigus- ja majandusteaduse üliõpilastele
prof. K u r t Š i n s k i eksamikava järele

toimetanud Br. Pärli.

Sisaldab: lühikest kursust
ja eesti-vene oskussõnastiku.

T a r t u s, 1931
Toimetaja kirjastus

F I N A N T S Õ I G U S .

Õigus- ja majandusteaduse üliõpilastele
prof. K u r t š i n s k i eksamikava järele

toimetanud Br. Pärli.

Sisaldab: lühikest kursust
ja eesti-vene oskussõnastiku.

1931. aastal Tartus, Toimetaja kirjastus

Paljud. Kalmet, Tartus, Vladimiri 11-5

T O I M E T A J A L T.

Käesoleva kausta väljaandmine oli tingitud muudatusest eksaminõudmistes finantsõiguse alal. Tema s i - s u s t i k on sellepärast tihedas olenevuses vastava õppejõu poolt antud eksamikavast, selle t e o s t u m u s ja u l a t u s aga - toimetaja kasutadaolevast ajast, literatuurist ja majanduslikkudest võimalustest.

Kursus ilmub eesti keeles. See võib näidata vene keele valdajale puudusena, a g a s e e p e a b o l e m a t e m a h ü v e.

Lõppuliseatud sõnastik taotleb ometi - momendi seisukorrast lähtudes - rahuldada nende üliõpilaste nõudmisi, kes puudulikult tundes vene keelt, eksami tahavad sooritada võõrkeeles. Sõnade valik sõnastikus on kaunis juhuslik. Oskussõnade kõrval esineb tavalisi võõramaid, kuid sageli esinevaid sõnu. Mõlemis keeles sarnased rahvusvahelised oskussõnad on jäetud loomulikult välja.

Lühikesel konspektil on oma p a r a t a m a t u d puudused, millest aga meie üliõpilane alati on oskanud üle saada. Usk sellesse on toimetajat aidanud jagu saada kõigist tööga ühendusesseisnud kahtlusist. Ja veel midagi: et tarvidus "lühikese kursuse" järele on ajutine nähe, mis kaob niipea, kui meie tööolud e e s t i ülikoolis muutuvad.

Kirjanduselt on toimetaja kasutada olnud:

- Th. Eheberg, Finanzwissenschaft 1922.
- V. Lotz, Finanzwissenschaft 1929 - 1931.
- I. Ozerov, Osnovõ finansovoi nauki 1910, 1923.
- E. Mets, Administr.- ja finantsteaduste õpperaamat 1927.
- J. Mõtte, "Maaseadus" 1928.
- K. Mäekala-J. Lepik, Aktsiisimaksude ja viinamonopoli seadustik 1927.
- A. Eisenbergi, E. Spreckelseni, A. Ehini ja L. Maltsi loengud eesti maksuõigusest maksuamenikkudele 1930.

Pääle selle veel rida vähemaid väljaandeid, "Riigi Teataja" ja ajakirjandus.

Tartus, 31. juulil.

Samal toimetusel on ilmunud varem:
administratiiv(-haldus-)õiguse lühike kursus, viimane trükk aastal 1931.

S I S S E J U H A T U S .

P i l e t 1.

FINANTSMAJANDUS.

Inimsoo ajalugu on meile näidanud pidevat liitumisesuunda üksikute ühiskondlikkude rühmituste vahel. See suund ja ühendav suund on seletatav kõigepäält egoistlikkude loomutarviduste rahuldamise püüetega. Suuremates ühiskondlikkudes üksustes tekivad isesugused tarvidused, mis erinevad üksikindiiviidi omadest. Meie nimetame neid kollektiivtarvidusteks. Nende rahuldamine on seega suuremate ühiskondlikkude liitumiste - poliitiliste ühingute asi. Nii on kogukonnal, provintsil, lõpuks riigil omad iseseisvad ülesanded. Nende ülesannete täitmiseks poliitilised ühingud peavad olema organiseeritud, see tähendab, et nad peavad olema varustatud vastavate organitega, kelle vahel ülesanded on jagatud ja kes neid seaduslikus korras täidavad. Ühtki materjalset ega ka immateriaalset ülesannet ei saa aga täita majanduslikkude vahenditeta. Sellepärast ongi poliitiliste ühingute tähtsamaks eriülesandeks majanduslikkude vahendite hankimine. See peab sündima kavakindlalt. Teiste sõnaga ühingu peab olema korraldatud majapidamine. Meie nimetame avalikkude ühingute kavakindlat majapidamist, mis on sihitud vastavate vahendite hankimisele ja kasutamisele, riigi või mõne muu avaliku poliitilise ühingu finantsmajanduseks.

Seega on finantsmajandus kui ainult riiklik majapidamine liiga kitsalt nähtud. Ühelt poolt etendavad emavalitsused meie päevil igalpool võrdlemisi suurt osa, teiselt poolt ei saa ka liitriiges osariikide ja selle terviku vahel majanduslikku siduvust eitada. "Finantsmajandus" tuleb seepärast laiendada riigile avalikkudele poliitilistele ühingutele.

Sõna "finants" on kujunenud tõeäoliselt kesksest ladina finatio - või finanzia'st, mis tähendab rahamaksmist.

Finantsmajanduse eriline iseloom.

Finantsmajanduse eriline iseloom seegub, kui me finantsmajandust eramajandusega lähemalt võrdleme.

Meie võime leida küllalt ühiseid jooni: eraettevõtte tulud ja kulud võivad kasvada kuni avaliku ühingu omadeni, kui sageli neid ületadagi; mõlemad majapidamisi valitseb ühine põhimõte - vähema jõukulutusega suuremat tulu saada, tööjaotus jne.

Need ühised jooned põhjustasid veel mõningaid sajandeid tagasi vaadet, et riigi ja vürsti majapidamise vahel oluline vahe puudub.

Lahkuminekud esinevad esiteks nendes sihtides, mille teenistuses ühed kui teised seisavad ja teiseks nendes vahendites, mis kummalgi on kasutada.

1. Eramajandus taotleb esmajoones tarvilikkude materjalsete varade hankimist, mis isiku eluüldalpidamiseks vajalikud, nagu toitu, asulat, kehakatet, kuid ka kõrgemate vaimliste tarviduste rahuldamist. Finantsmajandus püüab luua selle immateriaalse sfääri, milles eramajandus võiks areneda. Seda sfääri loob: õiguslik kaitse, rahu ja rahvuslik rippumatus.

2. Eramajanduses maksab spetsiaalse vastutuse põhimõte: teened ja vastutused võrreldakse isekeskis ja määratletakse kahepoolses leppes. Varad hinnatakse n. turuhinnas. Finantsmajanduses ei või sellest juttu olla, kuna immateriaalsed väärtused pole materiaalsetele võrreldavad. Kodanikkude vastukohustus mõõdetakse üldiste aluste järele, seega üldise vastutuse põhimõtte järele (nt: maksuvõime järele).

3. Kodanikkude vastukohustused riigi suhtes ei määrata leppe alusel, vaid autoritatiivselt ja ühepoolset riigi poolt. See on paratamatus. Riigi kulud on niivõrt suured, et riigi oma varast kunagi ei jätka, ta on sunnitud puuduvat osa eramajapidamistelt võtma. Riik ja kogukond ei sarnle pereisale, kes oma liikmeid endatoodetud sissetulekuist toidab, vaid pojale, kes ennast isa summadest elatab.

4. Kuna, nagu juba varem öeldud, avaliku poliitilise ühingu (riigi, kogukonna) pakutavad hüved pole kergesti varades hõlmatavad, siis on peaaegu võimata kindlaks määrata "riigi puhaskasu", asjaolu, mis eramajanduses arvepidamisega kergesti saavutatav.

5. Eramajapidamised tekivad ja kaovad kiiresti. Finantsmajanduse subjektid püsivad kestvalt.

6. Finantsmajanduses tulud ja kulud on piiratud j. nimelt nende ülesannetega, mis riigil või kogukonnal täita. Öeldakse: eramajanduses tulevad kulud tulude järele korraldada, finantsmajanduses aga tulud kulude järele.

Väide ei kannata arvustust. Meie näeme sagedasti, kuidas eramajapidamistes äärmisi pingutusi tehakse, et tuludega kulud katta. Muide - ei saa salata, et mõistlik majapidaja teisejärgu tarvete rahuldumist oma sissetuleku järele korraldab (vt. Lotz. 13-16.)

Side finantskorralduse ja riigikorralduse vahel.

Finantsmajandus on avalikkude politiliste üksuste majapidamine. Sellepärast on ka nende üksuste korraldus aegade kestel vajutanud majanduslikule korraldusele pitsati.

1. Kultuuriline areng tõi riigikorraldusse ülesannete differentseerumise. Mis enne oli viirsti asi, muutus riigi asjaks. Rahvuslik rippumatus, õiguskaitse, haridusasjandus, hoolekanne leiavad järjest suuremat arendamist, mis peegeldub selleks kulutatud summade kasvus. Selle kõrval sünnib ülesannete jaotus riigi ja kogukonna vahel, kelle hoolde jääb teedekorrashoid, tervishoid, julgeolupolitsei jne.

2. Seltskondlik kord, eriti seisuste ajajärgul, avaldas oma mõju finantskorraldusele. Meie teame, et maksukoorem lasus alamatel kihtidel, kuna kõrgem seisus, kes riigi hüvesid päämiselt nautis, oli maksukohustistest isegi vaba.

3. Rahvamajandus ja suured muudatused selle elus, nagu üleminek naturaalmajapidamiselt rahamajandusele, moodne maksutehnika, loovad näitliku sideme finantskorralduse ja riigikorralduse vahele.

4. Riigi põhikord, diktatuur, konstitutsiooniline monarhhia, vabariik, annavad samuti oma ilme finantskorraldusele.

5. Lõpuks ei jäta oma mõju avaldamata ka puht välised asjaolud, nagu sõjad, revolutsioonid jne. Mõelgem ainult Versaill'i rahulepingu mõjule Saksamaa finantsidele!

Lõpmatud sidemed põimivad riigikorraldust finantskorraldusega muutes nad teineteise funktsiooniks.

Finantsteadus, finantsõigus.

Finantsteadus on õpetus avalikust majapidamisest. Ta on nende põhimõtete süsteemiline kujutus, mis valitsevad finantsmajanduses, mille järele seega riik ja kogukond oma ülesannete teostamiseks vajalisi varasid

hangivad ja kasutavad. Tema pääülesandeks on vaadelda, määratleda ja kirjeldada neid tõsiasju, mis puutuvad riigile ja teistele avalikkudele üksustele tarvilikkude majandusvahendite loomu ja rakendusse.

Finantsõigus on nende normide kogu, mille ülesandeks on korraldada riigi ja teiste avalikkude üksuste majapidamist.

Finantsteaduse koht teistes teadusvaldades;
tema suhe praktikasse.

Finantsteadus on osa riigiteadustest kõige laiemas mõttes. See tähendab, ta kuulub teadusvaldkonda, mis uurib riigi poliitilist, õiguslikku ja majanduslikku elu. Finantsteadusel on kõige lähemad suhted õpetusega rahvamajandusest (poliitiline ökonomia) ja haridusteadusega (õpetusega riigi valitsemisest). Nimelt rahuldab finantsmajandus riigihaldust rahvamajanduse abinõudega, s.t. tema saab oma eesmärgi haldusest, oma täitmisevahendites on ta aga sõltuv rahva majanduslikust jõust. Terve rida tähtsamaid põhiprintsiipe laenab finantsteadus riigiõigusest ja politikast. Oma materjali ammutab ta osalt finantsajaloost, finantsstatistikast ja finantsõigusest.

Finantsteaduse abidistsipliinidena esinevad: üldine statistika, tehnoloogia, erandajandus, poliitiline aritmeetika ja riigiarveõpetus.

Teoria ja praktika käivad käsikäes. Nad peavad teineteist täiendama. Teadus vaatleb üldiseid, tüüpilisemaid nähteid, formuleerib põhijooni ja näitab eesmäärke. Praktika uurib ja katsutab kuivõrt teoreetilised kaalutlused on teostatavad ja püüab need konkreetsetel juhtudel rakendada.

Finantsteaduse ajalugu seoses finantsmajanduse ajalooaga.

Erisuguseid suundi finantsteaduses.

Finantsmajanduse loos on alati mõõduandev olnud: kas riigis valitses raha- või naturaalmajapidamine, kas väliskaitse oli korraldatud rahva- või palgaväena ja lõpuks - kas riigi sisemine valitsemine sündis kutseliste palgaliste ametnikkude, pärandatavate või mumeeste või valitavate auametite kaudu. Täiuslik finantsmajandus on seni alati eeldanud tulude-kulude rahamajanduslikku korda, täpsat arvepidamist ja jooksvat kontrolli. Need eeldused pääsesid maksvusele

Kreekas ja Roomas õitsesajal. Rooma keiserrigi lagunemisel lääne ja ida ossa tekkis kaks teineteisest oluliselt erinevat kultuurkeskust. Neist keskustest päris keskaeg oma ilme: lääne- ja kesk-Euroopa oma feodaalilme, lõuna-Euroopa ja põhja-Euroopa-Aafrika - orientatsioon.

Viimase levitajaks muutusid araablased, kelle kaliifvõimu ajastust on säilinud kaks riigitulude ülevaadet (Harun al Raschid'i ja kaliif Moktadiri valitsemisajast). Ka finantskõhvimusi käsitavad kirjandust leiame sest ajastust, millest tähtsam teos on kahtlemata Ibn Khaldūn'i prolegomena maailmaloole, mis pärit 14.-dast sajandist.

Feudaalkorda iseloomustab naturaalmajapidamine. Sellist tõttu ei või tõsisest finantsmajandusest keskaja esimesel poolel juttu olla. Need maksud ja koormatised, mis üksikud vasallid, läänihärrad, kuningad ise neile kuuluvaile talupojetele päale panid, ei kannud avalikõiguslikku iseloomu, ei kannud riikiikku iseloomu. Ja alles 13. sajand toob maksvusele rahalise majapidamise, nimelt linnadeg. Linn muutub tulevikuriigi eeskujuks. Siin löövad uuesti õitsele antiikaja res publica ideed, siin kohtame maksustamist maksujõu järele, kindlustatud avalikku krediiti ja korraldatud rahade valitsemist. Itaaliat vallutab 15.-dal sajandil urbanisatsioon.

Vürstid ja maahärrad asuvad linnadesse, areneb kaubandus. Ja tekib õige rikkalik finantskirjandus.

Järgnevad sajandid mõõduvad absolutismi maksulepääsu tühe all. Seisuslik kaitsevõgi muudetakse palgaväeks, rahamajapidamine haarab laialdast pinda ja klassilise mineviku teoreetilised ideed tõstavad pääd. Terve rida õpetlasi avaldab finantskõhvimusi puutuvaid töid. Nimetame Jean B o d i n'i (Les six livres de la République 1576-7), mainime itaallast B o t é r o't ja 17. sajandi inglasi Petty'd, Locke'i ja Halifax'i.

Bodin arvustab teravalt kaasaegset pillavat finantsmajandust. Ta soovitab vürstidele maadomüümise asemel oma sissetulekuid suurendada kauplemise teel. Ta käsitab maksutamise probleeme ja mõistab hukka mõningaid kaudseid makse.

Botéró püüab Macchiavelli õpetuse järele käies määrata, kuidas vürst tulusid peaks hankima. Ta lahutab korrallised ja erakorrallised kulud. Peab otstarbekohaseks maad koormata reaalsete maksudega, liikuvat varandust aga kaudsete maksudega (ainult tollidega). Petty nagu Hobbeski pooldab soo-

jalt aktsiisimakse, Locke - maamaksu.

Juba 15.-dal sajandil tehti Saksamaal hussiidide ja Türgi sõdade ajal katset maksma panna üldine riiklik otsene maks n.n. "der gemeine Pfennig". Kuid maksude võtmine sündis ka edaspidi ikkagi seisuste läbi madalamale kihile veeretamisega. Kaks suurt finantsreformi mainime veel: Colberti - Prantsumaal ja Pitti - Inglismaal. Mõlemad aga ei kõrvaldanud õigusetust maksusüsteemis: maksuvaba seisust. Ikka veel iseloomustab 17.-dat sajandit eelmise jäljed: domeenide majapidamise tähtsus, regaalid, maksuprivileegiumid, tulude-kulude korralisuse ja erakorralisuse vahetegemise puudumine. Sama sajand sünnitab m kameralistliku kooli, mille eesmärgiks oli välja koolitada tegelikke majandusteadlasi maahärra merkantilistlike pühimõtete elluviimiseks. Kameralistidest olid tähtsamad Justi ja Sonnenfels. Absolutismi tulisemaks kaitsjaks muutub Puffendorf. Tema ei põhjenda makse enam kohustusena üldhüve hääks, vaid vastutasuna elu ja varanduse kaitse eest.

Olulist osa finantsajaloos etendasid füsiokraadid, Quesnay'ga eesotsas, kes aluse panid ainuma maksu (impôt unique) pühimõttele.

Adam Smith, rahvamajanduse isa, on saanud tähtsaks ka finantsteaduses. Klassilised on tema maksureeglid: 1/ maksud peavad olema jaotatud isiku maksuvõime järelle, 2/ nad peavad olema kindlaks määratud, 3/ nende võtmine peab sündima kohustatule mugaval ja sobival kujul, ning 4/ nende võtmine peab sündima küllalt odavalt (s.t. maksustusaparatuur ei tohi olla liiga keeruline ja kulukas).

Prantsuse revolutsioon ja 19. sajand tõid riikide poliitilisse ja sotsiaalsesse ellu tunduvald muudatusi. Absolutism varises. Tööliskond tõstis pääd. Sotsialism võttis maad. Rida vene teadusmehi, nagu Ozerov, Tverdählebov, Fridman, Bogolepov, Kurtšinski (!) leiavad ühise tee finantsteaduse sotsioloogilise kooli juure. Selle järele finantskord pole muud midagi, kui sotsiaalsete rühmituste võitluse tulemus, ökonoomiliste nähete refleks.

Seda võitlust eitab täiesti marksistliku ilmega klassiteooria, mille järele finantsmajandus on rikaste kapitalistide konstruktsioon, mille muutmiseks vaesed oma sotsiaalse seisukoha poolest on võimetud.

ÕPETUS RIIGI KULUDEST.

P i l e t 2.

Riigi kulude õpetuse koht finantsteaduse süsteemis.

Meie teame juba, et riigis (rsp. kogukonnas) tulud määratakse peamiselt kulude alusel, millega muidugi pole öeldud, et kulutamisel alati tuleb silmas pida neid võimalusi, mis riigisissetuleku osas avanevad. Sellega muutuvad ka kulud aluseks, mille põhjal finantsteadus ehitab oma riigitulude süsteemi. Finantsteaduse ülesandeks pole otsustada selle üle, missugused kulud on poliitilisele ühingule otstarbekohased ja missugused mitte, missugused seaduslikud ja missugused ei. Need on küsimused, mille lahendamine on teiste teaduslike distsipliinide asi. Finantsteadus piirdub ainult lühikese ülevaatega riigikuludest ja neist põhiprintsiipidest, mis kulude õpetuses seni on valitsenud. Õpetus kuludest moodustab ulatuselt õige väikese osa finantsteaduse kursusest ja terves reas õpperaamatuis pole tema jaoks üldse kohta jäetud.

Riigikulude arenemine.

Kultuuri varajasemal astmel inimese majanduslik tegevus on keskendatud pere- ja sugukonnas. Kollektiivtarbed tekivad alles hiljem. Uus aeg sunnib inimesi eriti väliskaitse otstarbel riigilt abi otsima. Ja tööpoolest leiamegi statistilistest andmetest, et riigikaitse elus olulisemat osa on etendanud kulud kaitsevõu ja laevastiku ülalpidamiseks. Relvatehnika arenemisega tõusevad ka riigi eelarvetes vastavad summad kuni nad maailmasõja päeviks omandavad grandioosseid suurusid. Kuid ka teistel haldusaladel märkame sama nähet. Rahvaarv Euroopas kasvab kiiresti. Tihe kokkupuutimine teiste riikidega tekitab sisekaitse ja õigusliku kaitse tähtsusetumaks korraldamist. Riigi aparaat muutub keerulisemaks, riigiteenijate arv suureneb. Sunduslik algharidus nõuab endale suuri summasid. Liikumisteod, rahvatervishoid muutuvad riigi asjaks.

Kultuuri arenemisega omandab riik majandusliku üksusena ikka suurema ja suurema tähenduse.

Kulutamise üldpõhimõtteid.

1. Iga ratsionaalse majapidamise, nii ka riigi

finantside põhimõtteks on kokkuhoid. Kuid mitte sarnane kulude piiramine, mis sunnib või lõpetab mõnda vajalikku riiklikku funktsiooni, vaid jätab seejuures sellele vajaliku elu- ja arenemisvõimaluse. Veel enam riiklik kulutamine ei tohi piirduda ainult hädavajalike kude materiaalsete kollektiivtarvete rahuldamisega, vaid peab ka soodustama teisi kultuuriavaldusi.

Kultuurriigis peab oskama hinnata ka väärtusi, mis kallaga pole kaalutavad. Riik peab toetama teenukamaid isikuid kunsti, kirjanduse ja teaduse alalt. Muudugi peab see sündima äärmise hoole ja erapooletusega.

Kultuurkapitalist ei tohi saada allikas, millest suguluse, sõpruse või ainult sümpaatia alusel jagatakse kingitusi üksikutele soltskonnategelastele, nagu sarnane hädakoht väikeriiges ähvardab. - Viimasel ajal nõuab eriti hoolekanne ja töötaolek riigi suurt kaasabi.

2. Kuna riik suurema osa tulusid sunniliselt oma kodanikelt üldisel alusel võtab, siis on ka arusaadav et need hüved, mida riik vastu annab, samuti üldist laadi kannaksid. On täiesti hukkamõistetav see ajaloos tuttav seisukord, milles rikkad kihid vaesemate arvul riigi soodustusi kasutasid.

3. Riik peab tegema kulusid, mis mõjuksid reproduktiivselt, see tähendab, et ta nende kaudu otseselt või kaudselt omi kodanikke millegiga hüvetaks.

4. Poliitilised kaalutlused nõuavad, et riik ei kulutaks sarnaste tarvete rahuldamiseks, mida suudavad juba rahuldada eraisikud või ühingud. Riigi kätte peaksid jääma sarnased ettevõtted, mis oma iseloomu poolest nõuavad riigi ainuosavõttu (nagu kaitsevägi, koerus) või avalikku garantiid (kaaludeasjandus, rahalöömine, post, telegraaf) või millest erahingud pole küllaldaselt huvitatud.

Klassifikatsioon. Korralised ja erakorralised kulud

Kulud jaotatakse korralisteks ja erakorralisteks kahest seisukohast. Esimese järele: "korralisteks kuludeks loetakse kulud, mis enamvähem alalised ja aast-aastalt kordudes lähevad tavaliste tarviduste rahuldamiseks." Seega võime korralistes kuludes veel eritleda alalisi - muutumatuid suuruselt, nagu nt: palkadoks riigivõla protsentideks, ja muutlikke, nagu nt: korduvad remondid. "Erakorralisteks kuludeks loetakse ku-

lad, mis tekivad suurematest juhuslikkudest muutlikkudest tarvidustest. Erakorraliste kulude hulka kuuluvad eriti suurema kinnisvara sootamine, raadtee ehitamine, põhjalikum relvastuse ümberkorraldamine uuesüsteemiliseks; kulud, mis vahetult tekivad sõjast ja selle tagajärgedest, rahvaviletsusest, nagu viljakaikaldus, uputus jne.; lühiajaliste sõjavõlgade tasumine ja muude võlgade kustutamine enne tähtaega; riigikassast riiklikkudele ettevõtetele ja asutistele antavad operatsiooni kapitali summad ning riigikassast antavad laenud". (Tsiitaadid: Riigieelarve seadusest RT 185/186-1925).

Teisest seisukohast jaotatakse kulud korralisteks ja erakorralisteks selle järele, kas kulud lähevad täies ulatuses eelarveaasta kestel tarviduste rahuldamiseks või ulatavad nad ühest eelarveaastast ka järgmistesse. (Viimased on erakorralised).

Vahetegemine korraliste ja erakorraliste kulude vahel on ses mõttes tähtis, et nende katmine toimub iseliiki tulvallikatest. Korralistel kuludel kaetakse ainult sarnastest allikatest, mida meie korralisteks tuludeks nimetame, nagu tulud maksudest, lõivudest jne. Erakorralised kulud tulevad aga katmisele ainult erakorralistest tuludest, nagu suuremaarvulisest riigivaranduste realiseerimisest, operatsiooni kapitalide tagasimaksumistest ja võlgade tegemisest.

Korralistel kuludel näitavad tavaliselt suurenemise tendentsi. Erakorralised on väga muutlikud. Nad võivad avaldada kahjustavat mõju korralistele tuludele kasvavate võlaprotsentide näol või vähenevate sissetulekute mõjul riigimaadest ja varadest.

Finantshalduse- (-valitsemise-) ja käitiskulud.

Eraldatakse kulud valitsemisele ja riiklikule käitisele. Esimeste all mõeldakse sarnaseid kulusid, mis lähevad vahetult riigi ülesannete täitmisele. Teiste liiki kuuluvad need kulud, mis lähevad tulude võttamiseks. Käitiskulusid on kaheksa: neid, mis lähevad riiklikkude ettevõtete ülalpidamiseks ja neid, mis lähevad maksude võttamiseks. Esimesed ei sisalda vahetatud kodanikkude koormatist, teised aga koormavad kodanikku otseselt; ja nimelt võetava maksu ja võttamise lisa võrra.

Kulud üksikutele haldusele (-valitsemise)aladele.

Kulude suurus ja iseloom oleneb täiesti neist po-

litilistest, majanduslikkudest ja valitsemiskorralis-
test tingimustest, milles riik asub. Ses mõttes pakub
väga mitmesugust kujutist päätükk neist kuludest, mis
lähevad tiigi kõrgema võimu tarviduste rahuldamiseks.
Monarhhiates neelab valitseja (olgu ta kuningas, kei-
ser või vürst) oma hoovkonnaga (tsivilnõii list) suuri
summasid riigi eelarvest. Konstitutsioonilistes monarh-
hiates jagab ta seda rahvaesindusega. Vabariigis on
jaotus presidendi ja parlamendi vahel. Eestis 1925.a.,
eelarve järele Riigikogule oli arvestatud kulusid miljo
markades: 45, Riigivanemale, riigikantseleile ühes juu-
rekuuluvate ametasutistega - 30. See on kokku umbes 1%
eelarve kuludest. Riigi välimine haldus, välisesitus
nõuab samuti erikuluseid ja need võivad riiges asumaa-
dega üige suureks paisuda. Välisministeeriumile oli
meil ette nähtud (1925.a. eelarve) 112 milj. marka ehk
1,5 % kogu kuludest. Kulud väliskaitsele olenevad pää-
miselt selle korraldusest, riigi poliitilisest seisuko-
hast ja seisukorrast. Eestis tõusevad vastavad kulud
kuni 20 %-ni kogu eelarve kuludest.

Lõpuks mainime veel kulusid kohtule ja sisemisele
haldusele: politseile, piirivalvele, põllumajandusele,
teedele, haridusele, tervishoiule ja hoolekandele; sa-
nuti ka riiklikule majapidamisele.

Õ P E T U S R I I G I T U L U D E S T .

=====

P i l e t 3 .

Mõiste ja klassifikatsioon.

Kursuse käesolevas osas käsitame ainult korralisi
tulusid, mille all mõistame niisuguseid, mis on enam-
vähem alalised ja aast-aastalt korduvad. Korraliste
tulude ülesanne ja otstarb on katta korralised kulud.
Millega muidugi pole öeldud, et korralisi kulusid ka
erakorralistest tuludest võib katta, mis aga enesest
on riigimajandusele ebanormaalne nähe.

Korralised tulud jaotatakse harilikult kolme lii-
ki: 1/eramajanduslikud tulud,
2/maksud } a n d a m i d
3/lõivud }

Eramajanduslikud on tulud riigi eraettevõtettest:

maadest, metsadest, tööstus- ja kaubandusettevõtetest, millest riik laegana (fiskusena) tulusid ammutab.

Maksud ja lõivud on riigi avalikõiguslikud tulud, tulud, mida riik autoriteedi mõjul oma alistatuilt sunniliselt võtab. Maksud on üldist laadi tulud, mis lähevad üldiste tarvete rahuldamiseks, lõivud spetsiaalselt laadi, ja nad lähevad selle tarvete rahuldamiseks, kes neid on välja kutsunud. Lõivude otstarb on katta n.ö. asjaajamise kulud. Meie näeme, et vahetegemine maksude ja lõivude vahel (mille juure me veel kunagi edaspidi tuleme) põhjeneb põhimõtteliselt sellele, kas tulu- de otstarb on katta kollegiaaltarvidusi või indivi- duaaltarvidusi.

See küsimus on finantskirjanduses leida väga mit- mesuguseid arutlusi, millest tüüpilisemaid eksimu- si on kollektiivtarvidustest arusaamine kui indivi- duaaltarviduste kogusummast. See arusaamine on juba sellepärast vale, et üks osa rahvast alati on teisel arvamusel sellest, mida riik oma kollek- tiivtarvidusteks on sanktsioneerinud. (Mis indivi- duaaltarvidus ja mis kollektiivtarvidus on, seda saab määrata ainult hingestatud organism, riik seepärast vastava füüsilise isiku või nende kol- leegiumi kaudu).

Töendusliku loomuga tulud. Mõiste ja liigitlus.

Töendusliku loomuga tulude all mõtleme sarnaste riiklikkude või kogukondlikkude ettevõtete tulusid, millest need loovad majanduslikke varasid ja teeneid (usluugi, Leistungen). See tegevus sünnib eramajandus- likkude põhimõtete järele ja selle otstarbeks on riigile le tulu anda.

Need eramajanduslikud tuluallikad liigitellakse alljärgnevalt:

1. Õigused: maad ja metsad ning nendega ühenuses- olevad kasutusõigused.
2. Ettevõtted: a/tööstusliku iseloomuga - kaevan- dused, vabrikud ja trükikojad...
b/kaubandusliku iseloomuga - pangad, loteriid...
c/liiklemisasutisi - raudteed, lae- vandus, post ...

Kuigi tähendasime, et riik oma eramajanduslikke ettevõtteid juhib üldiselt eraettevõtja põhimõtete jä- rele, siis üksikjuhtudel peab ta üldsuse huves neist

kõrvale kalduma ja arvestama sisepolitiliste ja rahvamajanduslike huvidega. Me näeme sagedasti, et ta oma tööstuse- ja ärisaadusi odavamalt turule saadab kui mõni teine eraettevõtja, me paneme tähele, et riik isegi teatud juhtudel täiesti tahaplaanile surub kasuprintsipi piirdudes näiteks eeskujulikkudes põllumajanduslike majapidamistes ainult agrikultuursete etstarvete taotlusega.

Riik võib osa võtta majanduslikust elust vabalt konkureeriva eramajandusliku üksusena, ta võib aga teatud kaalutlustel mõne ala täiesti monopoliseerida.

Nii on peaaegu üldiselt rahavalmistamine ja postitelegraafiasjandus riigi monopol.

Nad kuuluvad n.n. haldusmonopolide liiki, kuna nende otstarb on kodanikkudele ja riigielanikkudele pakkuda neid tehnilisi ja majanduslikke hüvitusi, mida eraettevõtte pakkuda ei saaks.

Teiselt poolt riik monopoliseerib mõne majandusala võimalikult suure tulusaamise otstarbel. Sel juhul on meil siis tegemist finantsmonopoliga. Sarnasema esineb meil nt: viina monopol.

Muidugi leiame ka sarnaseid monopolikujundeid, millel on osalt ühe osalt teise iseloom.

Viimasest revolutsioonist esilekutsutud sotsialiseerimisvaim nägi kõigi majandusalade riigistumises antikapitalistliku riigi ideaali, milles pidi puuduma maksukoormatus. Tegelikult aga näitas Nõukogude-Vene - selle idee agaram üritaja - 1926 aasta eelarves 2416 miljonit rubla tulude kõrval riigi varadest ja ettevõtetest 2333 miljonit rubla maksudest (!), seisukord, mis tublisti koormavam kapitalistliku Eesti omast, kus umbes samaaegne vahekorid oli 4131 2832 vastu (miljonites sentides) !

Töendusliku iseloomuga tulude ajalugu.

Domeenid - maad ja metsad moodustasid riigi algealisema tuluallika. Frankide riigis armutas kuningas oma tulud kuninglikest eravaradest ja juurevõidetud varadest. Põhimõtteline vahe kuninga ja riigi maa vahel puudus. See tekkis alles Karl Suure järeltulijate ajastus.

Riiginaade kasvamine sündis alul juurevõtmise, kuninglike varanduste pärimise ja kirikumaade säkularisatsiooni teel. Kuigi juba 10.-dal sajandil algas riik

gimaade suurenemine ilmalikkude ja vainulikkude suurharrade kasuks, 1806.a. oli Prantsusmaa riigimaadest ilma. Ka Saksa territooriumil oli sarnane protsess. Võitlus maade pärast sündis vürstide vahel, kusjuures siingi riigimaa kandis valitseja puht-isiklikku omanduse iseloomu ("Kammergut").

Kuni möödunud sajandini veel valitses arusaamine, et maksud on viimseks abinõuks tulude saamisel, siis leidis eriti 18.-dal sajandil aset vürstlikkude maade väljarentimine tulusaamise otstarbel.

Samal ajal, kui tulud domeenidest hakkasid tunduvalt vähenema, leiti uus tuluvahend regaalides. Mis regaalide all mõista, seda ei saa meie tänapäeval loogilise kategooriana määrata. See on ajaloos tuntud tulusaamise viis, mida tänapäeval võib viia osalt maksude, osalt lõivude ja osalt töönduslikkude tulude alla. Regaalest olid tuntumad - mäeregaal - õigusmaapõue varandusi päevavalgele tuua, rahalöömiseregaal ja hiljem postiregaal. Kuid ka jahipidamine, kalapiük ja tuulekasutus veskite käinapanemiseks moodustas regaali, kuna valitses arusaamine, et kõik mis päälpool maapinda ja allpool maa- (ja vee-) pinda, kuulus riigile ja ühtlasi selle valitsejale.

17.- ja 18.-dal sajandil tekkis rida riiklikke tööndusasutisi, nagu portselani-, tapeti- ja riidetööstusi, mis aga pärast oma tähenduse jälle kaotasid. Riiklikke krediitasutisi on säilinud ainult üksikud.

Erilise epohhi aga lõi auramasinaleid, Rowland Hills'i postmarkide süsteem ja riigi uus suhtumus postiasjandusse. Möödunud sajandi kestel algas kõigis kultuurriiges palavikuline raudteede ehitamine, millest riik ainult kaudselt osa võttis. Ajajooksul on aga riigiraudteede süsteem ikka enam ja enam levinud.

Sama teed on käinud ka posti, telegraafi ja telefononi arenemine. Ikka enam ja enam on nad muutunud kultuurilisteks kollektiivtarvidusteks, mille korraldamises ja valitsemises moodus riik ei saanud üksikuteks jääda.

D O M E E N I D .

P i l e t 4.

Põllumajanduslikkude varade valitsemine.

On tuntud kolm maade valitsemise süsteemi:

1/ isevalitsemine, 2/ rendileandmine ja 3/valitsemine tuluminiimumi garanteerimisega.

Ad 1/ Selle süsteemi järele maade valitsemine sünnib palgaliste valitsejate poolt riigi kulul. See maade valitsemise viis võis varematal aegadel olla õige otstarbekohane. Eriti siis, kui maapidamine oli eksten-siivne ja lihtis, rahvaasustus hõre ja töõnduslik elu üldiselt arenematu. Sel puhul riik oma eeskujuga võis ergutada kapitali mahutamist põllumajanduslikkudesse ettevõtetesse ja soodustada põllumajandusliku tehnika arenemist.

Tänapäeval see süsteem üldiselt on leidnud hukka-mõistu, välja arvatud mõned erandjuhud (eeskujulikud majapidamised ühenduses vastavate õppeasutistega, maa-kultuuriliste katsejaamadega, tõuloomade kasvatusi jne). Ja seda mitmel kaalutlusel: a/ raske on kontrollida laialipaisatud maid, eriti kui neid ekspluateeritakse lahkuminevate süsteemide järele, b/ valitsejal puudub aineline huvi maa tulunduse tõstmiseks, c/ tulud kanna-vaad väga kõõikuvat iseloomu - olenedes saagiõõnnest.

Ad 2/ Rent pakub riigile neid soodustusi, mis osi-mesest süsteemis puudusid: a/ kindla perioodilise sisse-tuleku näol, b/ valitsemiskulude vähenemise näol ja c/ maatulunduse tõstmise näol rentniku poolt.

Muidugi ebasobiva rentniku puhul võib maa eksplua-terimine muutuda röövmajanduseks ja riigile kahjuli-kuks. Sellepärast on riigi hool valida sarnane rentnik, kel pikaajaline vilumus ja riiklikusaldus. Väljarenti-mine enampakkumise teel ei ole seepärast alati kuigi soovitatav. Rendilepingu tegemisel või uuendamisel on otstarbekohane endine rentnik edasi kinnitada, kui see maa valitsemiseks erilist hoolatust pole üles näidanud.

Mõnikord riik annab maa üldise rendi alusel välja, nimelt suuremaid maade komplekse ühes juurekuuluvate töõndusettevõtetega (veskid, telliskivitehased, piiri-tusevabrikud) (Generalpacht). Rahvamajanduslikult ja finantsiliselt aga eelistatakse spetsiaal-renti, nimelt põllumajandusüksuste lahus väljarentimist.

Mis puutub rendiaega, siis peab see olema küllalt pikk, et rentnik oleks garanteeritud, et ta asjata oma töõjõudu sellele kohale ei rakendaks. Meie Maaseaduses (RT 79/80-1919, 51/52-1924, 1-1927) § 15. on ette näh-tud rent kuni 24 aastani, pikaajaline rent kuni 99 aastani ja põline rent.

Põline rent on pärandatav maa kasutamiseõõigus, eri lise vastutasu eest, mis koosneb sissemaksust (Ertbo-standgeld) ja päranduskaanonist. Põlisrendi süsteem pole riigi finantsidele kuigi otstarbekohane, kuna maa-

tulundusega võrreldes päranduskaanon võib langeda minimaalsuseni.

Ometigi võib see aga saada otstarbekohaseks sääl, kus rahvamajanduslikud ja sotsiaalpoliitilised kaalutlused soovivad näha suurnaade tükeldamist väikemaapidamisteks, mis päranduste teel oma loomuliku käigu lätab.

Ad 3/ Viimane süsteem seisab selles, et kindlapalgaline maavalitseja riigile teatud aastasissetuleku garanteerib ja ülejäägi varemtehtud leppetingimuste järele riigiga jagab.

See süsteem asetab eraisiku õige ebasoodsasse seisukorda, mille tõttu ta ka harva realiseerimist on leidnud.

R i i g i m a a d E e s t i ä.

Vabariigi loomisel polnud meil riiklikke maid. See seisukord sundis Eestit majandusliku jõu arendamiseks ja poliitilise võimu kindlustamiseks looma riikliku maatagavara. Maaseaduse § 1. ütleb: "Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatakse riigi omanduseks kõik Eesti Vabariigi piirides olevad mõisad ja maad, mis Balti Eraseaduse (1864. a. väljaanne) § 597. tähendatud, ühes kõigi nende päraltolemiste ja kõlvulise põllumajandusliku inventariga, olgu viimane mõisa omaniku, pidaja või rentniku pärast.

Märkus 1.: Võõrandamise alla ei kuulu: 1/ linnade, heategevate ja teaduslike asutuste, maakondade ja valdade päralt olevad mõisad jamaad. 2/ maatükid (Landstellen, Balti Eraseaduse § 597, 5), kui nad ei ole rüütlimõisate omanikkude päralt; 3/ suruaiad, kirikute ja kloostrite alune pind ühes tarviliku õuemaaga jne. (inventari kohta)."

Peremeleta maade tarvitamise seaduse (R.T 54-1927.) § 1. ütleb: "Riiklikku maatagavarasse arvatakse Eesti-Vene rahulepingu põhjal Eesti Vabariigi piiridesse tulnud maa-alasse kuuluvad maad, mille viimasteks eraomanikkudeks enne rahulepingu sõlmimist olid külakogukonnad, maaühisused, asutused või teised juriidilised isikud, mis ei asu vabariigi piirides, või isikud, kes ei ole Eesti kodanikud, kui nad ei ole asunud tähendatud maade valdamisele; eraisikud 1. maiks 1927. a., teised 1. maiks 1926. a. Pärast tähendatud tähtaega lähevad tähendatud maad Põllutöoministeeriumi korraldusse."

Nende seaduste alusel ja vastavate määruste

(Maareformi teostamise määrused RT 16/17-1920. j.t.)
korraldusel soetas Eesti oma riikliku maatagavara. Selle maatagavara tarvitamise üldised alused annab Maaseaduse § 15. ja Peremehta maade tarvitamise seaduse §2, tarvitamise lähemad alused - vastavad eriseadused.

Riigimaid antakse tarvitada sellekohaste eriseaduste alusel: a/ põliselt (pärandatavalt) põllumajapidamisteks väikemajapidamistena või kõrvaltöö harudena peetavate käsitööliste-, kalameeste-, maatööliste- ja aiapidamiste maakohtadena. Maaseaduse § 20. korras määratud maasaajatele, ning juurelõigetena (ka eraldi maatükkidena) väikemajapidamistele;

b/pikaajaliselt (kuni 99 a. pääle) onavalitsustele põllumajanduslikkudele, hariduslikkudele, ühistegeelistele ja teistele üldkasulikkudele organisatsioonidele ning üksikutele isikutele eluasensks ehituskruutidena, tööstuslikuks ja kaubanduslikuks otstarbeks või ülesharimiseks uudismaana;

c/Tähtajaliselt kuni 24 a. pääle üksikutele isikutele põllumajapidamiseks. Peremehta maade tarvitamise seaduse § 1.-ses ettenähtud maadest antakse tasuta külakogukondadele, maahisustele ja kodanikkudele, kelle maa on Eesti Vabariigi piiri rajamisel poolitatud, samuti ka osaliselt piiritava jäänud külakogukonna või maahisuse endistele liikmetele, kui nad Eesti Vabariigi kodanikud. Eesti-Vene piiri taha jäänud maa asemele maatükid võinavalikult samas väärtuses.

Riik võib maid ka oma kätte jätta pidamiseks.

(Ms. § 15. märkus 2.)

Renditasu suurus - 4 % + 0,25 % maahinnast (kuld-kroonides) on määratud Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omandamiseks andmise seaduses (RT 109/110-1925. a. ja muudatused). Maahind ei või olla keskmiselt üle 40 gr. √ 4 gr. kulla väärtuse karja- ja metsamaa kohta (§7). Riigil on riiklikust maatagavarast lahutatud maakoha põlise tarvitamise või omandamisega võrrandamise, kinkimise või pärandamise korral kahe kuu jooksul ostueesõigus, väljaarvatud juhtumid, kui maakoht või selle põlisetarvitamise õigus läheb edasi pidaja sugulastele esimeses kolmes sugulusastmes või kahes hõimlusastmes (§ 6). Põlisel tarvitajal on õigus omandada tema käes põlisel tarvitamisel olevat maakoh-

ha ja
ja heinamaa
põllu- ja
väärtuse

ta käesoleva seaduse (viimane tsit. seadus) ja sama hindamise alustel (§ 14).

Kõik tulud, mida riik saab riiklikust maatastavast, lahutatud maakohatade tarvitamisest käesoleva seaduse põhjal, maha arvatud administratsiooniküüd, arvatakse riiklikuks. .nduskapitaliks, mille tarvitamise kord määratakse (Asunduskapitali seadusega (RT 29 - 1929.)).

See kapital kasutatakse muu seas ka võõrandamise eest tasu maksmiseks.

Põllumajanduslike valduste võõrandamine.

Riigimaade võõrandamise kasuks kõnelevad: a/finants, b/ rahvamajanduslikud ja c/ poliitilised kaalutlused.

a/ Riigi finantside suhtes maade isevalitsemine, nagu eelpool nägine, osutab tunduvaid pahesid, kuid ka rendileandmisel leiame küllalt puudusi, nagu rööv-ekspluatatsioon, madalat paranduskaanoni jno.

b/ Rahvamajanduslikus suhtes pole laialdastes riigimaades võimalik teostada küllalt intensiivset agrikultuuri.

c/ Poliitilistes suhetes võivad kokku pörgata riik ja eraisik kui maaomanik, kuna riik seadusandliku võimu oma ettevõtete kasuks võib ülekohtuselt kasutada.

Kui riik maid võõrandab selleks, et luua vastavat kesk- või väikemaapidajate kihti, siis peab ta silmas pidama ikkagi ka konjunkturi ja oma eesnärgi teostamisega mitte ruttama, välja arvatud kui riigi finantsiline seisukord nõuab kiireid sissetulekuid. Kui aga riigil on silmade ees rahvamajanduslikud ja sotsiaalpoliitilised kavatsused, siis peavad need riiki juhtima maade võõrandamisel ja selle tehnilisel teostamisel.

Eestis on asunikud maade omanduseks ostmisel antud sellega soodustus, et "mahamaksused" on võimaldatud osadekaupa ja perioodiliselt aastamaksudena.

Metsad. Metsamajanduse printsiibid.

Metsamajandus läheb oma iseloomult põllumajandusest tublisti lahku. Metsades on külvi- ja lõikuseasgade vahe õige suur. On võimalik ainult ekstensiivne majapidamine. Metsa väärtus ei seisa mitte ainult

20
selles, et ta annab meile kütte- ja ehitusmaterjali. Tal on päale selle teisigi suuri looduslikke ülesandeid. Ta varjab endas metsloomi, keda küttime, metsloomi, keda kaitsene kui haruldusi. Metsad avaldavad mõju kliinale, seega meie tervisele, meie põllusaagile... metsad kaitsavad meid kahjulikkude loodushäpete eest (liikuvad liivaluited...).

Niisugused kaalutlused ja tähelepanekud kõnelevad riikliku metsamajanduse kasuks. Riik võib samahästi kui eraisik valitseda metsi. Kuid riigi võim on ka kaitseta kõige otstarbekohasemalt metsa. Sellepärast literatuuris üksmeelselt pooldatakse riiklikku metsamajandust.

Metsade kaitse on sihitud peamiselt metsalaastamise vastu. Juba Peeter Suur aastal 1701 keelas metsade lõikamist 30 klm ulatuses parvetusjõgedelt. Neid keelde anti edaspidigi, kuni 4. aprillil 1888. anti seadus, millega korraldati kaitsemetsade ja mitte-kaitsemetsade kaitset (vt. Ozerov lk. 103, 104). See seadus pandi maksma osade kaupa üksikutes maakalades.

P i l e t 5.

Riiklikud ettevõtted. Mäeasjandus.

Maas peituvate varade omandusõiguse suhtes võib olla kaks alust: 1/maapõuevarad kuuluvad selle pinna omanikule, mille all nad asuvad, või 2/ riigile. Riik võib neid varasid eksploateerida: a/ ise, b/ eksploateerimist tasu eest välja anda (mäeregaal) või c/ jätta vabaks kasutamiseks varade leidjale.

(Mäevabadus!). Ka mäeasjanduses on kerkinud küsimus, kas on otstarbekohane see eraettevõtjale võõrandada või riigi kätte jätta. Võõrandamise kasuks kõneleb see, et riiklikkude kaevanduste tulud on võrdlemisi kõiguvad ja tehniline asjaajamine riiklikule organismitale võõravõitu. Riigistatud mäeasjanduse kasuks kõnelevad järgmised asjaolud: mäeasjandus vajab suurt kapitali, osa tootest läheb sagedasti teisteks riigi ettevõtteks. Näit. vajavad meie raudteevedurid kütteinaks põlevkivi ja selle õli.

Üldiselt on kirjanduses leidnud poolehoidu riiklik mäetööstus.

Mäeõigus. Eesti Mäeseadus (RT 30-1927) jätab riigile võimaluse üksikul juhtumisel mineraalvarade saavutamist eraettevõtjate kätte anda.

§ 1. "Maapõues peituvate mineraalvarade: marmor, dolomiidi, tulekindla savi, kipsi, metallide, metalli- ja värvimuldade, soolade, vosvoriidi, õlikivi, nafta ja loomulikkuude gaaside uurimine ja saavutamine sünnib käesoleva seaduse põhjal, kas otsekohe riigi poolt või antakse tema poolt igal üksikul juhtumisel eraettevõt- jale".

"Mäevabadus" maksab meil "harilikus majapidamises tarvisminevate mineraalvarade kohta, mida maaomanik saa- vutab majapidamise otstarbel".

Kuid seegi saavutamine võib alluda Majandusmi- nisteeriumi tehnilistele määrustele.

Eesti riiklikud mäeettevõtted on Riigi põlevkivi- tööstus (KT 1927/1928.a. eelarve järele oli sellest loo- ta 2.160.300 senti sissetulekut) ja Riigi turbatööstus (1927/1928.a. eelarve järele oli sellest loota 4.448. 300 senti sissetulekut).

Riiklikud tehased

Riiklikud tehased on osalt despotismiaja jäänused, mil tööstuskäitiste otstarb oli rikastada ja õilistada vürsti õuevara (portselani-, vaiba- ja tapetimanufak- tuurid), osalt valmistada tooteid, mille ainuma tarvi- tajana esines riik (nagu arsenaalid, laevatehased). Neist on osalt säilinud viimastliiki ettevõtteid. Riigi administratsiooniks on paratamatult vajalised (kuid il- ma finantsilise tähtsuseta) riigi trükikojad.

Riiklikud pangad

Riigi suurelatuslikud rahaoperatsioonid on tei- nud tarvilikuks riigi tihedat liitumist suuremate pan- gaasutistega ses mõttes, et need teatud vastutasu eest sooritaksid vajalisi rahaoperatsioone. Nüüd on eriti rahaemissiooniga seotud küsimused tekitanud probleemi, kas mitte riik ise ei peaks omi rahalisi asju ajama. Riikliku emissioonpanga kasuks kõneleb see asjaolu, et riiklik pank antud korral enam üldistele huvidele vas- taks, kui aktsionäride huvides töötav rahaasutis, ja et rahaemissioonist saadud tulu otse riigile peaks mi- nema. Selle vastu aga: riiklik pank oleks liiga valit- susest sõltuv ja võiks endale üleliigse krediidiavamise- ga kahju teha; tema tegevus oleks parlamentaristliku enamuse omakasust lii- mõjustatav ja tema varandus võiks sõja korral kergesti vaenlase kätte langeda. (Era- varandused sõjaõiguse põhjal teatavasti ei allu üldi- sele konfiskeerimisele).

On arusaadav, et riiklikud pangad ei tohiks ajada konjunktuuri muutusele rajatud riskantseid spekulatiiv-

operatsioonid, vaid peaksid piirduma päämiselt depositeid ja emissiooniäri.

E e s t i P a n k .

Eesti pank on eraaktsiselt viiemiljoni kroonilise põhikapitaliga, mis on jaotatud 100.000 aktsiasse, nimiväärtusega 50 igaks. Pääle põhikapitali on Eesti Pangal veel tagavarakapital juhtuvate puudujääkide katmiseks ja mitmesugused erikapitalid täiskogu poolt määratud otstarvete täitmiseks. E.P. on emissiooni keskpank, millele antakse ainuõigus Eesti vabariigis pangatähti valmistada ja neid välja anda 25 aasta jooksul. Eesti Panga põhikirja maksamahakkamisest (Põhikirj on avaldatud RT 48 - 1927.). Selle aja jooksul riik ise oma kassatähti välja ei anna, vanu kassatähti liikvele ei lase, ega metallraha välja ei lase, pääle vahetusraha, nimiväärtuses mitte üle 2 krooni ja neidki - 2 ja 1 kroonilisi mitte üle 6 krooni elaniku kohta viimase rahvalugemise andmetel ja vähemaid mitte üle 3 krooni elaniku kohta.

Pangatähed ja jooksvad kohustused peavad olema kaetud kattevaraga (kuld rahas või kangides + välisraha) mitte alla 40 % esimeste kogusummast. Kui aga kate langeb alla selle %, siis peab pank riigile maksma vastava katmata summa päält progressiivset maksu 1,5 - 3 %-ni. Kõik riigi ja riigiasutiste pangaarved peetakse Eesti Pangas. Nende arvete päält ei maksa Pank intresse. E.P. võtab riigi rahasummasid vastu ja maksab välja riigiasutiste eeskirjade põhjal ilma ningi tasuta. Riigi siselaemude väljalaskmine ja valitsemine sünnib Eesti Panga kaudu.

Eesti Pank on vabastatud igasugustest riiklikkudest tulu- ja ärinaksudest ja vabastatud igasugustest maksudest oma tähtede emissiooniõiguse eest pääle varenninematud erandijuhul (kui kattevara % langeb alla 40%).

Riiklikud loteriid.

Riik oma finantshuvides kasutab elanikkude mängukirge, et sellest omale sissetulekut saada. Olonedes loterii-süsteemist võib riik mitmesuguseid rahvakihete mängust osavõtule õhutada.

Numbrilotte, mis Austrias juba aastaid pinda leidnud, haarab päämiselt vaesemat kihti, kuna sellest ka tühi semate sissomaksudega võib osa võtta. 90-nest numbrist valib osavõtja ühe või kombinatsiooni neist ja

paneb sellele mistahes summa välja. Tuleb väljaloosimisel see number, võidab ta selle summa. Sissetuleku arnutab riik differenttsist, mis tekib tõenäoliste võitude ja väljamaksetavate võitude vahel ja 15 %-ndist võitude väljamaksmisel.

Klassi-loterii olevat eeskujuga saanud Hollandist. Tema olemus on meile üldtuntud praegu valitsevas erakoteriide uputuses, mis kõik on klassi-loteriid. Ka meie võidulaen oli korraldatud klassiloterii süsteemiliselt: pileti nimihind oli 100 mrk., päävõit 250,000 mrk., väljaloosimine toimus 4 korda aastas. 1920.a. kuni 1930.aastani. Igakord kustutati ka teatud arv pilete seeriaid. Klassiloteriist võtab osa päämiselt keskkhiht.

1925. a. algates

Lõpuks on riik ka ruleti pääle mõelnud, et pilla-
vat koorekihti natuke "koorida". Muidugi ei võiks see sarnasele riigile kuigi suurt au teha. Et aga praegu Euroopas ainult Monako mängulauast omale sissetuleku teeb, siis ei tohiks meie seda sellele pisiriigile eriri pahaks panna. Juba selle toreda film-sensatsioonilise Monte-Carlo pärast mitte.

P i l e t 6.

Raudteed. Raudteemajanduse printsiibid.

Raudteemajanduses võib valitseda neli süsteemi: 1/ "Riigiteed riigikäitises", 2/ "erateed erakäitises", 3/ riigiteed renditud erateetvõtjaile ja 4/ erateed riigikäitises.

Esimesed on põhisüsteemid. Viimane tavaliselt ülo-
minek erasüsteemilt riiklikule. Missugune neist kõige otstarbekohasem, seda ei ole suudetud lahendada: siin on määravaks jõuks riigi sise- ja välis majandus poli-
tikas valitsevad tegurid.

Argumentidest riigiteede kasuks riigikäitises on tuntumad: a/ Raudtee käitis on monopoliliku loomuga ettevõtte niihästi riigi kui ka erakätes. Monopol on parem avaliku võimu käes. Vastuväide: erateede pahe-
sid on ju võimalik riigi kontrolli alla paigutatada kõrvaldada; pole otstarbekohane, et kontrolli teosta-
vad riigiametnikud raudteede valitsemisest osa võtak-
sid; kes kontrolliks siis neid? 2/ Raudteed on sõjaga-
gadel tähtsam kaitseväge tarvidus. Nende huves on, et teede ohitamine ja kasutamine oleks korraldatud avaliku võimu poolt.

- 34 -

3/ Eraettevõtja mõtleb vähem tuleviku kasule, kui ole-
vikule ja ehitab raudteid tihedamalt asustatud maakoh-
ladest läbi. Rahvamajanduse ja mõnikord strateegilist
otstarvetel tuleb teid ka vähemasustatud maadest raja-
da. Seda tuleb teostada siis riigil.

4/ Raudteede valitsemise ühtluse huves on tarvilik, et
see oleks keskendatud ühte ettevõttesse. Eraettevõtte
ilma konkurentsita aga lähtudes võimalikult suure ka-
su põhimõttest loob elanikkudele liiga kõrge liikle-
mise-tariifi. Liikumine on aga niivõrt üldine vajaline
tarve, et riik seda igati peaks soodustama otstarbeko-
haste tariifide näol. Need on aga võimalikud siis, kui
raudteed on riigi kätes.

Neist kaalutlusist näeme, et põhjendused riigi
raudteede kasuks on kaaluvamad. Ometi näeme, et tänä-
päeval väga palju raudteid on erakätes.

Niisugune seisukord oli mõistetav sada aastat ta-
gasi, mil raudteede ehitamine algas. Riik ei riskeeri-
nud tehnilise uuendusega katsetada, hakkas aga peat-
selt eraettevõtteid majanduslikult toetama.

Raudteed mitmesugustes maades.

Inglismaa ja Ameerika Ühisriigid on säilitanud
eraraudteede süsteemi. Riigistamise vastu olla mängus
partei poliitilised kaalutlused (Lotz. 1917. lk. 777) ja
suurte aktsiaühingute vastuseis. Riik toetab aga lii-
nide ehitamist majanduslikult.

Helveetsias (Schweitsis) on raudteed riigistatud.

Prantsusmaal on ligi 51.000 klm-pikkusest raud-
teedevõrgust ainult 9300 klm. riigi teid. Teised on 5
suure erakompani käes, kel aga riigi vastu lepingulisi
kohustusi.

Austrias algas raudteede ehitamist küll riik, oli
aga hiljem sunnitud nad müüma. 70-daatel aastatel algas
aga uus aktsioon, mis peaaegu kõik teed jälle riigile
tagasi tõi.

Itaalias valitses möödunud sajandil riigiteede
süsteem eraettevõtjate rendil. 1905. a.-ndast aastast
on päälinid riigikäitises.

Preisimaal valitses 60-ndate aastateni eranditult
eraraudteede süsteem. Preisi-Hesseni finants- ja käi-
tisliit omandas Maailmasõja alguseni suure enamuse
eraraudteest.

Raudteemajandus Preisimaal äratas omal ajal tä-
helepanu kaubaveo reformtariifiga, mille järele eral-

dati hinnastikus vedu tükiviisi, kaetud poolvagunites, lahtistes poolvagunites (platvormidel) ja kinnistes vagunites. Sõidu kauguse järele oli tariif tugevasti degressiivne. See soodustas suuri speditsoonärisid ja kutsus esile vastuaktsiooni "keskkihi huvilaste" poolt. Siis, kui raudteed Preisis olid veel erakätes, reguleeris riik sõidu- ja veotariife sellega, et nõudis nende alandamist siis, kui tulu raudteest ületas 10% ja kõrgendamist, kui see langes alla sellele. Pääle selle riik võttis osa eraraudteede majapidamisest sellega, et varus endale ekspluateerimisõiguse, kui liin oli nõudnud riigilt 3 aastat ridastikku juurdemaksu garantii näol, või ühekordse, kuid üle 1% põhikapitalist.

Raudteed Venes ja Eestis.

Esimene raudtee Venes ehitati aastal 1838 Tsarskoje Seloosse. See kutsus esile tõrksat vastuseisu ebausklikus vene rahvas (tuletage aga ka meele Juhani Aho novelli "Raudtee") ja pani vangutama mõningagi finantsmehe pääl, kes kartis hobuste veoäri langusega riigi tulude vähenemist. 1842.a. hakkas keiser Nikolai I ehitama Peterburi-Moskva raudteed, mis läks õige kalliks maksma (ligi 200.000 rubla verst) nii et edaspidi ehitamine anti erahingute kätte, kusjuures riik ehitamist toetas suurte garantiidega ja laenudega. Kuid raudteede valitsemiseks Vene riik jäi ikkagi passiivseks päältvaatajaks. Kuni 1888.aastani puudus ühtlane tariifide korraldus. Siis algas suurejooneline raudteede riigistamine.

Venemaa raudteid iseloomustavad võrgu strateegilised puudused, mis eriti Maailmasõjas ennast valusasti tunda andsid. Praegu püüavad kommunistid neid kõrvaldada ehitades "viie-aasta kavale" vastavalt terve rea uusi raudteid. Kuulsaimneist on uus Lõuna-Siberi tee ja trans-Siberi rööbiktee.

Vaba Eesti projekteeris uute ehitatavate raudteede võrgu, mille ülesandeks oli soodustada kiiremat ühendust ja ühendada kaugemaid naakohti. Seni on ehitatud kitsarööpalisi raudteid: Riiselja-Orajõe-Ikla, Lolle-Pärnu ühes Viluvere-V.Vändra haruga, Sonda-Mustvee, laiarööpalisist on praegu ehitusel Tartu-Petseri raudtee (Taevaskojani võis 1931.a. suvel juba sõita).

Eestis on pääl mõne tähtsuseta haru, riigiraudteed. Kaskasutiseks on Raudteevalitsus Teedeministeeriumi juures. Praegu on teoksil raudteede valitsemise ümberkorraldus. Nimelt tahavad raudteevalitsuse põhimäärused sellele autonoomse ja enam ärilise ilma anda,

eraldades riigiraudteid valitsusaparaadist ning koon-
dades neid iseseisvaiks kaubandusliikude põhimõtete
alusel töötavaiks majandusüksuseks.

"See seisukoht on maksmas ka s u u r e s h u l -
g a s E u r a o p a r i i k i d e s ning ka laial-
dast teostamist leidnud. Nõnda on seni riigi raudteede
valitseline ja eksploateerimine ümber korraldatud järg-
mistes riikides: Austrias, Helveetsias, Belgias, Saksa-
maal, Rumeonias, Poolas ja Ungaris. Vastav seadusol-
nõu on koostatud Tšehho-Slovakkias, kuna kavatsused
raudteevalitsuse ärilisele alusele seadmiseks on käimas
Skandinaavia riikides, Leedus ja Jugoslaavias.

Pärast maailmasõda oli Rootsi esimene, kes asus
seisukohale, et riigi raudteid tuleb juhtida autonoom-
se üksusena kaubandusliikude põhimõtete alusel. Ning
kui Rootsis seda seni t ä i o l i k u l t pole teos-
tatud, on küsimust igakülgselt arutatud ning vastava
komisjoni poole üles-seatud põhimõttest on suurem osa
sääraseid, mis ka teistes riikides riigiraudteede va-
litsemise reaorganiseerimisel nõuduvaks olnud.

Esimeseks asjaoluks, mis sundivat raudteevalitsust
ennast ümber korraldama ärilisele alusele, olevat

autoliikumise arenemine

ja selle võistlus raudteega. See asjaolu nõuab ka raud-
teevalitsuselt paenduvat tegevust. Seda võimaldavat
raudteevalitsuse arvates äriline valitsemisviis e n a n
kui teotsemine hariliku riigiraudteena.

Teiseks põhjuseks on raudteevalitsuse seletuse jä-
rele asjaolu, et raudtee majandusliikude ülesannete
täitmine nõuab riigilt korraldusi, mis on tingitud
ärilisest iseloomust, kusjuures majandusliku tegevuse
arendamine on kahtlemata seotud teatud riikidega. Selle-
pärast peab majandusliku tegevuse juhtimine kõigiti
paenduv olema.

Riik kui kogu kollektiivsuse omanik ei saa aga
ainult üht ettevõtet juhtida. Riikliku äriettevõtte
ratsionaalse teotsemise algnõudeks tuleb raudteevalit-
suse seisukoha järele pidada, et riigi p o l i t i -
l i n e funktsioon oleks eraldatud tema m a j a n -
d u s l i k u s t tegevusest, Riigi kui omaniku ning
ettevõtte juhatuse vahel pidavat kindel piirjoon ole-
ma.

Et ettevõtte juhatusele võimaldada iseseis-
valt teotseda, selleks tulevat majandusliikude ette-

võtote juhtimise suhtes

autonoomne iseseisvus anda

väljaspool üldist riiklikku korraldust. Sellepärast tulevat ka riigiraudteed korraldada iseseisvaks ettevõtteks, mille omanikuks on küll riik, ja mille valitsemise põhi-jooned on riigivõimude poolt kindlaks määratud, kuid omaod juhtimises ja tegevuses pidavat raudteevalitsus v a b a o l e m a .

Riigiraudteid ei või juhtida võimalikult suure kasu- saamise põhimõtte seisukohalt, sest raudteede ülesandeks on liikumise kergendamine, aga mitte suure puhaskasu ta- gaajamine. Ei tohi aga ka sihiks olla kõige laialdasema liiklemise korraldamine, vaid liiklemistarviduse rahul- damine pidavat piirduma r a h v a m a a j a n d u s e p i i r i d e s . Majanduslik põhimõtte, mis peab aluseks olema, on - e t t e v õ t t e k u l u d e t ä i e l i k k a t m i n e .

Nõnda on raudtee ülesandeks edendada ainult s e d a l i i k u m i s t , m i s t a s u b vähemalt oma kulud. See ei tähendavat aga mitte, et teised liiklemised tule- vad kõrvaldada jättes, vaid riigivõim peab nende teostamiseks abinõusid leidma, et sellega ei saaks majanduslik põhi- mõtte rikutud.

Kuna uute põhimääruste alusel saaks raudtee vabadu- se juhtida liikumist ja hajakapidamist tuluka kasutamisega, jäävat siiski teisest küljest ü l e m j ä r e l v a l i t s u s e k ä t t e , nõnda et raudtee ei saaks suurt puhaskasvu püüda. Seda võimaldavat asjaolu, et tariifide määramine, mis on kogu tulukuse reguleeri- jaks, sünnib mitte raudtee, vaid vabariigi valitsuse poolt. ("Postinõues" 17. veebruarist 1931. a.)

POST, TELEGRAF JA TELEFON.

=====

Küsimus, kas postikorraldus peaks olema riiklik või eraasi, on ajajooksul lahenenud esimese kasuks. Juba riiklik aparaat ise nõuab laiajoonelisemat teadetesat- nise korraldust. On loomulik ja arusaadav, et seda ette- võtet ka erahuvide teenistusse võiks anda. Erahuvid nõuavad samuti ülesannete kõrgusel seisvat keskendatud organisatsiooni.

Odavuse mõttes on kasulik monopolitlik organisat- sioon - riigi käes. Riik on samuti võimsam säilitama kirjiasaladuse ja temal on teadete saatmise korrektsuse

suhtes suurem usaldus. Meie päevil, mil postisaadetiised liiguvad ümber terve asustatud maailma, on paratamatuks vajaduseks muutunud rahvusevahelised postikonverentsid ühise tariifi väljatöötamiseks ja korralduse ühtlustamiseks. Eraettevõtete koostööd on siin raske kujutella.

Need kaalutlused, mis kõnelevad riikliku posti kasuks, ütlevad sama ka telefoni ja telegrafi kohta. Telefon ja telegraf on tehniliselt korralduselt niivõrt lähedased, et soovitav nad ühes ettevõttes pidada.

Mis puutub küsimusse, kas post-telegraf-telefon peaksid tuludes ülejääki näitama või ainult katma kulusid, siis ei tohi ülejääki koormavaks pidada, kui selle kasutamine on mõeldud tehnilisteks täiendusteks, ettevõtte laiendamiseks ja publikule kättesaadavamaks tegemiseks.

A N D A M I D .

=====

P i l e t 7.

Mõiste ja jaotus.

Meie nägime sissejuhatuses õpetuses tuludest, et need võivad olla eraettevõteteist, millest riik ühel alusel eraettevõtetega tulusid arnutab ja nimetasime neid riigi eraõiguslikkudeks tuludeks. Teiselt poolt nägime, et suure osa sissetulekust saab riik oma ühepoolse autoritatiivse nõudmise põhjal maksude ja lõivude näol. Meie nimetame kõiki tulusid, mida riik arnutab ühepoolse autoritatiivse määrangu alusel, andamiteks. (Abgaben, podatnõje sboorõ).

Maksude ja lõivude kõrval kuuluvad andamite hulka laiemas mõttes ka rahatrahvid ja eriandamid (spetsiaalõje sboorõ, Beiträge).

Maksud ja lõivud.

Maksud on üldised rahaandamid, mis enesest ei kujuta teatud vastuteenet avalik-õigusliku poliitilise üksuse tegevuse eest ja võetakse neilt, kes seaduse järele selleks on kohustatud.

Lõivud on erilised rahaandamid, mis avalik-õigusl. pol. üksus võtab oma tegevuse eest isiku huves vastutatusena, teenega seotud kulude piires.

Eriandamid on isikute rahakohustused avalik-õigusl. pol. üksusele neile avaldatud hüvituste eest, kusjuures hüvituste initsiatiiv ei tarvitse olla nende isikute käes. (Näiteks linn korraldab kanalisatsiooni ja kohus-

tab majaanikke eriandamiteks).

Nagu eelpoolsest selgub, pole vahetegemine andamite üksikute liikide vahel sugugi kerge ja tulevikus üksikasjalisemalt vaadeldes neid peame alati märkima ka liikide ühiseid jooni (lõivu jooni maksus ja maksu jooni lõivus).

Koormamine andamitega ajaloolises arenemises.

Keskajal frankide riigis pärismakse ei tuntud. Mis selle nine oneti kandis, polnud muud, kui kingitusi vürstidele või lõivutaolised silla-, parve- ja teerahad, mis sagodasti natuuras maksti. Küll tunti aga turutolle, mis rooma ajast olid säilinud. Germaanlane ei sallinud makse. "Väeraha" oli ainsamaks maksuks, mida väeteenistusest vabastatud kandis. Ülekaalus olid naturaalkohustused, nagu nt: teedehitus. Kodanikud olid samuti kohustatud oma kuningale tema rännakul ulualust andma.

Saksamaal tekib esimene üldine maksutaoline kohustus n.n. Beden'i (petitiones tallia) näol, mis olude sunnil kodanikelt "paluti". 13. sajandil maksustatakse juudid. 15. sajandil nõuavad erakordsed sõjaajad "gemeine Pfennigi" võttamist. See oli segane ja ülekohtune maks.

Tolle oli maaisandal kombeks oma vasallidele välja rentida. Need veeretasid nad madalamale rahvakihiile ja tõstsid nad väga kõrgeks. Riigi keskvoim püüdis neid mitmel korral tagajärjetult korraldada.

Enamvähem korraldatud finantsmajapidamine tekib 14.-dal sajandil linnades. Ja väga arusaadavalt niks tihe kooselu ja arenev kaubandus ning käsitöö nõudsid seda.

Me leiame otsestest maksudest varandusemaksu, mis nõuti kinnistult kui ka vallasvaralt. Ka päärahad, kaldešillingud esinesid. Kaudseid makse oli õige rohkesti. Nendega oli koormatud vein, õlu, linnased, jahu, leib, sool, liha, kala, riided ja muud. Ka võeti juba lõivu mitmesuguste linna pälvimisavalduste eest.

Inglismaal tekib üldine varandusemaks õige varakult (12. sajandil). Teda võetakse varanduse puhtast sissetulekust väieteistkümnendikuna ja kümnendikuna. 14. sajandil taotleti üle minna üldisele tulumaksule, mis aga ei õnnestunud.

Korraliste maksude kõrval leidis samuti erakorralisi pää- ja klassimakse. Kaudsed maksud esinesid päämiselt piiritollidena.

17. sajandil märkame suuri muudatusi. Endiste ot-

seste maksude asenele astuvad n.n. "monthly assessments". Nad koostati iga kuu jaoks ja reparteeriti linnade ja krahvkondade vahel. Aluseks oli isiku puhas sissetulek. Erilise tähtsusega oli aktsiiside sisseseadmine aastal 1643. Sama sajandi lõpul uuukse land-tax, muudetakse kældemaks aknamaksuks ja hiljem see elamu-maksuks. 18. sajandil arendatakse maksud luksusesemetele. 1798. teostab kuulus Pitt oma maksureformi. Endine assessed-taxes asendatakse Income-tax'iga, mis kannab aga war-tax'i iseloomu. 1815. a. muudetakse see aga ära.

Prantsusmaal arenevad maksud lääniandmistest võttes Aides ja Exactions'ide kuju. Siia kuulub ka Taille, mis oli harilikult maks tuliasemetelt, korstnatelt, kuid ka perekondadelt ja kaasüürilistelt. Erakordseid maksu nutati mitmesuguste kirikueluga ühenduses olevate ühituste eest ("dons gratuits"). Hiljem võttis selle nime all tuntud maks kahesuguse kuju. Taille réelle ja Taille personnelle.

V e n e s

Kõige vanamal ajal riigikulud kaeti l/ isiklikkude kohustustega ja 2/ naturaalandamitega: mee, leiva ja kalaga. Elanikud olid kohustatud riigiametnikule andma eluülespidamist ja ulualust. Aja-jooksul rahva avalik õigusl. kohustused onandavad enam rahalise iseloomu. Maksude suuruse määramiseks korraldati tatari ikke ajal rahvalugemisi. 14. sajandil maksuvõtte läheb knjazide eneste kätte. Pääle tatari iket korraldatakse riiklikku maksuasjandust (tjaglaja organisatsioon). Vürstide kirjatöine tajad käivad maadpidi koostamas n.n. "pistsovõje knigi". Need olid maksunaksjate nimekirjad. Maksu aluseks mõttüksuseks kujunes tatariaegne "sohha" - maa, mida võeti harida 2 - 3 hobusehega. Hiljem suurendati see 33-hele. 16. sajandi keskel loeti "sohha'sse" juba 400-600 tessatiini. Kui maarahvas püüdis maksude eest põgeneda äärenail, kus see mõttimatu, hakati võtma n.n. "živuščaja četvert", millest kujunes ühele ne maksustus (podvornoje obloženiye). Peeter Esimene pani maksna maksu iga hinge päält taluõue kohta. Arenes võrdlemisi laialdane kaudsete maksude süsteem (jookide ja soola pääle), mis rõhus vaesemat rahvast Aleksander II-sel õnnetus seisukorda veidi parandada.

Kuulsal vene finantsministril Bungil õnnustus kaotada higemaksu ja elanikkude liigitust maksunaks

jaks ja mittemaksjaks. Katsed maksma panna üldine tulumaks nurjusid. Sajandi vahetuse ümber loodi viinamonopol, tööndusmaks ja 1910. a. kinnisvaramaks linnades.

P i l o t 8.

L i v u d . Mõiste.

Lõivud on isikute erilised andamid, mis maksetakse nende poolt, nõutud või välja kutsutud erilise avalikõigusliku ametasutise tegevuse eest. Oluliseks on siin järelikult eriline tegevus ja eriline andam. Teiseks: see eriline tegevus peab olema avalikõiguslikku laadi, - millepoolest lõivud erinevad vastutasust riigi eramajandusliku tegevuse eest. Lõivude eesmärk on enam või vähem katta vastavate administratiivorganite ja riiklikkude asutiste ülalpidamiseks kulud. Ja nimelt sarnaste ametasutiste, mille olemasolu vajadust tingivad üldised nõudmised ja üldised nähted. Lõivude võttamine sünnib siis, kui üksikisik põhjustab vastava ametasutise tegevust. See põhjustamine omakord võib olla mitmesugune: isik võib konfliktiks sattuda oma ligimese või üldsuse huvidega, või nõuab teatud soodustusi või vabastusi õiguslikest korraldustest, näiteks kohtukorralduses, potendiasjanduses.

Kõigi avalikõiguslike asutiste ülalpidamine, mis seisavad üksikisikute erilistes huvies, veeretada ainult nende tegelikkude kasutajate päale oleks ülekohtune, samuti nagu oleks ebaõiglane see repartitioneerida üldsuse vahel, kuna raske on määrata, missugused asutised ja missugune avalikõiguslik tegevus seisab kitsalt üksikisiku huvies ja missugune üldsuse huvies. Neist raskustest tõngitud on lõivu määramisel hakatud silmas pidama ühelt poolt need kulud, mis põhjustatud tegevusega seotud ja teiselt poolt teene väärtust üksikule isikule. On päris loomulik, et saäl, kus üldine teene ületab üksiku isiku huvi rahuldandmist, lõiv peab väiksem olema kui juhul, mil üksikisiku huvi arvele enam langeb kui üldsuse huville.

Meie võime jõuda otsusele, et lõivudele on iseloomulik nende suurus teenega seotud halduskulude piires. Tegelik elu aga näitab, et kõrvalekaldumised teoreetilisest printsiibest on võimalikud.

Meie märkame samuti, et lõivude suuruse määramisel ei arvestata isiku maksuvõimu ja jõukusega, vaid lõivud nõutakse sisse ühtlase tariifi järele kõigi

käest. Erandjuhtudel on võimalik vabastus lõivudest. Et veel kord selgeks teha lõivude ja maksude vahet, juhin tähelepanu sellele asjaolule, et lõivudemaksimiseks on vajalik isiku poolt vabal tahtel välja kutsuda avalikõigusliku organi tegevust, maksude maksmine sünnib aga riigiselmanise fakti järele eel ipso. Maksude eesmärk on täita need suured tühikud, mis tekkisid nendeta riigi või mõne muu avalikõigusliku poliitilise ühingu majanduses. Maksudega kindlustab elanik oma kõige üldisemad ja kõige möödapääsenatavad elutingimused.

Lõivud maksu iseloomuga.

Meie kohtame praktikas sagedasti andamoid, mis kannavad maksu iseloomu, mida oneti nimetatakse lõivudeks. Näiteks Austrias (aga) kannavad lõivude nime sagedasti pärandus-, kingitus- ja mitmesugused onandusõiguse üleminekuga seotud maksud. Wenes ninetati tolle - "Tamožnõje pošlinõ", kuigi teame, et tollid kuuluvad kaudsete maksude liiki.

Igakord ei ole neil tegemist ajalooliselt arenenud keelevääratusega, nagu see eelpool toodud näiteist võiks järelduda, vaid konflikt võib sisalduda lõivuvõttamises endas. Näiteks võetakse andam lõivuvõttamise korras (spetsiaalselt - ametasutistest kasutatavalt isikult), kuid suuruses, mis kaugolt ületab lõivu mõõte. Niisugusena esineb neil kinnistusmaks, mille kohta aga võib samahästi öelda, et ta on lõivu iseloomuga maks.

Lõivude üldine klassifikatsioon.

Lõivud jaotatakse: a/ fiskaal- ja ametnikulõivudeks, kusjuures fiskaallõivud on sarnased lõivud, mis otseselt riigikassasse voolavad, ametnikulõivud on sarnased, mis lähevad otseselt ametniku kasuks tema avalikõigusliku tegevuse eest.

b/ kindlateks ja muutlikkudeks lõivudeks, millest kindlad on need, mis samalaadsete toimingute eest kindlas suuruses võetakse, muutlikud aga lõivud, mis võetakse toimingute iseäralduste järele mitmesuguses suuruses.

c/ üksik- ja paljulõivudeks, millest üksiklõivud on need, mis võetakse iga jagamatu akti päält, paljuslõivud aga need, mis võetakse terve rea tegevuste komplektilt ühiselt ja

d/ üldisteks ja erilisteks.

Eriliigid: kohtulõivud ja administratiivlõivud.

Eritletakse kohtulõivud vaioldavas kohtupidamises ja mittevaioldavais kohtuasjus. (Hoiukorras toimetavais asjus). Lõivud esimestes asjus võetakse kohtuorganite erilise tegevuse eest, mis väljendub kohtulik asjaarutamises. Lõivude võttamise aluseks on siin see, et neis asjus on mängus puht-isiklikud huvid ja oleks ebaõiglane nende lahendamine ja rahuldamine korraldada ainult üldsuse kulul. Päälegi vähendavad lõivud küllaltki tunduvalt kohtuasjade arvu, nii et iga tühisema õigustuliga ei minda veel kohtusse.

Kohtulõivu suurus määratakse vastavalt nõudesuurusele (tsiviilasjus) ja sellele instantsile ja kohtule, kus asi arutatakse.

Kriminaalasjus on mõnes riigis lõivu suuruse määramisel mõõduandev karistuse raskus ja kohtuliku asjaajamisega seotud kulud.

Saksamaal vabaksmõistval otsusel erakaobe asjus jaotatakse kohtulõiv mõlemate poolte vahel.

Tsiviilasjus võeti Venes ja neil lõivu:

1/ tempelmaksuna, 2/ kohtulõivuna, 3/ kohtuleilõivuna ja 4/ asjaajamise lõivuna (sborõ po proizvodstvu dela).

Hoiukorras toimetatavais asjus võetakse lõivu samuti kohtuorgani erilise tegevuse eest eraisiku huves. See tegevus ei seisa aga mitte õigusliku konflikt lahendamises, vaid seaduselt nõutud kohtuorganite osavõttus mitmesugustest juriidiliselt tähtsatest toimingutest, nagu kinnisvara kinnistusest, hooldaja määramisest, abielu varanduse ühisusest loobumise lepingutest, pärandusasjadest jne. jne. Tähtsat lõivude allikat moodustab samuti igasugune kohtulik registrissekandmine mõnesuguste eesõiguste kindlustamiseks (autori-, patendi-, mustriõiguse alal).

Administratiivlõivud süstematiseerida on kaunis raske. Üldised administratiivlõivud on sarnased, mis esinevad kõigil haldusaladel, nagu mõnel pool võetavais lõivudes riigi- või omavalitsuse teenistusse astumise puhul, samuti ka lõivud nimemuutmise, isikutunnistuse hankimise, kodakondsusse astumise, kontsessioonivõtmise, juriidilise isiku õiguste saamise ja muudel sarnastel puhkudel.

Erilised administratiivlõivud võetakse ainult üksikutel haldusaladel, nagu hariduse ja tervishoiu alal võetakse lõivu õppemaksu, eksamimaksu hääl, teaduslike arutiste kasutamise eest, rüügetepaneku eest jne.

Lõpuks mainime veel lõive oriliste õiguste andmise eest, nagu siia kuuluvad patendiõigused, apteegipidamise õigused jne.

Lõivude võttamise viisid.

Neid on kaheksaguseid: otsene, kus lõiv otse vastavale asutisele makstakse ja kaudne, kus lõiv tempelnarkide või tembeldatud väärtplankettide müügi kaudu riigi või omavalitsuse kassasse läheb.

P i l e t 9.

Maksud. Nende mõiste ja põhistus. Siht ja /alus.

Maksud on andanid riigile või mõnele muule avalikule poliitilisele üksusele, mis võetakse ühepoolset avaliku mõjuvõimu (autoriteedi) jõul kollektiivtarvete rahuldamiseks. Või nagu Lotz defineerib: "... natural- või rahaandamid, mis nõutakse ülemuselt isandvõimu (Herrschaftsgewalt) jõul isikutelt, kelle kohta see oma võimu maksuma paneb".

Maksude maksmine peab sündima varade näol ja need peavad minema üldiste kollektiivtarvete rahuldamisele.

Meie päevil on kadumas arusaamine maksudest kui subsidaar-toetistest, mille ülesanne on erakorraliste tühikute täitmine eelarveis. Maksud on kujunenud tulude osa paratamatuks vajaduseks. Pääle puhtmajanduslike ülesannete on maksude sihiks ka sotsiaalpoliitilise idee - jaotava õigluse teostamise mitmesuguste rahvakihtide ja isikute vahel.

Mõnikord riik on annud maksudele kõlblise tähenduse. On tubaka ja alkoholi maksustamist seletanud võitlusvahendina nende rahvatervishoidlike pahede vastu. Kuid riigi tulunduslikust seisukohast jääb seesugune seletus ikkagi naiivseks, kuna laega (fiskuse) huvet on ju alkoholi- ja tubakatarvitamise kasvamine. Lõpuks nõrgad valitsused ja poliitilised parteid tarvivad omapäraseid võtteid, mis kaugelki ei kannu riigitulunduslikku laadi, selleks, et teatud rahvakihtides oma mõjuvõimu kindlustada. Tervest reast teooriaist, mis püüavad põhistada ja õigustada makse, nimetame 3: 1/ maksude olem kuulub orgaaniliselt riiklikku organismi nagu kehasse. See arusaamine kujunes keskajal. 2/ 18. sajandil õigusliku riigi idee maksvusele pääsuga jõuti arvamisele, et maks kujutab seda spetsiaalset vastutaset, mille eest üksikisik lunastab riigilt oma erihüved. Maksud on põhistatud nende kasudega, mida

riik üksikule pakub.

3/ Riik on ühiselu paratamatum ja kõrgem kujund. Mida riik oma elanikkudele pakub, see on idees kõigile üheväärtuslik. Seepärast on ka üksikute kohus omalt poolt ohverdada majanduslikku jõudu selleks, et kaasa aidata sellele ~~xxx~~ paratamata vajaliku seisukorra säilitamiseks.

Maksude ulatus üksikutele majapidamistele.

Maksukohustus võib langeda mitte ainult vastaval maaalal elavatele kodanikkudele, vaid ka elanikkudele kes kuuluvad mõne teise riigi kodakondsusse. Samuti on juhtumeid, mil maksustatakse väljaspool riiki asuvaid isikuid. Kõik need juhtumid nõuavad erikäsitletult maksustamiseõiguse seisukohalt. Süsteematiseerides E. S. Schaffle järele kõiki võimalusi eriteleme: A Individaal- ja perekonnamajapidamisi, edasi - 1/ kodanikke a/ sisemaal, b/ välismaal, 2/ mittekodanikke: a/ välismaal, kuid majanduslikult sisemaaga seoses ja b/ sisemaal (ajutiselt või kestvaolt). B. Juriidilised isikud: a/ avalikõiguslikud ja b/ eraõiguslikud.

Juhul A 1/ a/, mis kõige harilikum, kangeb maksukoorem kogu isiku tulule ja varale sisemaal. Vaieldav on, kas tulud välismaalt kuuluvad sisemaal maksustuse alla. Enamus jaatab. Juhul A 1/ b/ on kerge maksustada need reaaltulud, mis sisemaalt voolavad välismaalviibivale. Raskused on vaidlilisest tööst saadud tulude kindlaksmääramisel ja maksutehniliselt peaaegu võimata välismaal saadud tulusid määratleda. Juhul 2/ a/ on kerge maksustada välismaalaste tuluettevõtted, mis asuvad sisemaal ja juhul b/ automaatselt kaudsete maksudega (välismaalane töö vaksalis pudeli õlut ja ongi seega oma maksukese maksnud) ja kestvaolt maale viibivat ühel alusel teistega otseste maksudega.

Oskussõnad maksuasjanduses.

Maksuallikas (istočnik naloga) on see põhivara (fond), millest maks tšepoolest või seadusandja tahtel makstakse.

Maksu alus või maksuobjekt on see asi või tegevus, mis on tunnistatud seaduselt maksustamise põhjusteks.

Maksuallikas ja maksualus võivad mõnikord olla ühed (nagu tulumaksu puhul) võivad aga muidu ka lahku minna. Maksu nimi osutab peamiselt maksualusele: nt:

suhkrumaks, lõbustusmaks.

Maksuühik (oblagajemaja jodinitza) on see mõõt, arv või kaal, mille järele maks võetakse. Maksunäär ehk annang on see murruline või protsendiline avaldis, mis näitab kui suure osa maks ühikult nõudustab.

Maksunaksija (platelšõik naxoga) on isik kes, ise või oma voliniku kaudu tasub. Maksukandja on isik, kes tõeliselt maksukoormatist kannab, maksusubjekt see, keda seadus maksmiseks kohustab. Maksu

Kaudsetes maksudes maksusubjekt ja maksukandja on erisugused: maksusubjektiks näiteks õllefabrikant, maksunaksjaks õlleostja, kellele vabrikat maksu pudeli hinnaga pääle veeretab.

P i l e t 10.

Maksustamise üldpõhimõtted.

Riik ja kogukond kujundades oma maksusüsteemi peavad kahtlemata kinni pidama teatud juhtnõuetest. Nendeks juhtnõueteks on ajajooksul kujunenud õigluse, rahvarajanduse ja finantsmajanduse põhimõtted. Muidugi ei esine need põhilised absoluutsetena, vaid meie vaatluse neid ajalooliste kategooriatena. See ei tähenda aga sugugi, et meie ei tohiks neid hinnata. Meie vajame neid, nagu vajame alati juhtnõure loovaks tööks, olgugi et need juhtnõurid on ajalise maksvusoga. Iga-vegi aksioome maksustamise alal pole leitud.

Õigluse põhimõte. Maksustamise üldisus.

Varematal aegadel maksis makse ainult üks osa rahvastikust, kuna teine - sagedasti jõukan osa oli sellest vabastatud. Niisugune seisukord on meie päevil arusaadavalt muutunud ebanormaalseks ja maksustamise üldisus on saanud üldtunnustatuks. Kõik isikud, kes vähegi maksujõulised, tulevad eranditult maksustada. Vabastused on mõeldavad ainult isikute suhtes, kelle sissetulek vaevalt jätkub elatamiseks. Elatismiinimum on seaduslikult kindlaksmääratud summa suurus. Tenaga on võimalik arvestada ainult otsesest maksudes (nagu nt: tulumaksus), kuna kaudsetes maksudes teostatakse vaesemate maksuvabastust sellega, et tähtsanad hädavajalised elatistarbed üldse ei maksustata.

Üldise maksustamise põhimõtte nõuab, et füüsilis-

te isikute kõrval ka juriidilisi isikuid koormataks. Kuid siin tekib kohe küsimus, kas tuleb maksustada ainult üksiku osaniku päale langevat tulu, või ettevõtte üldtulu, või mõlemaid korraga. On leitud õiglase teostada n.n. kahekordne maksustus. Nimelt juhul, kui oleksid maksustatud ainult liikmed, jääksid aktsionärid - välismaalased ikkagi maksustamata, teisel juhul aga ei oleks tulu dividendidest. Harilikult maksustatakse juriidilisi isikuid töödusmaksuga ja osanikke kapitali või tulumaksuga, kusjuures töödusmaks võetakse ettevõtte puhtast kasust, millest on juba lahutatud osa dividendideks. (võimalik kindlaks teha üksikute)

Maksustamise ühetaolisus.

Põhinõte seisab selles, et igaüks samas suhtes oleks koormatud, et koormatus igaühel samaraskena tunduks. On arusaadav, et absoluutselt võrdne maksustamine esitaks kisendavat ülekohut ja ainult maksu suuruse astendusega võime saavutada enamvähem õiglase ja relatiivse võrdse maksukoormatuse. Kuidas see astendus peaks olema läbi viidud - see oleneb riigi majanduspoliitilisest seisukohast ja ajastu maksvast teooriast.

Teooriaist on seni levinumad olnud kolm.

a/ Huvideteooria (Äquivalenztheorie), mille jätele maksu suurus tuleb määrata nende hüvede järele, mida riik maksumaksjale pakub: mida suurem hüve, seda suurem maks. Teooria, mis levis 18. sajandil, on tunduvalt ülekohtune vaesemate kihtide suhtes, kuna need just vajavadki kõige enam riigi abi ja toetust - ometi aga peavad kõige raskemaid makse maksma. Lõpuks riigi ülesanne pole ~~ku~~ individuaalsete rahuldamine, vaid kollektiivsete, mille eest vastutasu üksikutele riigi elanikele on võimata jaotada.

b/ Kinnitusteooria vaatab maksule kui kinnitusepreemiaks riigi poole eravaranduse kaitse eest. Teooria on silmnähtavalt kitsas ja tegelikus elus ei kannata võrdlust kinnituspreeumiaga.

c/ Teooria maksustust maksujõu järele on meie päevi teaduse vallutanud. Maks peab kõigile - vaesele ja rikkale - tunduma üheraskena. Sarnane on ta aga siis, kui ta on määratud vastavalt isiku majanduskikule jõule.

Seda teooriat silmas pidades on praktikas püütud leida õige tee õiglase maksustamise juure. Elatismiini miini vabaksjätt, progressiivne või proportsionaalne maksustus ja vahetegemus fundeeritud ja fundeerimata tulu vahel on neid tegelikke juhiseid.

Elatismiinimum (Existenmiinimum)

Elatismiinimumi vabaksjätmise kohta on kirjutatud poolt ja vastu. Vastu on olnud peamiselt eetilised printsiibid, mille järele iga elanik võlgneb vastutasu riigilt osutatud hüvede eest (võrre: huvidoteooria ja üldisuse põhimõtte). Teiseks ei lubavat elatismiinimumi vabaksjätt küllaldaselt järjekindlat teostamist (näiteks kaudsetes maksudes). Meie ei saavat ühte põhimõtet omaks võtta, mida küllaldaselt järjekindlalt pole võimalik läbi viia. Poolt leiame kaugelt suurena hulga argumentatsioone.

1. Kui meie asume seisukohal, et tuleb maksustada ainult puhastulu, mille all mõistame üldtulud maha arvatud tootekulud, siis tuleb see seisukoht järjekindlalt iga tulu liigis maksuma panna. Ka tuludes tööst elatismiinimum ei esita (nagu sageli ekslikult arvatakse) mõnda soodustist tööstelavale rahvaskihile, vaid on seesama "tootekulu", mille lahutamist meie igas töõnduslikus tuluallikas endastatavaks peame.

2. Kui riik maksustaks isikuid, kes sissetulekuid saavad mitte onast tööst, vaid avalikõiguslike asutiste toetistest (nende seas ka riiklikud toetised, pensionid), siis kahtlemata tekib tarvidus suuremate toetiste ja toetistarvitajate järele. Tekib seisukord, milles riik ühe käega võtab, teisega aga peab andma. Kasu pole ühtegi.

3. Tegelik elu on näidanud, et väikeste maksude võttamise kulud on võrdeliselt nii suured, et neist saadud kasu (mida ei tarvitse aga kahtlata) on minimaalne.

Nii näeme, et elatismiinimumi poolt on kaaluvad põhjendused. Meie näeme ka edaspidi, kuidas üksikutes riikides see põhimõtte on teostatud.

Proportsionaalsus ja progressiivsus maksustuses.

Maksustamisel võine maksunäär (näit: 4 %) igasuguse tulusumma kohta muutmatuks jätta, siis on meil tegemist proportsionaalse maksustamisega. Meie võine aga seda määra järjekindlalt võetava summa suurenemisega tõsta (nt: 4%, 5%, 6%, 8%, 10% jne.). Sel juhul on meil tegemist progressiivse maksustamisega. Progressiivne maksustus võib olla kahesugune: maksunäär võetakse tervelt maksustamisele kuuluvast summast või jaotatakse see osaduses ettenähtud osadeks ja võetakse iga osalt ise maksunäär (rap. %).

Näiteks võetakse tulunaksu 3000 kroonilisest aasta

tulust (miinus seadusl. mahaarvanised)

I-1000 kr. 5%=50 kr.

II-1000 kr. 6%=60 kr.

III-1000 kr. 8%=80 kr.

3000 kr. 190 kr.

Degressiivseks ninetatakse maksustamino, milles on kindel kõrgen maksumäär ja summade vähenemisega see määr väheneb. (Nt: 36%, 32%, 28%...).

Progressiivse maksustamise kasuks on toodud asjaolu, et tulude suurenemisega proportsionaalne koormatis ennast ikka vähen ja vähen tunda annab. (teooria järele "o predelnoi. poroznosti"). Prantsuse revolutsiooni ajal oldi arvanisel, et progressiivne koornatus pidi tasandama rikkaste ja vaeste majanduslikku tasapinda.

Progressiivsuse vastu kõneldakse, see olla erakapitali tekkimisele tõkkeks ja sundivat vale maksudeklaratsioonidele.

Tagasihoidlik progressiivsus on tänapäeval üldiselt otstarbekohaseks ja õiglaseks tunnustatud ja nimelt varandus-, tulu- ja pärandusmaksu alal.

Fundeeritud ja fundeerimata tulud.

Fundeeritud tulu on tulu varandusomandist, fundeerimata - tulu tööst. Fundeeritud tulu on enamvähem kindel ja sõltumatu isiklikust hääolust, sellepärast annab ta majapidamisele ka suuremat kindlust, kui majapidamisele, kus tulu arvatatakse isiklikust füüsilisest tööst ja ollakse sunnitud, võibolla, raha kõrvale panema tuleviku kindlustamiseks. Sellepärast üldiselt koornataksegi fundeeritud tulu raskemini. Ja ninelt võib seda teostada mitmeti: kas pannakse maksva tulumaksu piirides kõrgen määr fundeeritud tulude osale, või korraldatakse tulumaksu kõrval lisamaks (kinnistule, töödusele, kapitalile) või kombineeritakse mõlemad.

Kahekordne maksustus võib tekkida eelpool tähendatud fundeeritud vara lisakoormatisena, või sellest, et mitmesugused maksud lõppudelõpuks ikkagi isiku tulumale kokku langevad (asjaolu, mida võiks kõrvaldada "ainum maks") või sellest, et riik ja kogukond maksuõiguse alal konkureerivad või lõpuks sellest (ja siin on neil tegemist kahekordse maksustamisega kõige ehtsamas mõttes), et kaksühelõulist maksuvõtjat (riiki) konkureerides koormavad ühte maksusubjekti (nt: isik) on kinnistu välismaal. Omal maal maksab ta kinnis-

tunaksu ja maal, kus see asub - samuti).

Rahvusevaheline maksuõigus on praegu liiga jõuetu hällilaps, et suuta ennast riikide egoistlikus maksu-politikas maksta panna ja ebaõiglast kahekordset maksustamist täielikult hävitada.

P i l e t 11.

MAKSUSTAMISE RAHVAMAJANDUSLIKUD PÕHIMÕTTED.

=====

Maksu allikas.

Maksu allikaks on kogu isikule kuuluv vahetusväär-tusega vara. Ent see vara on mitmesuguse majandusliku loomuga: ta on kas põhivara (Vermögensstamm) nagu maa, kinnistu, väärtpaberid, või vara, mis põhivarast kasvab või vaimlise ja füüsilise energia majanduslikust kasutamisest saabub, nagu palk, kapitaliprotsendid, tu-lu majade üürist jne. Kui sellest tulust lahutada kõik tulusaamisega ühenduses olevad kulud, saame puhta sissetuleku. Puhta sissetuleku hulka tuleb arvata ka kõik juhuslikud tulud, nagu kingid, võidud, pärandused.

On endastmõistetav, et õiglane ja otstarbekohane maksustus ei tohiks puutuda põhivara ja peaks ainult koormama puhast sissetulekut. Seda näeme ka tegelikus elus ja ainult pärandus-, kingitus-, loteriivõitude maks ja muud sarnased maksud esitavad kõrvalekaldumisi ses mõttes, et nad puudutavad just põhivara ennast.

Puhta sissetuleku määramisel on püütud lahutada-vate kulude alla viia ka teatud osa, mis läheb isiku hädavajaliseks elatamiseks (vt. Existenzminimum).

Arvesse võttes aga, et üks inimene tarvitab enam kui teine, jõuame veendumusele, et objektivi-sel t kuidagi võimalik pole seda "miinimumi" määrat-leda.

Oleme avaldanud mõtte, et rahvamajanduslikult pole otstarbekohane maksu põhivara päält võtta, mil-lega pole öeldud, et maksuob-jektiks ja maksu aluseks ei tohi olla põhivara, sest madala mak-sustuse juures põhivara alusel võib see ikkagi jätta põhivara puutumata (ja ainult tabada sissetulekut) na-gu kõrge sissetulekumaks võib alati ka põhivara lõh-kuda.

Samuti on rahvamajanduslikust seisukohast tähtis, et maksustamine ei halvaks varade tootmist, liiklemist

ja levimist. Sellega on osutatud päämiselt kaudsete maksude otstarbekohasele rakendusele.

Finantsmajanduse alused: piiravus ja liikuvus.

On arusaadav, et tulud peavad olema küllalid ja sagedad riiklikkude kulude katmiseks. Kuid samuti on tähtis, et avalik maksusüsteem oleks korraldatud niiviisi, et alati oleksid avatud mõned tagavara tuluallikad kui mõnesugusel põhjusel. Need peaksid aht-raks jääma, ilma et kodanikkude (senised) maksukooremaksu suurendamisega tuleks tõsta. See võimalus tulu-saamist ühelt maksuliigilt teisele viia nimetataksegi maksuliikuvuseks, mis on finantsmajanduse tähtsamaid aluseid.

Ainum maks ja maksusüsteem:

Maksupolitika ülesandeks on muu seas kahtlemata õigluse ja rahvamajanduse põhimõtete kokkukõlastamine finantsmajanduse alustega. Selleks on püütud koostada sarnane maksusüsteem, milles need nõudmised oleksid täidetud. Omapärase süsteemi esitab vägagi soojalt pooldatud "ainum maks": ühe ja ainuma õiglase maksu olemasolu.

Selle kaitsjaks olid omal ajal füsiokraadid, kes selle maksuna nägid maamaksu.

19. sajandi teisel poolel sisaldasid saksa sotsiaaldemokraatide programmid ainuma maksu nõudmist.

Kui otstarbekohane ka ainum maks esimesest pilgust ei tunduks, ometi aga on kaaluvamad tegurid maksude paljuse poolt. Ja juba sel lihtsal põhjusel, et seni pole leitud maks, mis kuidagi ei võiks mõjuda õiglusetult. Teiseks pole isikute tuluallikad küllalt ühesugused, et nad maksualusena kõik selleainumale maksule alistuksid ja - sellega pääseks osa maksustamisest - mis finantsmajanduslikult kahjulik ja ülekohtune oleks. Kolmandaks tundub ühekordne suurema summa võtmine palju rusuvamana kui hulga pisikeste nõutamine. Sellepärast on ka suurte summade puhul sagedasti vale andmete ülesandmisega tegemist.

Maksude veeretlus (переможение налогов)

Iga maks tekitab selle maksjas norutunnet. Selle vältimiseks maksumaksja püüab maksukoormatist igal võimalusel teise päale üle kanda. Seda ülekandmist nimetamegi maksude veeretluseks. Veeretlus võib olla kas otsene või tagasi mõjuv. Otsene on ta siis, kui maksumaksja maksu järglaselt liikluses

tagasi võtab, nagu seda teeb aktsiisiga koormatud aktsiisikauba tootja tõstes vastavalt toote hinda. Tagasi mõjuv on veeretlus siis, kui maksumaksja eelkäijalt liikluses hinnaalanduse kapitaliseeritud maksu ulatuses välja tingib. Viimasel juhul puutume kokku niinimetatud maksu amortiisiga nähtega. Kujutleme, et A müüb B-le kinnistu, mille väärtus on 10000 krooni. Selle kinnistu omanik peab maksma kinnistumaksu, nt: 1% hinnatud väärtusest, s.o. 100 kr. Kui see summa 10%-diga kapitaliseerida, saame 1000 krooni. Kui B suudab seda summat A-lt maha tingida ja vara 9.000 krooni eest omandada, siis on ta sellega ennast nagu maksukoormast vabastanud ja seda A-le veeretanud, kes omanduse alla selle väärtuse oli sunnitud müüma.

Maksust tõrksus (Steuerabwehr).

Isik võib hoiduda maksude maksmisest sel teel, et ta loobub maksustatud esemete omandusõigusest, tarvitamisest või üldse pidamisest.

Kui sarnane nähe leiab üldist aset, siis riivab see kahjustavalt riigi finantsmajandust ja osutab maksupoliitilistele puudistele.

Isik võib pääseda maksudest ka vale maksudeklaratsioonide kaudu ja salaveaga. Neil nähtel on kriminaalkui ka finantsilise tähtsusega ilme. Lõpuks isik võib täiendada tooteaparaadid sedavõrt, et ta suudab toota suuremal hulgal kui maksustamisele seaduse järele allub. Tekib maksuvaba produkt. Seda näeme eriti juhtudel, kui kaudsed maksud võetakse tooresmaterjalilt või toote-seadistelt (aparaatidelt).

P i l e t 14.

M A K S U D E J A O T U S.

Naturaalmajapidamine võimaldas maksude maksmist mitmesugustes tarbeainetes ja varades. Tänapäeval leiame sarnast maksukujundit võibolla mõnel koloniaalmaal. Muide on rahamajapidamine toonud maksude maksmist rahas. Seega:

1) maksud naturas ja 2) maksud rahas.

Maksude võttamine võib sündida korrapäraselt, juju liselt, mõõduva erikulu katteks või korrapäraselt ja kestvalt. Sellest jaotus:

a) korralised ja b) erakorralised (selmises lauses esimesed). Ajalooliselt on viimased vanemad. Sõjad ja üldised rahvahädad põhjustasid erakorraliste maksu-

de võttamist. Korralised maksud on uuemaaja nähe. Tänapäeval võib kerkida küsimus, kas erakorralisteks kuldiks ka korralisi makse tohiks tarvitada. Tavaliselt kaetakse niisuguseid erakordseid kulusid laenudega. Põhimõtteliselt tulevaste põlvete huvides oleks parem võimaluse korral m a k s e appi võtta.

Otsesed ja kaudsed maksud.

Jaotus otsesteks ja kaudseteks maksudeks teostatakse mitmel alusel.

Esimese aluse järele liigitellakse maksud võtta mis e vii si i d e j ä r e l e . Ja nimelt otsesed on niisugused, mis makstakse maksusubjektilt vahenditult maksuametile. Maksu maksja ja maksukandja on samad isikud. Kaudsed on maksud, mis ei võeta mitte isikult, kellele seadus tahab maksu veeretada, vaid vahemehelt, kellele jäetakse ise võimalus maks teistele veeretada. Maksukandja ja maksu maksja on eri isikud.

Teise aluse järele on vahetegemiseks tähtis, kas maks võetakse varem ettenähtava tulu põhjal (nagu omandusest, kindlast palgast jne.) või juhuslistest tuludest (sünnimustest, erakordsetest tegevustest), mida varem pole võimalik ette arvata. Selle aluse põhjal võib makse jaotada ka k a t a s t e r m a k s u d e k s (esimesed) ja t a r i i f m a k s u d e k s (viimased).

Kolmanda aluse järele jaotatakse maksud otsesteks ja kaudseteks selle järele, kas võttamise aluseks on v a r a n d u s o m a n d või v a r a n d u s t e x t a r v i t u s (Vermögenserwerb, Vermögensverbrauch)

Jaatavad ja osalised maksud.

Politiline võim võib määrata kindlaks tarvismineva maksu summa ja see seaduste järele jaotada kõigile maksusubjektidele. Polit. võim võib aga kindlaks määrata m a k s u m ä ä r a iga maksuühiku kohta, nii et maksuühiku kohta, nii et maksust saadud kogutulu alles pärast võttamist selgub. Esimesel juhul oli kindel s u m m a ja j a o t u s e a l u s, teisel juhul ainult m a k s u m ä ä r .

Osaline maksustamise viis tundub õiglasem, kui maksu määr on täppis, jaotav maksustamise viis on otsustarbekohane sääl, kus finantsvalitsusel on tähtis saada kindel summa.

Isikulised ja reaalsed maksud.

Kõik maksud kõige üldisemast seisukohast on isikulised, kuna nende kandjateks ja maksjateks on i s i k u d . Siiski maksu aluseks võivad olla kas isiku

varandusseisu kõige välisemad (reaalsed) tunnused või jälle subjektiivsemat maksuvõimet iseloomustavad tunnused. Selle järele, kas kaldub maks enam esimeste või teiste poole, eraldataksegi ühed reaalsete, teised isikulisest maksude liikid. Teisiti nimetatakse nad ka objekti- ja subjektimaksudeks.

Maksude määramine ja võtmine (raskradkaivzimanije nazoga)

Põhiseaduse järele ei või ühtegi maksu ilma s o a d u s l i k u aluseta määrata (pääle panna). Selle määramise all tuleb mõista maksusubjekti, maksuobjekti, maksuühiku ja maksumäära märkimist konkreetsele juhule.

Mida keerulisemad on töötulu ja omandiolud, seda raskem on määrata maksuobjekt. Sellepärast püütigi varem selleks valida võimalikult lihtsad objektid, nagu päädearv, maade pinnasuurus jne. Viimane aeg näitab suurt maksuobjektide spetsialiseerimist.

Seadusandluse ülesanne pole edasi mitte ainult määrata maksusubjekti, vaid ka subjekti kohustust kaasa aidata maksude määramisele. See sünnib maksudeklaratsioonil näol. Ilma maksudeklaratsioonita on maksuametis sagedasti väga raske määratleda isiku varanduslik seisukord. Tal endalgi võiks see raskena tunduda, kui mitte pole loobunud andmete liigtäpsusest. Maksudeklaratsioonil on aga ainult siis mõtet, kui on võimalus teostada kontrolli ja valeülesandjat ähvardab küllatki kõrge karistus (kriminaalkaristus). Maksude määramisele kutsutakse appi sagedasti isikud ja asutised, kel on ülevaade teiste majanduslikust seisukorrast, nagu notarid, pangad, tööandjad jne. Maksude eksliku või vale määramise vastu võib ennast kaitsta kaebustega vastavale maksukomiteele, Maksudevalitsusele ja lõpuks Riigikohtule.

Mis puutub maksude võttamisse, siis on ajalooliselt kujunenud mitu viisi, millest tuntuim on maksurent. Isikule antakse kindla tasu eest kindla aja pääle õigus maksud sisse nõuda. Ta on odav ja hõlbus võttamise süsteem. Riigil endal pole mingit muret ja maksurent kindlas suuruses on tagatud. Aga ta võib saada rahva nuhtluseks, sest eraisik teeb õigusest ära. Ajalugu kõneleb õudseid lugusid maksurentnikkude toorusest. Kirjutatakse, et prantsuse maksurentnikud põhjustanudki suurelt osalt prantsuse revolutsiooni. Meie päevil võib maksurenti etteheideteta tarvitada mõningate k a u d s e t e m a k s u d e võttamisel ja üldse juhtudel, kus riigi ja maksumaksja vahetult vahetult päevavalgele ei tule,

nagu näiteks m o n o p o l i d e juures. Ka kogukond-
 likkude kaudsete maksude võttamist võib rendi näol
 julgesti korraldada, kui on olemas täpne ja õiglane
 maksutariif, mis kaitseb maksjaid rentniku ülivõimu
 eest. Teine võttamise viis on niisugune, mille järele
 teatud maksusumma määratakse poliitilistele ühingutele
 või üksikutele, jättes nende omaks asjaks edaspidise
 jaotuse endi liikmete vahel. Lõpuks võib riik korralda-
 da maksude võttamist o m a a m e t n i k k u d e
 k a u d u. See vastab kõige enam õigusriigi põhimõttele
 ja on meie päevil mitmesugustes modifikatsioonides üld-
 tunnustust leidnud.

P i l e t 13.

REAALSED MAKSUD. MÕISTE JA KLASSIFIKATSIOON.

=====

O L E M U S.

=====

Reaalsetele maksudele on iseloomulik see, et nad
 taotlevad isiku maksuvõimet koormata mitte kogu sisse-
 tuleku põhjal, vaid üksikute reaalosade põhjal, millest
 sissetulek moodustub. Sellepärast maksusüsteem taotle-
 des maksustada isiku kogu-sissetulekut peab maksustama
 kõik need üksikud tululiigid. Sarnastena esinevad pää-
 miselt: m a a m a k s, h o o n e m a k s, t ö ö n d u s
 m a k s, k a p i t a l i m a k s, t ö ö t u l u m a k s.
 Mõnel maal on neil maksudel veel alajaotusi, mõnel kaks
 maksu ühes seaduses liidetud. (Mõil maal asuva kinnistu
 maks). See on vormiline küsimus. Maades, kus on maks-
 mas üldine tulumaks, määratakse sagedasti reaalseid
 makse fundeeritud tulu lisakoormamiseks.

Maksuallikaks seadusandluse sülmis on tuluallika
 p u h a s k a s u. Maksutehniliselt on aga sagedasti
 käitiskulude ja võlaprotsentide lahutamine väga suurte
 raskustega seotud, mistõttu seadus mõnigikord sellest
 seisukohast peab kõrvale kalduma ja maksustama brutto-
 sissetuleku. M a k s u s u b j e k t i k s on tuluõi-
 guslik omanik või valdaja, m a k s u o b j e k t o s a l t
 tulu ise, osa toote põhitegur.

Määramine sünnib ametliku kindlaksteo või revidee-
 ritud deklaratsiooni põhjal. Aluseks on harilikult vii-
 maste majandusaastate keskmine.

Maamaks, mõõtmine ja määramine.

Maamaks on maks maatulust. Maksusubjektiks on maa-
 omanik või kestev pidaja vaatamata kas ta seda isikli-

kult harib või rendile on annud. Rentnik maksab maamaksu, kusjuures rendisumma lahutatakse. Maamaks on reaalseseteks maksudest kõige vanem. Tulu sellest on võrdlemisi stabiilne. Suuruselt jääb ta tööstusmaades töödusmaksu poolest maha. Maksustamisele kuulub niihästi põllu- kui ka metsamaa, samuti maa, mis asub ehitiste all. Harilikult sünnib metsa- ja põllumaa maksustamine natuke erinevalt. Põhimõtteliselt peaks maks langema ainult maa tulu peäle, tegelikult haarab ta aga põllumajanduslikku majapidamist laiemalt: sekka ka töötulu ja kapitali.

Samuti tuleks maksustada ainult puhastulu, s.o. kogutulu, millest on lahutatud kõik maaharimiseks vajalised kulud. Elus pole seda suudetud järjekindlalt läbi viia. Määramine (päälepanek) sünnib harilikult kindlate varem ettenähtud tunnuste järele. Varemalt sündis see väga primitiivsel kujul. Maksumäärade aluseks oli nt. atrade, tööloomade, tööliste arv talus. Uue ajal on välja töötatud täpsam mõõtmise süsteem, mida meie nimetame k a t a s t r i k s.

Kataster

Katastreid on kaht liiki: t u l u k a t a s t e r ja v ä ä r t u s k a t a s t e r. Tulukatastri koostamise aluseks on maapinna suurus ja omadused. Väärtuskataster koostatakse maatüki müügi-ostuhinna põhjal, kusjuures eeldatakse, et see liiklusväärtus iseloomustab maa tulutoovust. Nagu näeme, kannab tulukatastri koostamine puht tehnilist laadi maamõõtmise ja vastavate kaartide valmistamise näol. Need kaardid võivad olla valmistatud üksikute lappide jaoks, mis teineteisest erinevad loodus-tulunduslike või juriidiliste tunnuste poolest (p a r t s e l n õ i k a d a s t r) või terve majapidamisühikute (talude) jaoks (r e a l - n õ i k .) Vastavad katastrikonisjonid määravad iga maalapi kohta oma keskmise aastatulu. See määramine võib sündida eraldi iga maalapi kohta (individuaalkataster) või üldiselt maaklassi (-liigi) kohta, kusjuures aluseks on iga liigi katsetamaa (klassikataster).

Näiteks: Olgu talus A ja B põllumaad - 1, 2, 3, heinamaad - 4, 5, 6 ja karjamaad 7, 8, 9. Partsellikatastris on märgitud niihästi A kui ka B kõik lapid 1 - 9 eraldi ja sidumata. Reaalkatastris ainult A lapid kõik täpsalt topograafilises seoses kaardil. Individuaalkatastris on hinnatud 1, 2, 3, ..., 9 eraldi. Klassikatastris ainult - 1, 4, 7 A-s ja B-s 2-3, 5-6, 8-9 suhtes kasutatakse 1, 4, 7 kui klassi

"katsenaade" andmed.

Väärtuskatastri aluseks võib olla ostu-müügi hind, kuid ka rendihind. Ei ole aga kahtlust, et mõlemad moodused ei väljenda õieti maa tulutoovust, kuna liiklushinna kujundavad väga mitmesugused faktorid.

Katastri hinnang ja arvustus.

Kui kataster kahtlemata on kõrvaldanud vana ajaloolise primitiivse maahindamise juhuslikkude tunnuste järele, siis ometi maa maksustamine katastri põhjal peab veel täna võitlema valju arvustusega. Kõnelemata pärisülekohtusest väärtuskatastrist on ka tulukatastri olulisi puudusi. Nimetame: 1. Katastreerimistööd on niivõrt aegakuluvad, et viimaste maade hindamisel ei saa enam tarvitada sarnu mõõdupuid, mis esinestel. 2. Tööde juures on paratamatud eksitused ja kuritarvitused (omavoli). 3. Kinnitatud hinnangud on paindumatud riigi tarvete suhtes. 4. Maamaks katastri põhjal läheneb bruttosissetulekule ja ei arvesta küllaldaselt võla %-de ega muude harimiskuludega. 5. Pole võimalik maamaksu koordineerida teiste reaalmaksudega. 6. Katastritööde teostamise süsteem äratab sagedasti vastolusid.

Nende puuduste kõrvaldamiseks on tehtud ettepanekuid katastrist üldse loobuda omanikkude deklaratsiooni kasuks, mis aga jälle nõuaks kontrolli Samuti on soovitatud aegajalt katastrit revideerida.

Maamaks Preisid.

1861. ja 1867. aasta seaduste järele võeti Preisid maamaksu jaotamise teel pattsell-katastri põhjal pinna suuruselt ja puhtast kasust. Puhta kasu määramiseks maal oli jaotatud kultuurklassideks (põllud, aiad, hoinamaad, karjamaad, puustikud /metsad/, põlismaad ja kõlbmata maad) ja need igaüks mitte üle 8 hädusklassi. Maamaksust olid vabastatud: riigimaad, maaisanda domeenid, kogukonna maad, samuti sillad, raudteed, laevasõidu kaanaliid, kiriku- ja koolimaad ja veel mõned muud maad. 1893. a. (ja alates 1. ja 1895. a.) muudeti maamaks kogukondlikuks maksuks, kusjuures aluseks jäi endine kataster. Pääle Maailmasõja (1923) muudeti maamaks jälle riiklikuks, kusjuures maahindamise aluseid andis üldine varade hindamise seadus aastast 1925. ja üksikasjaliselt Majandusministri määrus aastalt 1926, mille järele maa jaotati 21 tuluklassi.

Prantsusmaal võeti kuni 1915. aastani maamaksu jaotuse teel, 1807. a. seadusega korraldatud katastri põhjal puhtast sissetulekust. Enne Maail-

masõda teostati maamaksureform: maad hinnati rendihinna suhtes (väärtuskataster!) ja hakati võtma o s a l i s t maksu (okladočnõi) 4 % 4/5 rendihinnast (1/5 oli mõeldud maapidamise kuludeks). Alates 1. jaanuarist 1915. Maksu-määr tõsteti pääle sõja 18%-ni. Iga 20 aastat oli kavatsenud maa ümberhindamine alates 1920. aastast. Uut hindamist pole suudetud aga senini läbi viia.

Venemaal oli vanemaks maamaksuks "sohha", mida võeti kuni ----- Peetri isikulise maksu korraldamiseni 1875. aastast võeti j a o t u s e teel maksu maapidamistelt. Katastrit pole Venemaal suudetud korraldada. 1880. aastast võimaldadi talupoegadele maksu näol maa pärisomanduseks ostu & 44 aasta jooksul. 1907. aastal katkestati see.

Nõukogude Venes kasutatakse maamaksu selleks, et "kulakkide" kihti täielikult hävitada.

Eestis maksab maamaksu alal "Seadus liikumata varanduste maksu kohta maal" (RT 18/19-1920) ja selle muutmise seadus (RT 57-1930).

Maksustamisele kuuluvad kõik maakondade piirides asuvad maad, väljaarvatud need, mis selle seaduse § 2.-ses ette nähtud, nagu: kasuta ja tuluta maad ja meed, surnuaiad, platsid, raudteeliinid ühes vastavalt eraldatud maanibadega, ühendusteel Maanteede seaduse § 10. rnda põhjal, Kaitse- ja üldküsimuste kuuluvad maad, ... kinnivarad, milliste maksusuurus alla ühe krooni.

Maamaksu võetakse 21 senti puhtakasurublalt või, kus hindamine teostamata, 50 senti põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maa hektarilt. 1920. aasta seadus maksustas erisuguselt Põhja-Eestis (adrarajandikkude järele), Lõuna-Eestis (puhtakasurublade järele), Saaremaal (revisjoni maa- ja obruki rublade järele) ja Põhja-Eestis ning Naroo-vataga (tarbe- ja metsamaa dessatiinide järele).

Maksust saadud tulu jaotatakse vastavalt riigi (1 osa) maakonna (3osa) ja valla või alevi (1 osa) vahel.

P i l e t 14.

MAKS EHTISTE PÄÄLT (majamaks). MÄÄRAMISE VIISID.

Majamaks on omaniku või kestva pidaja maks hoone sisestulekust.

Hoone võib olla omaniku enda kasutuses või üüritud välja. Viimasel juhul pole oluline, missugust otstarvet hoone täidab: rent või ü ü r määrab maksu, sest ta on ehitistest saanud tulu. Kahtlemata panna võiks juht kui omanik i s o kasutab ruume (kas elar

niseks või muul majanduslikul otstarbel), sest te-
g e l i k u l t mingit tulu rahas hoone ei too. Ja
kas raha säästmine tuleb võtta maksustava tuluna?

Ometi seaduseandjal on raske siin omanikku mak-
sustamata jätta. Päälegi ei suudeta ala ti tömmata
kindlat piiri elamisruumi ja äri- või muuks otstarbeks
tarvitatava ruumi vahel. Kui aga viimasel juhul võib
ähvardada kahekordne maksustus lisamaksuna töõndus-
maksule, siis tavaliselt vastavate ruumide all olev
ehitis maksustatakse madalama majanaksuga.

Ühenduses majanaksuga maksustatakse mõnikord ka
ehituste all olevat maapinda, mis tundub otstarbetuna
ja ebaõiglasena, kuna m a a p i n d j u mingit tulu ei
too. Oleks arusaadavam maksutada majaga ühendusesole-
vat õue- või aiamaad.

Mis puutub maksu määramise viisidesse, siis on
need väga palju ja mitmesuguseid.

Olgu nimetatud maks ü ü r i alusel, mida omanik
teatud ajavahemikus on saanud, või oleks võinud saada
(nalog na dohhod o t sdači v najem), või ehituse all
oleva p i n n a alusel, sagedasti ka õ u e p i n n a
alusel (nalog po proščadi zemli), siis- ehitise mater-
jali iseloomu, t u b a d e a r v u j a h u l g a
ning juurekuuluva krundi alusel (Klassnõi podomovoi
nalog) või maja üldise v ä ä r t u s e, asendi ja kasu-
tatavuse põhjal (nalog po tseennosti strojenija) ja
lõpuks o k e n d e, u s t e j a k o r d a d e põhjal
(nalog na okna i dveri).

Missugune neist otstarbekohasem on, seda pole
kerge öelda. Üks on kindel: maal ja linnas ehitisi
isesugusel alustel maksutada on ebaõiglane, kuid -
arvesse võttes maa olusid peaaegu paratamata. Kui lin-
nas ü ü r i põhjal kerge on maja tulutoovust määrata,
siis maal vaevalt seda saab, kuna ehitiste tähtsus
maal enam seotud kogu maapidamisega.

Maksustamine ehituse all oleva pinna ja juure-
kuuluva õuemaa põhjal on maal kasutatav, kuid ikkagi
toores. Parem juba kui arvestatakse kogu hoone juure
kuuluvate maadega (kogu majapidamisega) või võetakse
tarvitusele akende ja uste maks, mis aga võimaldab ka
ülekoht, kuna akende ja uste arv kuigi l i k e, hästi
ei iseloomusta maja tulutoovust (?). Päälegi sarnane
maks provotseerib ebatervislikkude majade ehitamist.

Võib olla kõige otstarbekohasem lisaks üürimaksu-
le tundub majanaks eluruumide arvu ja suuruse põhjal.
Arusaamatusi võib tekitada ainult eluruumi mõiste. Mui-

de - kui arvestatakse täpsalt ka ruumide asendi, kõrguse ja valgustusega - ei saa meie sellele maksualusele palju ette heita.

Õiglane majamaks eeldab, et maja tuludest oleksid lahutatud kulud maja korrashoiule ja pääl lasuvate völgade protsentideks. Igakord pole teada, kui võrtomanik need pole üürnikkudele juba veeretand. Nii et seadus igalpool ei luba maja tulu määratlemisel neid mahaarvamisi. Tavaliselt maja korrashoiu kuludeks arvatakse üldine kindel % maha.

Majamaks Preisimaal.

Majamaks Preisimaal kujundati umbes samal ajal maamaksuga, nimelt aastast 1861. Selle järele elutamatud hooned olid maksust vabad, eluhooned maksustati 4 % -ga, töödushooneid 2% -ga kasutusväärtuse (10 aasta keskmise üüri) põhjal. Iga 15 aasta tagant oli nõeldud revisjon maja tulunduse alal. 1895. aastal järjekindluse mõttes riik loovutas majamaksu kogukonnale. (Maamaks oli samal ajal ka juba kogukondlik). 1923. aastal ühes maamaksuga muudeti majamaks jälle riiklikuks. Maks on maja väärtusest ilma völa lahutaniseta ja -proportsionaalne.

Prantsusmaal.

Kuni 1917. aastani oli Prantsusmaal kaks maksu kõrvuti: vana 1793. aastast pärit a k e n d e j a u s t e m a k s ja 1891. aastast osaline (kvotatiivne) m a k s e h i t u s t e g a m a a p ä ä l t, mis sellest aastast lahutati ilma hooneteta maamaksust. 1917. a. muudeti akende ja ustemaks kogukonnamaksuks ja 1926. a. kaotati see hoopis. 1925. a. viidi läbi uus hoonete hindamine. Selle järele lükiti majamaks üldisese tulumaksu, maksumääraks sai 18 %, bruttotuludest võis lahutada vabrikutes 40%, elumajades 25% korrashoiu kuludeks.

Venemaal maksis 1910. aastani 1863. aasta seadus kinnistuste maksustamise kohta linnades ja maal. See oli jaotav (repartitatiivne) maks. 1912. a. pääle kinnistute hindamist l i n n a d e s pandi maksma 1910. seaduse põhjal osaline (kvotatiivne) majamaks linnades.

E e s t i s maksab riikliku kinnistunaksuna linnades (ja osalt a l e v i t e s) vene 1910. a. majamaks. Aluseks on vene majatulunduslik hindamine. Bruttotulust arvatakse maha maja korrashoiu kulud. Tavaliselt 5 % nõel. Maksumääraks on 8 %. Kuna Vabariigi ajal pole teostatud ümberhinnangut ega rublade ja sentide vahel pole seadeldud loomulik suhtevahetust, siis maks

on jäänud kooniliselt väikeseks. Näiteks tuli Eesti Üliõpilaste Seltsil käesoleval aastal maksta 18 senti riiklikku kinnistumaksu.

Maal asuvad hooned alluvad "Seadusele liikumata varanduste maksu kohta maal" (RT 18/19-1930.) ja selle muutmise seadusele (RT 57-1930.). Sellele kuuluvad kõik hooned, vabrikud ja töökodad ühes neis olevate masinate ja sisseseadetega maakondades ja alevites, kus nad ei allu riiklikule kinnisvaramaksule (§ 1.). Maksust on vabastatud riigi- ja omavalitsusasutiste ning kaitseliidule kuuluvad või kasutamisele olevad hooned, kirikud, palvelad, muuseumid, lastelad, ravilad, mõned põllu- ja metsamajanduse hooned, tuuleveskid ühepaari kividega, väikesed ettevõtted mis teotsevad ainult oma majapidamise tarvis, jõunasid, milliseid tarvitatakse peamiselt põllumajanduslikuks otstarbeks, vabrikute ja teiste tööstusettevõtete kõrvalt olevad tööliste eluhooned, koolinajad ja muud häätegevaks otstarbeks määratud hooned, kui nad ei ole antud tüüri, liikuvad vahendid vabrikute ning töökodade toodete ja materjalide alahoidmiseks, vedamiseks ja kandmiseks, samuti ka vahendid, mis ei kuulu masinate hulka ning kinnisvarad, milliste maksusuurus (seadusesse tarvitatakse sõna "maksumäär", mida toimetaja aga tähenduses "na ogovaja stavka" tarvitab) alla ühe krooni (§ 2.). Maksu hoonetelt võetakse kolm senti puhtakasurublalt ja 1923. a. Kinnisvarade hindamise seaduse põhjal hinnatud hoonetelt 1,5% puhaskasust (§ 5). Tööstusettevõtetele kuuluvailt ehitisilt, sisseseadetelt ja masinailt võetakse maksu 0,56 senti hinnatud väärtuse rublalt ehk 7 senti puhtakasurublalt (§ 6). 1920. aasta seadus tegi vahet maksustamisel Põhja- ja Lõuna-Eestis. Nimelt Põhjas maksustati vabrikud, töökodad ühes sisseseadega hinnalt uudekaupjalise väärtuse ja Lõunas ühel alusel muu kinnistuga puhtakasurublale järele.

Kui kinnistutab õnnetus või kui tööstusettevõtte seisab või kasu ei too, on võimalik osaline või täieline vabastus maksust.

Käesoleva seaduse põhjal sissetulnud maks kui ka viivitusraha jaotatakse iga kuu riigi, maakondade, alevite (kui sääl käesoleva seaduse põhjal maksustatakse) ja valdade vahel, kusjuures riik saab ühe neljandiku kogu sissetulnud maksust ja viivitusrahast, maakond kaks neljandikku ja vald või alev ühe neljandiku sellest, mis on sissetulnud nende piires asuvailt kinnisvaradelt (§ 38.).

TÖÖNDUSMAKS. SELLE OLEMUS.

Töõndusmaks on äripidaja maks töõnduse tulust. Maksule allub mitte ainult äripidaja omanikuna, vaid ka rentnik. Sel juhul väljarentija maksustatakse rendist saadud tulu päält tavaliselt tulumaksu näol. Mis töõnduse all mõista, seda ei saa kõigehaarava definiitsiooniga määratleda. Kui nimetame ettevõtteid, mille ülesandeks on aineid ümber töötada ja õilistada, ühelt poolt (töõstusettevõtted: vabrikud, manufaktuurid, käsitöö) ja kaubanduslikke ettevõtteid (magasiinid, veo-, komisjoni-, panga-, kindlustusäri ettevõtted jne.) teiselt poolt, oleme haaranud töõndusettevõtete üldjooni. Kuid tuleb silmas pidada, et maa- ja metsatulundus, kuivõrt ta esineb omatoodetud produkti müügina, ei käi töõnduse alla, väljaarvatud mõningad iseseisvad kõrvalharud, nagu viinavabrikud, õillevabrikud. Mõnedes riikides kuulub töõndusmaksu alla tulu vabakutselisest töõst, nagu: arstipraktis, kunstnikuteenistus jne. Liikuv müügiäri maksustatakse sagedasti erimaksuga.

Tulu töõndusest koosneb mitmest allikast: a/töõkasust, b/kapitalikasust, c/ettevõttekasust (voznagraždenije za trud, protsent na kapital, predprinimatelskaja pribõl). Väikestes ettevõtetes läheneb tulu töõkasule, suurtes - kapitalikasule. Seaduseandlus ei suuda pänduda maksustamise alal nende ettevõtte iseloomu erivõrjunditele. Ka ei lähe korda puhaskasu alati täpsalt määrata, vaid maksustamisele läheb midagi puhtakasu ja brutotulu vahepäälis.

Maksunäär määratlemine võib sündida ettevõtte puhtakasu järele (p u h t a k a s u s ü s t e e m). Ideaalsem on müügi puhtakasu süsteem, kuid alati ei ole selle kindlakstegemine võimalik (ettevõtja ei ole kohustatud pidama raamatuid), siis paratamatult tuleb otsustada teatud fiktsioonide alusel. Niisuguseks fiktsiooniks on muu seas geograafiline koefitsient, arusaamine, et ettevõtte tulu oleneb ettevõtte asupaigast ja nimelt proportsionaalselt selle asustamise tihedusele. Endastmõistetavalt on see präsumpatsioon naiivne. Ettevõtte välis-tunnuste all mõistame töõliste arvu, tööruumide suurust, masinate jõudu, tooresmaterjali hulka ja muud sellesarnast. Maksunäär aluseks võib aga olla ka ettevõttesse mahutatud p õ h i j a k ä i v t i s k a p i t a l, ettevõtte või ettevõtja isiklik töõkasu.

Maksu jaotamine.

Mõnel maal (Preisi, Austria) liigitletakse töondajaid nende tulundusliku seisukorra põhjal gruppidesse, kusjuures iga grupp eriliselt maksustatakse ja maksualuste eneste asjaks tehakse maks teatud miinimumi ja maksimumi vahel iseekeskis jaotada.

Töenduslikud erimaksud.

Töenduslikud erimaksud on liikuva äri maks, maks eraraudteede peält, univeersaal-kaubamajade maks ja veel mõningaid. Meid huvitab just univeersaal-kaubamajade maksustus.

Suuremates Euroopa ja Ameerika linnades leiame sagedasti suurejoonelisi kaubamaju, milles müüakse üksikmüügil kõike mõeldavat kaupa alates tühisemate nõõpnõeltega, postkaartidega ning lõpetades nägusate veoautode ja rehepeksumasinatega. Sarnaste suuräriride üldpidamine on protsendiliselt kergem kui väikeäriride. Ses mõttes on võimalik universaal-magasiinidel ka kaupa odavamini müügile lasta kui väikeäriridel. Suuräri tõrjub välja väikeäri. Võistlus osutub võimatuks, kui mitte väikekaupmeeste kiht ei leiaks abinõusid, millega oma le teed võidule leida. Niisugune võistlus oma olemise eest tekkis mineva sajandi viimasel veerandil ja kandis Mittelstandspolitik'i nime. See politika nõudis kaubamajade üksikute osakondade lisamaksustamist või 2/ isikumaksu iga suuräris töötavalt teenijalt, kusjuures maksustus pidi olema progressiivne teenijate arvule. (Kuni teatud arvu teenijateni magasiini ei maksustatud) 3/maksustamist äri ruumi mahu põhjal, 4/maksustamist läbikäigu põhjal (läbikäigumaks!)

Univeersaal-magasiinide maksustus PREISIS JA PRANTSUSMAAL näitas aga, et nende abinõudega ei suudetud purustada suuräri. Suuräri pakub ostjale niivõrt suuri mugavusi ja hinnalisi soodustusi, et ta vaevalt läheb väikeäririsse. Preisis läks korda võrdlemisi kõrge (2 %-ndiline) läbikäigumaks veeretada kaubatootjatele, need tõstsid hindu, mille all kannatasid (ja kahtlematult raskemalt) just väikeäririd, kelle kaitseks oli läbikäigumaks mõeldud. Praegu on võimalik suurettevõtetelt Saksamaal erilist lisärimaksu kogukonna hääks võtta.

PRANTSUSMAAL maksustati "grands magasins" 1889. aasta seadusega äriteenijate arvu järele progressiivselt. 1891. muudeti see, millega progressiivsus veel tõsteti ja 1893. a. pandi maksuma kolme liiki makse:

taxe déterminée, taxe variable ja droit proportionnel
Taxe déterminée on ettevõtte klassimaks.

Ettevõtted on jaotatud klassidesse teenijate arvu ja koha asustuse põhjal. Taxe variable on maks äri- asukoha rahvatiheduse põhjal ja droit proportionnel on mak- teenijate arvu järele ja on vastav nende palgale.

P i l e t 16.

T Ö Ö N D U S M A K S (ärimaks)

=====

P r a n t s u s m a a l kujunes tööndusmaks 1791- 1798 revolutsioonilises vaimus patentsüsteemi näol. Maksumaksjalt ei küsitud puhtakasu suuruse ega põhika- pitali järele. Revolutsioon oli toonud tööndusvabaduse. Iga prantslane võis avada oma äri. Äri avamiseks nõuti ainult aastast äritunnistust (patenti). See oli esial- gu kõik. Alles hiljem hakati patent-süsteemist arenda- ma maksustamist äri tegeliku maksuvõime järele. Kuni 1917. a. eraldati kahte riiklikku tööndusmaksu liiki: droit fixe ja droit proportionnel. Droit fixe oli asten- datud ettevõtte asukoha elanikkude arvu, sisemise loo- mu ja lõpuks igasugu välistunnuste järele. Droit pro- portionnel esines ~~ajal~~ lisamaksuna droit fixe'le ja osalt ainuma maksuna - nimelt vabale kutsale. Viimasel juhul oli maksumäärade aluseks %-osa, mis kulutati äri- või eluruumi üüriks.

1917-1926. aasta seadusandluse järele viidi äri- /ks Prantsusmaal üldise tulumaksu alla, kusjuures see sääl esines viiendas osas - "impôts sur les bénéfices in- dustriels et commerciaux" all (aktsiaühingud, piiratud vastutusega ühingud, eraettevõtted üle 50.000 frangili- se aastatuluga on kohustatud deklareerima täpsat tulu, teised aga ainult missugusesse neljastteistkümnest tu- luklassist nemad kuuluvad). Pääle selle esines ärimak- su osalt tulumaksu teises osas - "impôts sur les béné- fices de l'exploitation agricole" all. Ja lõpuks tulu- maksu 8.-das osas "impôts sur les bénéfices des profes- sions non commerciales" all. Maksud olid korraldatud progressiivse tariifi järele. 1929. a. aalarve järele oli loota ärimaksust 4465 miljonit franki sissetulekut.

P r e i s i m a a l maksab 1891. aastal muudetud seadus 1862. aastast. Töõnduskäitise mõiste alla kuulu- maa- ja metsatulundus ühes mõne kõrvalharuga, ~~ei~~ raud- teed ja vabad kutsed. Maksuvabad on riiklikud ja kogu- kondlikud töõndusettevõtted, mõned ühingud ja seltsid, mis töõtavad ainult oma liikmetele, siis kõik töõndus-

käitised alla 1500 margalise aastatuluta või alla 3000 margalise käitiskapitalita. Käitised jagunevad aasta tulu järele 4- ja klassi, kusjuures iga klassi piirides võetakse teatud keskmisi maksumääre. Maksude võtmine sünnib klasside poelt kujundatud "maksuühingute" sunduslikul kaasabil. 1893-1920. oli tööndusmaks kogukondlik, nüüd jälle riiklik.

Tööndusliku maksustuse ajalugu Venes.

Peeter Suur asutas Venes tsehhid ja gilded. 1775. aastast maksustati 3 gildet 1%-ga deklareeritud (kuid kontrollimata) kapitalilt. Möödunud sajandi lõpuni maksid tööndusliku maksustuse kohta võrdlemisi mahajäänud seadused aastailt 1863 ja 1865. Kuid need seadused osutusid niivõrt puudulikeks, et paratamatult tuli läbi viia uus reform, mis ka 1898. a. aastal uue ärimaksu seadusega teostamise leidis. Kuni selle seaduseni (1863. ja 1865. a. s. põhjal) kõik töönduslikud ettevõtted jagunesid kahte g i l d e s s e, millest 2.-ne jagunes g e o g r a a f i l i s e k o e f i t s i e n d i järele veel 5.-de klassi. Imelikul kombel ka tööstused plid jaotatud asukoha klassideesse, kuigi nende saaduste turg polnud mingis ühenduses tööstuse enda asukohaga. See tekitas ebanormaalse seisukoha, mis õige jõulisi tööstusi maksustas nõrgasti ainult sellepärast, et need asusid õredasti asustatud maaalal (kuid kui sageli otse tooresmaterjali või jõuallika juures!).

Uus tööndusmaksu seadus hävitas gildede kui maksuobjektide alused ja liigitas kõiki ettevõtteid 5.-de kaubandusettevõtte järku, 8.-sse tööstusettevõtte järku, 3 laoruumi järku ja veesõidu abinõude liiki.

Pääle selle jagunesid kõik ettevõtted asukoha järele 4- ja klassi + suurlinna klassi.

Ärimaks jagunes p õ h i ä r i m a k s u k s ja l i s a ä r i m a k s u k s. Põhiärimaksu maksid kõik ettevõtted äritunnistuse (patendi) eest. Lisaärimaksu võeti aruandvatelt ettevõtetelt erisugusel alusel võrreldes mittearuandvate ettevõtetega. Aruandvad ettevõtted maksid k a p i t a l i m a k s u (kui kasu alla 3% põhikapitalist - 15 kop. - 100 rublalt, kui üle 3% - 20 kop. - 100 rbl. - 1906. a. s. järele), ja k a s u p r o t s e n d i m a k s u üle 3% kapitalist moodustavast kasust (progressiivselt 3%-14% ja veel 10% sellest kasust, mis oli suurem kui 20% põhikapitalist). Kapitalimaksu kattis põhiärimaksu riiklik osa, see tähendab, kui kapitalimaks ei ületanud põhiärimaksu, ei tulnud seda maksta. Mittearuandvatelt ettevõtetelt võeti ka k a s u m a k s u jaotaval teel (raskra-

dočnõm obrazom).

1916. aastal muudeti vene ärimaks ja see sai aluseks Eesti ärimaksule.

Ärimaks Eestis ja selle erisusi.

Nagu öeldud maksab meil vene ärimaksu seadus ühes eestiaegete muudatustega, millest tähtsamad 9.3.1923. RT 44-1923. ja 25.V 1923.a. (RT 44-1928.). Kõik tööstusettevõtteid jagunevad aruandvateks ja mitteamuandvateks. Aruandvateks loetakse järgmisi ettevõtteid: aktsiaseltsid, kompaniid, osühisused, tarvitajateühisused, krediitasutised, seltsid, laenu-hoiu ühisused, kassad ja üldse igasugused asutised, kes oma põhikirjade või reeglite kohaselt, mis põhikirjale vastavad, on kohustatud avalikult aru andma või aruandeid alluvuse järele kinnitamiseks esitama.

Ettevõtted jagunevad oma iseloomu ja kasu suuruse järele kaubanduslikkudeks, tööstuslikkudeks, laoruumideks ja veesõiduabinõudeks, tööstuslikke ettevõtteid on 8, kaubanduslikke 5 ja laoruumisid 3 järku.

Ärimaks jaguneb põhiärimaksuks ja lisaärimaksuks. Põhiärimaks on maks äritunnistuse eest, mis peab olema igal ärilise loomuga ettevõttel avalikult välja pandud. Põhiärimaksu võetakse iga ettevõtte järgult isesuurelt.

Ja nimelt kaubanduslikkude ettevõtetete peält 300 70, 20, 5, 30 ja 10 kr. tööstusettevõtetete peält 600, 400, 250, 100, 50, 25, 10 ja 5 kr. laduruumidelt 10, 5, ja 2,5 krooni aastas.

Aruandvad ettevõtted maksavad lisaärimaksu kapitalimaksu ja kasu protsendi maksu näol. Kapitalimaksu võetakse meil 1% põhikapitali summast, kusjuures selle maksu katteks arvatakse äritunnistuse hinna riigi osa (põhiärimaks), nii tuleb ettevõttel harilikult maksta kapitalimaksu vähem kui 1%. Põhikapitali all sisuliselt mõeldakse harilikult seda kapitali, missugune on ettevõttele tarvilik tema tegevuse alustamiseks. Riigikohus on seletanud, et kui kapital on nimetatud aruandes põhikapitaliks, siis kuulub ta maksu alla, kui see aruandes pole nimetatud, siis tuleb vaadata, milline kapital passiva poolel on sisuliselt põhikapital.

Põhikapitali määramine on tähtis mitte ainult kapitalimaksu määramisel, vaid ka määratlemisel, kas ühistegelise ettevõtte käib üldse ärimaksu alla või mitte. Nimelt kui ühistegelise ettevõtte põhikapital ei ületa 5000 krooni, siis on ta ärimaksust vaba. Käesoleval

juhtumil põhikapitali mõiste laiendatakse ka summadele, mis tavaliselt sisu poolest ei esine põhikapitalis, nagu laenu liikmetelt, kautsjonid äriteenijailt jne.

Kapitalimaksu arvestamisel tuleb silmas pidada veel üksikasi: nimelt lahutatakse põhikapitalist see osa, mille võrra põhikapitali kuldbilansi seaduse järel ümberhindamisel suurenes. Kasu protsendimaksu võetakse ettevõtte puhtast kasust (üldkasu, millest lahutatud seaduse piirides lubatud kulud juhatusele, komisjonidele palkade ja gratifikatsioonide näomitte üle 5% ettevõtte põhikapitalist ja eraldi palgana mitte üle 180.000 senti aastas; ühistegelikkudes asutistes alla miljonilise osakapitaliga mitte üle 10% sellest) kui see moodustab 3% või enam põhikapitalist. Kasu protsendimaksu määrad tõusevad progressiivselt 5%-11,5%-ni. Kasu, mis ületab 20% põhikapitalist, maksustatakse eraldi 0,5% x-ga. Mitteamuandvad ettevõtteid maksustatakse pääle põhiärimaksu kvotatiivselt (osa-määravalt) lisaärimaksuga, mida nimetatakse puhtakassumaksuks.

Kuna aruandvad ettevõtted ise olid kohustatud oma maksukohustiste suurust arvutama, mitteamuandvad ettevõtteid piirduvad ainult vaba deklaratsiooniga oma ettevõtte majandusseisukorra suhtes ja maksukomitee ülesanne on maksu määrata, kusjuures % on seaduses nähtud ette (5%, 6%, 7%, ja 8%).

Meie äriseaduse omapärasuseks on, et mitteamuandvate ettevõtete %-ndimäär määratletakse puhtakasu suuruse põhjal, kusjuures ühes maksujaoskonnas ühele kuuluva te ettevõtete puhaskasud liidetakse ja sellele vastav kõrge protsent k s i g i l t ettevõtete kasudelt, olgu kui väike see on ka, üksikult võetakse. Ka puhtakassumaks võib katta põhiärimaksu, see tähendab, et kui puhtakassumaks on sama suur kui põhiärimaks või vähem, siis ei tule teda maksta. Puhtakassumaksu võetakse ettevõt-
teilt ärituluga 200 - 300 kr. aastas - 5 %
500 - 800 " - - 6 %
800 - 1200 - - - 7 %

üle 1200 kr. ja 1.-2. j. kauband. ning 1.-6. j. tööstuslikud ettevõtteid tulule vaatamata - 8%.

Eesti ärimaks ei tunne ettevõtete maksuliigitlust asukoha järele, nagu see oli endises Venes. Puhtakassumaks on kvotatiivne endise ja otava asemel.

P i l e t 17.

K A P I T A L I K A S U M A K S.

Kapitalikasumaks on kapitali omaniku maks kolmandale võlgantud kapitali protsendilt. Kui maksualuseks on kapital ise, nimetatakse maksu ennast kapitalimaksuks. Kapitalikasumaks on uuema aja maks ja on tekkinud nende arusaamiste mõjul, mis ära tundsid rahalistes kapitalides tähtsat osa majanduselu arenemises. /seg.

Rahaliste kapitalide tähtsus majanduselu arenemisel.

Erilist arenemist leidis uuemal ajal riigi võlaasjandus, kuid samuti kogukondlikud üksused ja eraühingud andsid välja palju võlakohustusi, mis tekitas suure väärtpaberite voolu.

Kuulus statistik Alfred Neymarck, kes möödunud sajandi lõpul oli püüdnud anda arvulise ülevaate väärtpaberite näol Euroopa riikides liikuvate varade kohta, avaldas arvamise, et sellelaadsete väärtuste ilmutamiseta poleks võimalik olnud paljude majandusliikude ja finantsiliste asutiste tekkimine, ja ka ainult tänu neile oli võimalik ellu viia hulk leidusi, mis muudis igavesti poleks näinud maailma valgust.

Lorenz Steini järele kapitali maksustamiseks andis põhjuse ja tõuke möödunud sajandi keskel levunud sotsiaalne liikumine. See oli sihitud peamiselt võlgantud kapitali kui tööta kapitali vastu.

Esialgsest riik püüdis olla ettevaatlik maksustamise alal, kuna valitses kartus kapitalide väljavoolu pärast maile, kus puudus kapitalikasumaksustus.

Maksustuse objekt.

Nagu juba alul märkisime, maksu aluseks on protsent, kasu võlgantud kapitalilt. Osa teadusemehi laienevad maksualust riigilt, kogukonnalt jne. väljaantud väärtpaberitelt ka nende kapitalide kasule, mida saadakse eraisikuile vekslid, pandina jne. kapitali laenamise näol. Teine osa teadusemehi nõuab, et selle maksu alla kasu ainult protsentpaberitelt, s.t. kasu, mis saabub ilma selle saaja isikliku töövaevata. Kuid näiteks diskonteeriija kasu kui teatud töövaevaga seotud kasu - nende arvamise järele tuleks maksustada ärimaksuga. (peaks kuuluma)

Meie arvamise järele on põhimõtteliselt raske mõlemate vahel vahet teha. Kui vekslid diskonteeriija teatud raamatupidamise vaeva tuleb näha, siis pole see veel põhjuseks kõnelda "töövaevast" võrreldes "kupon-

gide rebimisega".

Teine küsimus on, kas teatud juhtudel kapitalikasu maksustamine ei vii ülekohtusele kahekordsele maksustamisele. Näiteks maksustatakse aktsiaühingu aktsiaid, pääle selle peab see ühing veel maksma tööndusmaksu. Üksikettevõtte aga maksab ainult tööndusmaksu. Aktsionär on ülekohtuselt ja ebaõiglaselt maksustatud. Eligi ülesanne on juhul kui ta ei aja aktsiaühingutele vaenulist politikat, siis praktilisi abinõusid tarvitusele võtta, et õiglusetust vältida.

Kaudne ja otsene võttamine viis.

Kaudne võttamine kapitalikasumaksus seisab selles, et võlgnik maksab maksu, kusjuures ta võlausaldajalt temale maksetavaist protsentidest maksu osa kinni peab. Selle paremus on see, et maks säältamast võetakse, kus maksule allub kasu tekib. Kui sel viisil on ka rida puudusi: võlausaldaja kui majanduslikult tugevam võib veeretada maksu võlgnikule, võlgniku huvides on vaikida oma arve seisust, progressiivne maksustus oleks peaaegu võimata ja lõpuks jääksid välismaalt voolavad kasuprotsendid maksustamata. Kaudne võttamine on otstarbekohane sarnaste eravõlgade kohta, millest peetakse avalikke raamatuid, samuti raha- ja krediitasutisist, laenukassadest ja riiklikkudest kassadest maksetavate võlaprotsentide kohta. Niisugune võttamine kannab harilikult kupongimaksu nime. Võimata aga on mingi mõningate (väikesummaliste, välismaa) väärtpaberite maksustus. Otsene võttamine sünnib sel teel, et võlausaldaja kohustatakse deklareerima oma kasu kapitali protsendelt. Sel viisil on kõik omadeklaratsioonid pehmed: raske kontrollida jne.

Maksu määramine sünnib sel teel, et koostatakse tabel, milles on kasud kapitalist jaotatud maksimumi ja miinimumi järele klassidesse. Iga klassi kohta määratakse kindel maksu summa või %. Viimane on loomulikult õiglasem.

Maks rahaliste kapitalide kasust endises Venes.

Seaduse järele 20. maist 1885. aastast maksustati 5%-lise maksuga kõik riigilt, linnadelt ja erainingutelt väljaantavad võltpaberid. 1895. aasta seaduse järele allusid sellele maksule kõik pangasutistesse paigutatud nõuanded. Ühtlasi kohustati neid pangasutisid kõigist operatsioonidest valitsusele aru andma. Maksust olid vabastatud: 1/need paberid, mille kohta nende väljaandmisel valitsus oli ette teatanud, et nad ei allu ühelegi maksule.

2/tulud aktsiaist ja osamaksudest kaubandus- ja tööstuslikkudes ühingutes - kuna need olid juba maksustatud 5 %-lise lisamaksuga. 3/ Üksikud häätegevad- ja õppeasutised (kongrolli mõttes maks võeti, kuid jäeti võimalus tagasi nõuda, 4/ välismaale paigutatud riiklik rent (kuld valuutaga varustumiseks) võttamine sündis ka u d s e l viisil.

Sellelaadne maksustamine Eestis.

Vene seaduste kogu V köites, 1914.a. väljaande järele § 614-625. ilmunud seaduses on nähtud ette, et rahaliste kapitalide sissetulekutelt võetakse 5 %. Selle seaduse põhjal ühistegelised ja teised rahaasutised on kohustatud hoiuletoojatele väljamakstud või nende isiklikele arvetele juurearvatud % summast kinni pidama 5%-list riigimaksu ja seda riigile edasi maksma. Samuti need aruandvad ja põhiarimaksu maksvad ettevõtte ja ühised, kes üksikute isikute või mittearuandvate ettevõtete käest rahalisi kapitalisid ükskõik mis nime all laenuks on saanud, on kohustatud nende kapitalide eest makstud protsentide päält tasuma 5%-list riigimaksu. Sellele maksule alluvad ka k o r r e s p o n d e n t i d e a r v e d, millel on hoiusummade iseloom ja k o n t o - k o r r e n t a r v e t e k r e e d i t s a l d o d. Konto-korrent arvete deebet saldo maksustatakse 0,396 %-lise riigimaksuga. Arv on selleks valitud sarnane, et ta hästi jagub aasta päevade arvuga (360), nii et päeva %-ndiks arvestatakse 0,011. Sisuliselt see maks asendab tempelmaksu.

P i l e t 18.

MAKS TÖÖ TULUST (SPETSIAALNE TULUMAKS)

Maks töö-tulust ehk spetsiaalne tulumaks on maks isikliku tööga saavutatud tulu päält. "Isikliku" all tuleb mõista seda, et töö on sooritatud ilma eriliste nimetamisväärgete tehniliste vahenditeta (suured masinad jne.). "Töö" all tuleb mõista niihästi kehalist kui ka vaimlist loovat jõupingutust. "Tulu" all tuleb mõelda tunni-, päeva-, nädala- ja pikemaajalist t ö ö t a s u, ametnikkude korralisi p a l k u ja väbakutseliste h o n o r a a r e.

Mis puutub maksu õigustusse maksude süsteemis, siis on tehtud etteheiteid võtta maksu avalikkude ametite poolt maksetavaist p a l k a d e s t. Tehniliselt olla ju otstarbekohasem maksta juba nii madalaid palku, et

sellest enam midagi tagasi võtta ei tuleks. Sellele väidetakse aga vastu, et see võiks tekitada asjatut näilist maksuprivileegiumi. Maades, kus vajalised elutabed on maksustatud aktsiisimaksudega, on paratamatult vajaline vabastada töötasu maksust.

Harilikult maksude võttamiseks töötajaid jaotatakse kolme liiki: käsitöölised ja lühikese ülesütlemise ajaga töölised, ametnikud ja vabad kutsed.

Kuna palkadest ja töötasudest võrdlemisi kerge on maksude suurus kindlaks teha ja võtta, esinevad tunduvalt raskused maksude võttamisel vabakutselistel ja honoraaridest. Siin ei jää teist teed, kui tuleb leida väliseid tunnemärke, mille järele võiks otsustada vabakutselise tuludest. Harilikult on otsustatud isiku ürruude järele. Loomulik elamut hinnates peab kaaluma täpsalt selle suurust, asukohta, suhet perekonnaliikmete arvule jne. Ning lõpuks ometigi ei saa see rahuldavalt iseloomustada isiku töötulu. Jääb viimane tee: tuleb valida mitmest pahest parem: - deklaratsioon. Õiglane töötasu maksustamine peab lubama töötasust mahaarvamisi mitmesuguste paratamatute eluvajaduste jaoks (perekonnaliikmete ülalpidamine, elukinnitus jne.), kuna siingi seaduseandja eesmärk peaks olema maksustada puhas sissetulek.

Reaalse maksustuse arvustus.

Kõrgemaks maksustuse põhimeeteks on õigus. Maks võib aga õiglase olla ainult siis, kui ta vastab maksja maksujõule. Sest seisukohast peame ka arvustama neid makse, mida oleme reaalselt maksude nime all vaadelnud: maa-, ehitis-, töödus- ja kapitalikasumaksu. Nende maksude hüvede eks tuleb pidada: 1/ maksuallika selget ilmumist, mis varjamise peaaegu võimatuste ja kõrgendab võrdlemise täpsat maksusuurus määrast. 2/ maksude spetsialiseerumine: on võimalik maksustada väga mitmesuguseid tuluallikaid. 3/ maksude kindlust, juhuslikkusest rippumatust ja riigile seega toeka tulu andmist. Kahtlemata aga on uuemal ajal esile tunginud terve rida reaalselt maksude varjukulgi, nagu: 1/ reaalsed maksud tekkisid ajalooliselt finantsi- listest tarvidustest ja kandsid enam muutlikku majandus- politika ilmet kui teadlikku õiguslikku pitsatit, terve rida tulualasid jäi mõnes riigis veel maksustamata, nii et maksusüsteemi ühtlusest ainult vormilises mõttes võib ruttu teha.

2/ maksud on pidestatud objektidega - need määra-

vad maksu, isikuliste momentidega pole aga sugugi arves-
tatud - lõpuks aga on ju isik see, kellest oleneb kõik
tulu ja kulu,

3/ pole läinud korda lahutada maksuobjektist too-
tekulud, ega siduda objektiga võlaprotsendid (mis ene-
sest isikulise loomuga), milletõttu sageli esineb juhu-
tumeid, kus samaselt maksustame võlgades ja võlast va-
ba maaomanikku, majaperemeest jne. Ka ei paranda as-
ja võlgnikule eraldatud õigus maha võtta maks võlausal-
dajale maksetavaist $\frac{1}{2}$ -dest, kuna sagedasti võlgnik ei
taha krediidist ilma jääda.

4/ maksustustehnika on kohmakas (kataster) ega süu-
da alati ajaga kaasas käia,

5/ pole võimalik alati leida ühine, õiglane alus
kõigile reaalsele maksudele omavahel,

6/ mõnedest maksudest on kergem kõrvale põigelda
kui teistest.

Kõik need puudused näitavad, et tuleb töötada väl-
ja uus otstarbekohasem maksu süsteem. See võib meil
korda minna mitmesuguste süsteemide kombineerimise teel

Võimalus täiustada reaalsele maksude süsteem aren-
dades ja kombineerides teda teiste maksustuse konstruk-
tsioonidega.

Selleks on kolm teed:

1/ Pannakse maksuma ainuke ja üldine tulumaks. Kaht-
lemata on see kõige radikaalsem süsteem. Kahjuks ei
ole aga veel leitud võimalus, kuidas selle piirides
f u n d e e r i t u d vara vastavalt maksustada.

2/ Reformitakse reaalmaksud ja arendatakse nad
individualiseeritud spetsiaaltulumaksudeks. See on teo-
reetiliselt meelitatav, kui praktiliselt vaevalt teosta-
tav süsteem.

3/ Reaalmaksud jäävad fundeeritud vara maksustaja-
tena püsima, lisaks aga tuleb üldine tulumaks, mille
alla viiakse ka tulu isiklikust tööst.

Viimane kujund on tegelikus elus läbi löünd. See
süsteem maksab meilgi. Huvitav on märkida, et S o o -
m e s ei läinud korda teostada esimene süsteem. Säär-
allub fundeeritud vara (kinnistu) omavalitsuse maksus-
tamisele.

P i l e t 19.

I S I K U L I S E D M A K S U D .

Isiku- ja klassimaks.

Isikulised maksud erinevad reaalsest selloppo-

lest, et isikukesineb neis niihästi maksu subjekti kui ka maksu objektina. Isikumaks kõige puhtamal kujul kannab hingede maksu (pogozovnoi nazog) nime. See on maks, mis pannakse enam või vähem võrdselt isikule kui ühikule arvestamata tema soo, vanuse ja varandusliku ning pereseisuga.

Nii maksustati vanal ajal võidetud ja orjastatud rahvaid. Päärade ga osteti välja oma pää võitja mõõga alt. Nii maksid juudid isikumaksu isandaile, kes neid oma kaitse alla võtsid. Ja sama maksule kohustasid muhameedlased paganaid. Keskajal olid maaisandad need, kes maksustasid orjastatud talupoegi toore isikumaksuga, mida võeti perelt, pereliikmeilt või ka koldelt. Inglismaal leiame 14. sajandil isikumaksu. Hiljem maksustati sellega välismaalasi.

Klassimaks on maks, mida võeti isikult tema ühiskondlikku gruppi kuuluvuse alusel. Sarnasteks gruppideks olid ajalooliselt kujunenud seisused, mis pärast seda maksu ka vahel seisusemaksuks nimetati.

Ühe rühma piirides jaotati maksumaksjad mõnikord veel alarühmadesse ja võeti siis iga sarnasse alaüksusse kuuluvalt isikult võrdne maks.

Kui võrrelda isikumaksu klassimaksuga, siis kahtlemata viimane esitab tunduvaid paremusi esimesega võrreldes. Isikumaks on toores ja ülekohtune maks. Vaene ja rikas maksavad samalju, kuna mõlemil on ainult üks pää. Klassimaks aga eraldab juba peenemaid vahesid isikute maksujõus ja läheneb, mida rohkearvulisem on klasside jaotus, üldisele tulumaksule.

Isikumaksu ajaloolise näite toome Venemaalt, klassimaksu - Preisimaalt, Hinge maksu ajalugu Venemaal.

Peeter Suur korraldas 1718. aastal isikumaksu "pogozovnoi nazog'i" näol senise adramaksu ("sohha") ja õuemaksu ("podvornaja podat") asemel. Maksualuseks sai revisjoni (rahvalugemise) alusel üleskirjutatud meesugu. Revisjonid kordusid seitsme aasta tagant. Maksude võttamine sündis jaotaval teel kogukondadelt, s.t. kogukonnale määrati maksusumma vastavalt temas elavatele meeshingedele (arvule). Isikutevaheline jaotus oli kogukonna enda asi.

1863. aastast jäi isikumaks ainult talupoegade maksuks. Juba algusest peale see maks ei leidnud vene rahvas poolehoidu ja temast püüti hoida kõrvale. Eulgad

perekonnad hülgasid oma eluasemed ja põgenesid Vene ääremaille. Alles 1885. aastal Bungo ajal kaotatakse Euroopa-Venes see ülekohtune maks.

Klassimaks Preisimaal.

1820. aastal säeti Preisimaal sisse klassimaks, mille mõte oli maksustada tapa- ja jahvatusmaksust vabad linnakesed ja külad. Maksualused olid kõik vähemalt 14 aastased elanikud (väheste eranditega), kes jagunesid 4-ja pääklassi, iga klass kolme alajaotusse. 1851. aastal muudeti klassimaks osalt k l a s s i f i t s e e r i t - t u d t u l u m a k s u k s, nimelt tulumaksu pidid maksma isikud, kel oli üle loo taaldri aastasissetulekut. Väesemad jagunesid kolme tuluklassi (4-ja alajaotusega igaüks) ja maksid k l a s s i m a k s u endiselt, kui neil ei lasunud tapa- ja jahvatusmaks. 1873. a. kaotati tapa- ja jahvatusmaks ning korraldati ka suuremates linnades klassimaks. 1891. a. asendati klassimaks ü l d i s e t u l u m a k s u g a.

Üldine tulumaks.

Üldine tulumaks erineb spetsiaalselt tulumaksust sel lepoolest, et viimane maksustab arvestades isikuliste elementidega puhast tulu ü h e s t a l l i k a s t, kus na üldine tulumaks maksutab peaaegu kõiki isiku tuluallikaid: alalisi ja juhuslikke, fundeeritud ja fundeerimatuid, nagu - tulu kinnistust, tulu tööstusest, tööst, kapitalist jne. Ainult tulud kinkidest, pärandustest ja loteriivõitudest ei kuulu üldise tulumaksu alla ja nad maksustatakse erimaksudega.

Üldine tulumaks püüab maksustada võimalikult puhast tulu, milleks brutto-tuludest lubatakse lahutada kõik kulud, mis tulu saavutamiseks ja säilitamiseks olid tarvilised, samuti kõik võlaprotsendid.

Maksu tähtsuse hinnang ja selle teostamise võimalusi maksusüsteemis.

Meie päevil, mil isikulised tuluallikad on väga differentseerunud, ei leidu küll otstarbekohasemat maksu, mis suudaks reaalselt maksude puudusi kõrvaldada, kui seda on ü l d i n e t u l u m a k s.

Üldine tulumaks annab võimaluse arvestada Existenzminimumiga, teostada progressiivset maksustamist, lahutada vajalised kulud võimalikult puhta tulu maksustamiseks ja lõpuks silmas pidada maksuvõime subjektiivsomaid momente. Need võimalused annavad tulumaksule kõrgesti hinnatava tähtsuse. Teiselt poolt aga leiame tulumaksus üksikuid puudusi ja tühikuid, mille kõrvaldamine maksusüsteemi viimisel tingimata vajaline. Nimelt

jääb fundeeritud vara samandalalt maksustatuks, kui fundeerimata, Mõnikord aga ei anna sarnane vara (kinnistu) üldse tulusid, ta moodustab näiteks omaniku luksusvara (park, peremehe enda kasutuses seisev loss jne.) Niisugustel juhtudel ei saa tulumaks seda vara maksustada. Sellepärast tulumaksu viinisel maksusüsteemi tuleb leida võimalusi neid maksuõiguslikke tühikuid täita. Selleks on mitu teed: kas tõstetakse tulumaksu piirides fundeeritud vara osa maksumäära (või alandatakse fundeerimata osa), või maksustatakse tulumaksu kõrval fundeeritud vara mõne reaalse maksuga või üldise varandusmaksuga.

Tulu kindlakstegemise viise on üldiselt kaks: p r e i s i - erialaliste maksukomisjonide poolt hinnatakse isiku tulu ilma ta enda kaastegevuseta ja i n g l i s e - maksumaksja ise annab üles oma tulu deklaratsioon. Vale andmeid välditakse kontrolliga ja karistusahvardusega. Igakord ei aita need surveabimõud. Rahvas tuleb õiglusele ja aususele kasvatada. Tuleb anda juhtnõure raamatupidamiseks eramajanduslikkudes majapidamistes - see õpetab rahvast praegusel ajal kokkuhoiule (kasvatustlik tähtsus). Maksumaksjad peavad jõudma äratundmisele, et tulumaks ei esita mitte majanduslikku nuhtlust, vaid riiklikku vajadust, ilma mille ta ka üksik indiviid kaotab õigustuse riigilt avalikku kaitset nõuda.

Tulumaksu on võimalik korraldada tundelikuna i s i k l i i k u m ä k s u v õ i m e m o m e n t i - d e g a. See tundelikkus puudutab eriti maksumaksja perekonnaseisu. Nimelt lubavad mitmed tulumaksuseadused mahaarvamisi perekonnaliikmete arvel. Eesti tulumaksu seadus arvestab pääle kõige muu veel isiku asukoha, kas maal või linnas. Sellega tulumaks muutub iga täpsamaks ja õiglasemaks maksustuse kujundiks.

P i l e t 20.

TULUMAKSU ARENEMINE UUEMAL AJAL.

Tulumaks Inglismaal. Esimesed sammud ja lõplik teostamine.

18. sajandi lõpul Inglismaa sõdides Prantsusmaaga oli sattunud majanduslikult raskesse seisukorda. Tollid olid merkantilistliku majanduspoliitika tõttu ennem tootjaile kui riigi laegale kasulikud. Muud tarbeained olid juba miigi raskesti maksudega koormatud.

Land-Tax'i polnud poliitilistel põhjustel võimalik reformida. Noorem Pitt esitas 1798. aastal tulumaksuprojekti, mis ka toostati "Income and Property Tax'i" nime all alates 1799. aastast kuni 1815. aastani. Vahepeäl aga sõja katkenud (1802. a.) maksu ei võetud. 1803. a. pandi ta reformitud kujul uuesti maksuma, 1816. a. kaotati ta ära Algas kirju ajastu inglise maksuloos, mida Sidney Smith järgmiselt iseloomustas: "Maksud igalt esemelt, mis läheb suhu või katab selga või asetatud jala alla. Maksud kõigele, mis mõnus vaadata, kuulda, tunda, lõhnata, maitsta. Maksud soojusele, valgusele, liiklemisele. Maksud kastele, mis inimese maitset ärritab ja arstirohule, mis teda tervendab; hermeliinile, mis ehip kohtunikku ja kõiele, millega puuakse roimar; vaese mehe soolale ja rikka maitseainele, kirstunaeltele ja pruudipärjale; voodis ja lauas peame meie maksuma. Koolipoiss peksab maksustatud vurri, habemeta noormees taltsutab maksustatud hobust maksustatud ohjadega, maksustatud tänaval; ja surev inglane kallab rohtu, mis maksis 7 % lusikas- so, mis maksustatud 15 %-ga, viskub padjusse, mis 32 % maksnud ja heidab hinge apteekri käte vahel, kes maksnud sada naela litsentsi privileegiuni eest teda surma saata. Otsekohe maksustatakse tema, pändus 2 - lo %-ga. Siis maksab ta lõivu pändustunnistusest ja selle eest, et teda maetakse altari juure. Tema voorused raiutakse maksustatud marmorisse ja siis kutsutakse ta oma isade juure, et mitte enam maksustatud olla."

1842. a. Sir Robert Peel'i eestvõttel korraldatakse tulumaks uuesti. 1853. aastast laiendatakse see ka Iiri- maale (millest 1922. a. alates lõuna-Iiri kui iseseisev vabariik ära langeb).

Inglismaa tulumaks on tänapäevani kujunenud järgmine tulumaks jaguneb 3-te: S u p e r-T a x i (Sur-tax), (Finance-Act 1910. põhjal), mida maksavad ainult jõuka, kelle aastatulu üle 2000 naela ja - I n c o m e - T a x 'i, mis on üldine (ja mida maksavad ka Sur-Taxi maksjad).

Tulumaks jaguneb 5-de tululiiki, n.n. "šeduuli".

- S. - A. : kinnistuomanikkude maksustus.
- S. - B. : põllumajanduslike rentnikkude maksustus.
- S. - C. : riiklike ja välismaa väärtpaberite omanikkude maksustus.
- S. - D. : tulusaajate maksustus ärilisest ja vabakutse- lise tegevusest.
- S. - E. : tulusaajate maksustus harilikust palgalisest

tööst, pensionist jne.

Maksu võttamine sünnib kõikjal "allika juurest", (analüütiline meetod) nii peab rentnik osa maaomanikule maksetavast rendist kinni, kreditasutised vastavad $\frac{1}{2}\%$ kupongidest; tööandjad tööliste palkadest maksu kinni ei pea, on aga kohustatud palkadest maksuametile teatama. Sur-Tax on progressiivne maks. Tulumaks Inglismaal esitab eelarves liikuva elemendi, s.t. tema suurus määratakse igakordselt vajadustele vastavalt. Enne Maailmasõda kõikus maksumäär 0,8% ja $6\frac{3}{4}\%$ vahel. Pärast suurenes see kuni 30%-ndini. Kui hinnata inglise tulumaksu, siis tuleb märkida just selle painduvust riigi tarvetele. Üige otstarbekohast võttamist ("allika juurest") ja lisaks sellele veel üht omapärasust "südametunnistuseraha", s.t. isikuile, kes on vale andmeid oma tuludest esitanud, on antud võimalus anonüümselt tagant järgi lisamaksu riigi kassasse tasuda.

Tulumaks Preisimaal ja preisi maksusüsteemi erisusi.

Nagu juba varem tundma õppisime tulumaks pandi maksma Preisimaal esmakordselt aastal 1851 isikute kohta, kelle aastatulu ületas 1000 taalbrit. 1891. a. arendati ka seni rööbiti esinend klassimaks üldiseks tulumaksuks. 51. a. seaduse järele maksude kindlakstegemine oli üsaldatud riiklikkude komisjonide hoole, kes aga ei tohtinud liiga sügavale tungida isiku majanduslikku eraellu. 91. aasta seaduse järele nõuti maksudeklaratsiooni isikult üle 3000 margalise aastatuluga. Seadus määras täpsalt brutto-tulult lahutatavad summaliigid ja Existenzminiimumi - 900 marka. Tulud olid astendatud ja maksumäärad progressiivsed füüsilistele isikutele 0,63% - 4% ja juriidilistele isikutele kuni 4,6%-ni. Hiljem tõsteti maksumäärad veelgi.

Iga tuluastme piirides võeti ühetaoline maksusumma.

Tulumaks Saksamaal.

Füüsiliste isikute maksustamine sünnib Einkommen-steuergesetz'i alusel 10. augustist 1925. ja juriidiliste isikute maksustamine Körperschaft-steuergesetz-i põhjal samast aastast.

Maksualused isikud jagunevad kahte rühma: a/ need, kes piiratult alluvad maksustusele ja b/ need, kes piiramatult alluvad maksustusele. Esimeste hulga kuuluvad näiteks välismaal asuvad isikud, kes Saksamaalt arnutavad tulusid. Maksualuse tulu mõiste on uue seaduse põhjal võrdlemisi laiendatud ja ninelt ka ühekordse tulu peäle spekulatsioonidest, kuna seni üksikutes naades valitses põhineks et maksustada tuleb enamvähem perioodiline sissetulek. Maksu alla käib maa tööndus, kapital ja töö ning muud mitmesugused tuluallikad.

Mahaarvamisi võib teha tootekulude, majapidamise lisakulude, anetiga seotud sõidukulude, andamite võrra, mis lähevad häätegevatesse kassadesse, kinnistuspreeniateks, võõrandamisel saadud kahju. Maksustamisele ei allu summa alla 1500 mrk. Iga esimese ja järgmise allaealise või töövõimetu pereliikme kohta kasvab maksuvaba summa. Maks on progressiivne 10% - 60%, Juuriidilistel isikutel 10% ja 20%.

Tulumaks Prantsusmaal.

Prantsusmaa, kes mõeldunud sajandil maksusüsteemilt käis esirinnas, suutis tulumaksu alles maailmasõja ajal teostada. Nimelt anti vastav seadus 18. juulil 1914.a., selle elluviimine viibis aga 1916. aasta lõpuni.

Rida reaalseid makse on reformitud k u j u l jäänud püsima, nagu maks haritud ja harinatatult maalt, kupongimaks, maks töönduslikust kasust ja vabakutselisest tööst. Tulumaks on korraldatud täien-dava maksuna isikute kohta, kelle aastatulu ületab 7000 franki (1926.a. maksu normide järele).

Mahaarvamised on lubatud niihästi maksustatava tulu määratlemisel, kui ka maksustatud tulust enast selle järele, kas isikul oli ülal pidada tema majapi-damist koormavaid isikuid. Mitmesuguste maksualanduste kõrval leidub prantsuse tulumaksus ka m a k s u - k ö r g e n d u s i vallaliste kohta, kes üle 30 aasta vanad - 25 % maksusummast ja abieluliste kohta, kes üle 30 aasta vanad ning veel pole 2 aasta jooksul sün-dinud lapsi - 10 % maksusummast. Maks on progressiivne 2% - 50% ja astendatud "par tranche" süsteemis, s.t. igas astmes võetakse eri protsent (vaata: Eesti tu-lumaksu erisusi).

Tulumaks Venes.

Kuni 1916. aastani Venes tulumaksu ei tuntud, väl- ja arvatud 1810-1820. aastani mõisnikkude kohta käi-nud tulumaksustus. Seadus 6. aprillist 1916.a. ("za-kon o gossudarstvennom podohhodnom naxoge") pidi mak-sustama üle 850 rublalist isiku puhast tulusummat. Alandused subjektiivsete momentide mõttes olid teos-tatud omapäraselt: nimelt tavaliste mahaarvaniste ase-mel maksualusest summast viidi isik lihtsalt madala-masse maksjate klassi. Need klassid olid vastavates tabelites jaotatud tulusummade alusel, kusjuures iga klass maksis kindla maksusumma. Näiteks tuluklass ku-ni 2000 rublaga maksis 20 rubla tulumaksu. Järgmine klass maksis juba 25 rbl. Tarvitses tulu näiteks üle-

tada 2000 rublat ainult ühe rubla võrra ja juba lisan-
dati 5 rubla võrra tulumaksu. See oli vone tulumaksu
seaduse andeksandmatu puudus. Õnneks tuli revolutsioon
vahelo ja takistas vone seaduse teostarist Eestis.

Eesti tulumaksu erisusi.

Eesti Tulumaksuseadus (RT 63/64-1920) ja selle
muudatused (RT RT 143/144-1920, 49/50-1921, 78-1922,
35-1923, 149-1924, ja 5. juulil 1930) maksustab kõik
füüsilised ja juriidilised isikud, kellel on Eesti Va-
bariigi piirides ningisugused tuluallikad, välja arva-
tud § 2.-ses ettenähtud isikud ja asutised. Tulumaks
arvatakse maksualuse eelmise aasta kogu tulude põhjal,
olgu need ükskõik, missugusel kujul või missugustest
allikatest saadud, nagu tulud: 1/rahalistest kapitali-
dest, 2/kinnistustest, 3/töõnduslikkudest ettevõtetest,
4/teenistus- ja töötasust, 5/elukutselisest, isiklikust
ärilisest ja muust tulutoovast tööst...

Tulumaksust on vabad (Existenzminimum) vallalised
isikud aasta-tuluga 600 krooni l i n n a d e s ja 400
krooni m a a l (omapärasus!) ja abielulistel 900 kr.
linnades ja 600 kr. maal. Maksuvaba summa tõuseb iga
alla 17 aasta või üle 60 aasta vaha või töövõimetu mak-
sukohuslase ülalpidada oleva isiku kohta 300 krooni
linnades ja 200 krooni maal. Palgatuludest võib maha
arvata 20 % (omapärasus!) Maksunäärad on 5 % - 36 %-ni,
viimane tulu kohta, mis üle 30.000 krooni, kusjuures
maksuarvestamine sünnib nagu Prantsusmaalgi astmeliselt
(vaata ka lhk. 39 - omapärasus!) iga maksu summa pii-
ris eri %-ga. 1930.a. seaduse järele vähendati maksu-
määr 10% võrra.

Ühistegelised asutised kuni 1200 kroonilise aasta-
tuluga on maksuvabad. Samuti kõik ühispiimatalitused
tulule vaatamata (!). Aruandvad ettevõtteed maksustatak-
se nii, et maksu summa ei ületaks 25 % maksu alla käi-
vast tulust, ja et allesjääv kasu ei langeks alla 5 %
põhikapitalist.

P i l e t 21.

V A R A N D U S O M A N D I M A K S.

Varandusomandimaks on varanduse omanikkude (ka
juriidiliste isikute) koormatis olenemata sellest, kas
varandus kannab kasu või mitte. Maksu relevantseks
faktiks on varanduse pideva omanise (evimise)moment,
millepoolest ta ka erineb v a r a n d u s e l i i k -

l u s e m a k s u s t (nalog-na obraščenije imuščestva) kus maks võetakse omaniku vahetuse puhul.

Tõeline (reaalne) ja nominaalne varanduslik maksustus. Kui maks võetakse sarnasel määral, et ta paratamatult neelab maksustatud varandust ennast, siis on meil tegemist tõelise varandusliku maksustusega, kui aga maksuallikaks ainult nimeliselt on varandus, s.t. kui varanduse otstarb on ainult määrata maksu suurus, kuna see ise tasutakse omaniku teistest tuluallikatost, varandust kui põhivara puutumata, siis on sarnane maksustamine ainult n o m i n a a l n e. Tõeline varanduslik maksustus on raskete aegade hädaabinõu, ta käib maksustuse üldpõhimõtete vastu, kuna haarab isiku varanduse kapitaalosa.

Objekt, võttamine, maksunäärad.

Kõigepäält peab olema maksustatud kogu t o o t e v ja k a s u t o o v varandus. Raske on sama õiglaselt tabada rahakapitaliomandit kui kinnistuomandit ja käitisvara. Samuti tundub ebaõiglasena ajutiselt mittetootva vara maksustamine võrdselt kasutoovaga. Teine küsimus on, kui võrt tuleb maksustada k a s u t o o v v a r a. Siin tuleb järjekindluse mõttes nõuda niihästi kinnistu kui ka vallastu (dvižimost) maksustamist. Käesoleva maksu piirides tundub viimane igatahes õigustatumana kui juhulise l u k s u s m a k s u näol. Võttamine peaks sündina deklaratsiooni teel, kusjuures põhimõtteliselt võiks nõuda võlgade lahutamist. Maksunäärad nominaalse maksustuse juures peaksid olema m a d a l i a d. Harilikult on teostatud proportsionaalne maksustus, kuigi samahästi võiks läbi viia ka progressioon. Varandusomandimaksu tähendus tänapäeva maksusüsteemis

V. maks võib maksusüsteemis esineda kas p ä ä - või a i n u m a m a k s u n a või l i s a m a k s u n a. Ainuna maksuna on ta tühikuline, kuna ta jätab fundeerimata tulu (tööst) vabaks. Kuid ka päämaksuna (gravnõi nalog) reaalspetsiaal maksude kõrval on ta puudulik, kuna samaväärtuslikud varad sagedasti mitmesuurst tulu annavad. Kahtlemata lisamaksuna on varandusomandimaks õige otstarbekohane, kuna ta koormab fundeeritud vara, mis tulumaksus tehniliselt raske teostada.

Endine seisukord Preisimaal.

Varandusomandimaks pandi Preisimaal maksma lisamaksuna üldisele tulumaksule seadusega 1893. aastast ja novelliga 1896. aastast. Maksukohustastena esinesid kõik tulumaksugakoornatud f ü ü s i l i s e d

isikud. Maksuobjekti moodustas kogu kinnistu ja vallastu ilma najatarbeteta ja kinnistu juure kuuluva käitiskapitalita. Arvestades subjektiivsete momentidega, oli osa varandust (kuni teatud väärtuseni) maksuvaba. Maksumäär oli alguses 0,5 looo kohta, hiljem tõusis see kuni 0,6575-ni ja 1916. aastal lisandati sellele veel 50%. Võttamine sündis 3-me aasta kohta. Deklaratsioonid ei nõutud.

Varandusomandimaks Saksamaal kujunes Reichsnotopfer'ist. 1922. a. seadus ja 1925. ning 1926. aasta muudatused andsid sellele lõpliku kuju. Maks on nominaalne. Maksukohuslasteks on füüsilised kui ka juriidilised isikud, neist osa allub ainult piritatud kujul maksukohustusele. Seadus puudutab ainult kasutoovat varandust, nimelt põllumajanduslikku, metsatulunduslikku, aiatulunduslikku, käitis- ja muud vara, millest kindlasti on lahutatud majakraam ja luksusesemed. Varandused kuni 5000 margani teatud juhtudel isegi kuni 30.000 margani on maksuvabad. Maksumäär 250.000 margani on proportsionaalne ja nimelt 5:1000. Üle selle on teostatud progressiivsus kuni 7,5:1000. Alla 50.000 varandustel on võimalikud maksukergendused.

• Põhia-Ameerika Ühisriikides esineb varandusomandimaks tähtsana otsese maksuna. Võttamine sünnib osalt ametlike hindamiste, osalt (mõnes osariigis) vandeliste deklaratsioonide alusel.

Erilised maksud tulust või varandusest. Maksud, mis seotud sõja tagajärgedega.

Eriliste maksude all on siin mõeldud koormatiseid, mis maksustavad kas ainult teatud osa varandust või teatud liiki isikuid. Niisuguse maksustuse tingisid Maailmasõja tagajärjed, mis eriti Saksamaale osutusid koormavamaiks, Saksamaa pidi leidma erakordseid abinõusid, et kuidagi tasuda koormavaid sõjaväelgaseid. Nimetame neist omapärast Wehrbeitrag'i - ühekordset füüsilisi ja juriidilisi isikuid tabavat varandusomandi ja varanduste tulu progressiivset maksustust. Aluseks oli varanduslik seis 31. dets. 1913. Nimetame teiseks V e r n ö g e n s z u w a c h s s t e u e r'i, mille eesmärgiks oli maksustada kolme aasta kestel kasvanud maksukohusliku isiku koguvara osa. Ajavahemikud pidi olema 1913-1916, 1916-1919 jne. Maks pidi haarama ka päranduse teel kasvanud vara hulka. Teatud juurekasv oli maksuvaba (10.000 mrk.). Oli teostatud progressiivsus 0,75% - 2,5%, kusjuures osa maksu määradest oli

astendatud varanduse juurekasvu järele (0,75%-1,5%), ja osa varanduse koguväärtuse järele (0,1%-1%). Maksunäärade summeeriti.

Reichsnotopfer kandis samuti nagu Wehrbeitrag'ki ühekordset laadi, kuigi määratud maksuosa võis tasuda perioodiliselt ja osaliselt. Maksule allus varandus, mida juriidiline või füüsiline isik omas 31. detsembril 1919. a. Maks oli progressiivne ja staffeli-süsteemiline (10%-65%), maksuvaba 5000 mrk. abikaasa, iga teise ja järgmise lapse kohta lisaks samuti 5000 mrk. Kui isik maksu korruga ei maksnud, tuli tal maksusum-malt 5% tasuda.

Maailmasõja ajal läks korda väga paljudel nupukar-tel ärivainuga isikutel, kellel ei puudunud toorust vi-letsusse sattunud hädalisi koorida, kasutades konjunk-tuuri spekulatiivsel teel ajada kokku suuri varandusi. Eriti on see mõeldud nende kohta, kes sõjaväge varusta-sid moonaga. See oli ainsam kiht, kes sõda ihkas: "tõu-sikud", "raffked" (!). Sarnane kiht ei tekkinud ainult sõdivates maades, vaid ka neutraalsetes riikides. Sear-duseandjad suurtes maades tegid hästi, kui maksustasid võrdlenisi kõrgesti (Inglismaal isegi kuni 80%) sõja ajal tekkinud varanduse juurekasvu (või 90% ennesõja-aegsest varandusest üleulatavat osa - Saksamaal) s õ - j a k a s u m a k s u g a. Seega sõjakasumaks (Kriegs-gewinnsteuer) on osalt maks varanduse juurekasvule, osalt varandusomandi maks (10%). Maksu mõte oli maksus-tada "tõusikuid", muidugi oli tehniliselt raske kind-laks teha, kas varandus oli saadud "ausal teel" või mitte, mispärast sama maksu alla langesid ka, need, kelle varanduse juurekasv polnud mingis põhjuslikus ühendis sõjakasudega. Sarnane ebaõiglus osutus aga pa-ratamatuks, kuna moodsad seadused ei või nõuda sarnas-selt "Solõni seadusele" kodanikult teadaannet, "kust ta on saanud oma rikkuse" ("Nomos Anomos").

P i l e t 22.

VARANDUSE-LIIKLUSMAKSUD. Mõiste ja liigitlus.

=====

Varandusliiklusmaksud on sarnased maksud, mida võetakse varade, nende osade või varandusõiguste üle-minekult ühelt subjektilt teisele. Maksuallikaks on osalt kasu, mida üks subjektidest vara ülemineku puhul saab, osalt isiku muu varandus, nii et maks mõjub osalt Vermögenszuwachssteuer-ina, osalt hariliku varanduse-

tuluna, tulumaksuna või osalise varandusomandi maksuna. Maksuääraraine sünnib liiklusobjekti väärtuse alusel. Maksuobjektiks on sageli asikiri liiklusaktist. Maksuvõttamine sünnib lepingu pooltelt o t s e s e l t või kolmandalt seks volitatud isikult - k a u d s e l t avalikkude kassade või tempelmargide läbi. Varandusliiklusmaksud sarnlevad lõivudele, kuigi lähemal vaatlusel nad tingimusilt, eesmärgilt ja suuruselt viimastest lahku lähevad.

Maksud jaotane järgmiselt:

- 1/Maksud varandusliikluselt elavate vahel,
 - a/Kinnistusmaks, b/ Ekvivalendimaks, c/Maksud vallastu liikluselt.
- 2/Maksud varandusliikluselt surna tõttu (pärandusmaks) ja kinkimistel.

Maksud varanduse liikluselt elavate vahel.

Kinnistusmaksud on maksud, mis võetakse juhtudel, kui kinnistus või sellele sarnastes õigustes tekivad muudatused. Neid muudatusi võivad tingida ostu-müügi-, vahetuse-, abiolu-, kink- ja muud sarnased lepingud. Maksuääraks on % liiklusobjekti väärtuselt. Kinnistusmaks võetakse osalt ametasutiste kaastegevuse eest.

Maksu õigustavad järgmised kaalutlused: Kinnistuväärtus muutub konjunktuuri kõikumise tõttu, riik, kes kõige enam kinnistut kaitseb, on sellest huvitatud, et tema vastutatu saaks; väärtuse juurekasvu tavaline tulumaks ei taba - kinnistusmaks võimaldab seda. Vastuväiteid: vastutatu printsiip maksustuses on vananenud, maksu ei maksa alati see, kes liiklusest saanud kasu.

Maks teenimatult väärtuse kasvult. Tema tähendus.

Nõnda ninetatakse maksu, mida võetakse kinnistuli tema väärtuse tõusult, mida on tinginud konjunktuuri, enam aga asustushüvituslikud olud. Ta on soovitatav omavalitsusmaksuna, kuna omavalitsuse teeneks on harilikult, et hüvitusel, nagu tänavavalgustus, veevõrk, elektritrass, uued tänavad tõstavad majade ja krundide hindu. Maks võib olla teostatud o t s e s e l t, s.t. et tema võttamine sünnib kindlates perioodides, kusjuures väärtuse juurekasv on präsuneeritud, või k a u d s e l t, varanduse tegeliku ülemineku juhul, tegeliku väärtuse kasvu puhul. On soovitatav maksu korraldada p r o g r e s s i i v s e l t väärtuse kasvule ja arvestada s p e k u l a t s i o o n i a j a g a (mida lühem, seda kõrgem maksustatus!)

Kinnistusmaks Venes ja Eestis.

Kinnistusmaksu ajalugu Venes ulatab kaugemale mine-

vikku. 4-ja %-line kinnistusl õ i v (krepostnaja pošlina) pandi maksma 1821. aastal. Vene kinnistusseaduse viimane kujund eraldas t a s u l i s t kinnisvara üleminekut ja t a s u t a (kingituse või paranduse teel) üleminekut. Maksualuseks oli aktiä nimetatud varanduse hind; kui selgus, et tõeline hind oli varjatud, tuli tasuda k a h e k o r d n e maks. Eesti võttis nõude muudatustega omaks vene kinnistusseaduse (V.S.K.V-1914.), lahutas sellest aga paranduse teel üleminevad varandused pannes nende kohta maksma eriseaduse (Pärandusmaksu seadus RT 67/68-1920.). Pärandusmaksu seadus tuleb neil kasutada ka kinnistumaksu arvutamisel, kui aktis määratud varanduse s e a d u s l i k hind. Kinnistumaksu võetakse neil 6% suuruses aktis näidatud või varanduse seaduslikust hinnast. Kinnistamine sünnib notariaalselt või kohtu juures (ettenähtud juhtudel).

Väärtuse kasvu maks: a/ Inglismaal (Increment Value Duty) on teostatud 1910. a. akti põhjal. Maks on omandi müügist, kasutusõiguse ülekandest, üle 14 aastast rendist, teatud parandustel, juriidilistel isikutel 15 aasta tagant ja moodustab 30% differenttsist maksukohustuse momendi liiklusehinna ja maksukohusliku ajavahemiku alguse vahemiku vahel. b/ Saksamaal oli sarnane maks j o u s 1911. aastast 1913. aastani, mil pandi maksma üldine varanduse juurekasvu seadus. Maksust saadud tulu jaotati riigi, osariikide ja kogukondade vahel. Ekviivalendinaks on tavaliselt lisandiks kinnistumaksule ja peab koormama liiklusest kõrvalseisvat j u r i i d i l i s t e i s i k u t e omandit. Ta esitab aga ka pärandusmaksulist surrogaati (kuna juriidilised isikud ei saa pärandada). Võttamine sünnib perioodiliselt, perioodi suurus peab olema kuidagi vastav liikluses olevate varade ülemineku keskmistele vahenikkudele.

Maks vallastu liiklusest.

Sia kuulub k v i i t u n g i m a k s, mille objektiks on kviitung, subjektiks selle väljaandja. Maksustamine sünnib tembelduse või tempelmaksustuse vormis. Ta võib tuua palju tulu, ähvardab aga liiklust muuta vermituks.

Vekalinaks võetakse pämiselt veksliblankidelt. Mõnes riigis on olemas ka tšekinaks.

Börsinaks on maks börsitehingutelt. Tena mõte on täiendada puudulikku kasu- ja tulunaksu. Börsinaksudest on tähtsamaid e m i s s i o o n i m a k s: protsentides võetav maks börsile väljanüügiks jõudnud mit-

mesugustelt väärtpaberitelt, välja arvatud riigilt oni-
teeritud paberid. Maksukohuslaseks on sisemaaliseid emis-
sioonil emitent, kes maksu ostjale veeretab.

Tempelmaks Venes ja Eestis.

Põhinõtteliselt ei erine tempelmaks Eestis vasta-
vast veneaegsest, mille tõttu jätame vene käsitamata. Meil
maksab tempelmaksu alal oma seadus aastast 1928 (RT 45).
Tähtsamad väljavõtted sellest oleksid: 1. tempelmaksust
on vabastatud: a/dokumendid, mille objektiiväärtus ei
ületa 50 krooni, välja arvatud igasugused arved, kvii-
tungid, aktsiad, osatähed ja osamaksutähed, b/Maapanga-
le ja Pikalaenu Pangale esitatud palved, c/ kirjjavahe-
tus vaeslaste ja hoolekande kohtutes, d/Kõik maksva hoo-
lokaande seaduse alusel tehtavad paberid ja dokumendid,
e/kirjavahetus tööliste töökaitses ja kinnituses alal,
f/kirjavahetus palga kättesaamise kohta, g/ palved vaes-
suse õiguse saamise kohta, h/vastulaused riigi- ja oma-
valitsuse maksude maksujaoskondade komisjonidele, i/hobu-
sepassid, k/sunduslikud palgarahmatud.

2/ Tempelmaksu alamääraks on 5 senti,

3/ Dokumendid ja paberid tembeldatakse: 1/ tempelmarki-
dega, 2/ tempelpaberiga, 3/ sularahaga.

4/ tempelmarke võib kustutada väljaandja allkirjaga ja
kuupäeva läbikirjutamisega margist või templiga. Tempel-
marke võib kustutada laste ka Eesti Panga osakonnas,
maksuinspektori juures, notari juures ja sääl, kus need
ei ole, rahukohtuniku, politseikomissari, alevi- või
vallavalitsuse juures.

Tempelmaksu suurus e mitmesuguste paberite ja doku-
mentide kohta määrab **T e m p e l m a k s u t a r i i k.**

P i l e t 23.

PÄRANDUS- JA KINGITUSMAKS. Iseloom ja alus.

Pärandusmaks on maks vara liikluselt surma tõttu.
Maksuallikaks on pärandustomp selle aktiivses osas, mak-
sumaksjad on pärijad või legataarid, kes päranduse saa-
vad. Ta on iseloomult varandusliiklusmaks, kuna maksu
põhjuseks on surma juhuga tekitatud varanduse üleminek,
oma tagajärgede poolest on ta aga varandusmaks, kuna ta
tahab varandust ennast.

Pärandusmaksule on otsitud ja leitud palju põhis-
tusi ja aluseid.

1/Pärandusmaks pidi moodustama maksukontrolli va-
rade suhtes, mis mitmesugustel põhjustel isiku olu ajal
jäid maksustamata. Ta pidi olema korrektiiv maksustus-

vigadole.

2/ Pärandusmaksu ülesanne pidi olema varade õiglane jaotus ühiskonnas. Olla ülkohtune ja pärijatele kaalulik, kui nad teenimatult saavad suure varanduse osalisteks, kuna hulk virku inimesi nälgib.

3/ Riik võtvat osa varanduse kogumisest, olgugi varjatud kujul, mispärast temale peaks saama päritud osa pärandusest.

4/ Riigiametnikud on kohustatud teatud toimingutele päranduse ülemineku asjades, mispärast pärandusmaks kandvat l õ i v u iseloomu.

5/ Pärandusmaks olevat varandusomandi maks, mis korraga makstud välja.

Meie peame hääks kiitma kõigepäält esimest põhistust. Kui meie maksustame isiku tulu tööst, ärist jne., kuidas võime meie jätta koormamata sarnaseid juhuslikke tulusid, nagu seda on (mõnikord nagu "taevast kukkunud") pärandus?!. Lõpuks suur osa sageli väga hinnalisest vallastust jääb maksustamata. Pärandusmaks on otstarbekohasem selle kinnipidaja.

Vastuväited maksule kõnelevad sellest, et maks haaravat vara kapitaalosa, olevat seega rahvamajanduslikult ohtlik, sageli pärijal puuduvad igasugused maksuvõimalused (pärib nt: maja), ei olevat põhiolemiselt õige kulusid juhuslikkudest tuludest (pärandusjuhud) katta. Need vastuväited aga on küllaltki ümberlükatavad. Pärijale on pärandus mitte kapital, vaid vara juurekasv. Erandmajanduslikult tähendavat pärandus küll juhuslikku tulu, fiskaalselt aga on tulud pärandusmaksust õige korrapärased, kuna riik alati teatud keskmise suuremisnormiga arvestab.

Maksuallikas ja maksunäärane.

Maksuallikaks on pärandustomp. Varem maksustati ta täies ulatuses, uuel ajal ainult selle a k t i i v e o s a. Aluseks on üldiselt turuhind.

Maksu määramise all mõistame pärandusmaksu subjektiivset kohustust, nimelt kes, nissugusel määral peab p. maksu maksma. Eritellakse üldist ja p i i r a t u d pärandusmaksu. Esimene ulatub kõigile sugulaste kohta, teine ainult osa ja nimelt kaugemate sugulaste ja mitte-sugulaste kohta, kuna otsused järeletulijad ja abikaasad on maksuvabad. Üldises pärandusmaksus on teostatud progressioon p ä r a n d u s e s u u r u s e ja s u g u l u s a s t m e j ä r e l e (nida kaugen sugulane; seda kõrgem maksunäär). Väikesed pärandused on harilikult maksust vabad.

Kingitusmaks võib osineda kingitsute puhul, surma juhul või elavate vahel. Tema mõte on täiendada pärandusmaksu, muidu väldiksid kõik pärandusmaksu ja kingituskasid üksteisele väärtusi.

Pärandusmaks Inglismaal.

Harcourti reform 1814. aastal on loonud aluse senise inglise pärandusmaksu iseloomule. Estate duty on maks igal t/p pärandusjätjalt, mille määr ei olene pärijate osadest ja sugulusest, ta on progressiivne päranduse suurusel. Legacy duty on maks pärandatud kinnistult, mõlemad on progressiivsed pärandusosade suurusel ja pärija sugulusastmel. Lisaks sellele on juriidilised isikud maksustatud quasi pärandusmaksuga n.n. Corporation duty ga ehk maksuga "surnud käelt". Estate duty nõudis 1% - 40%, Legacy and Sucession duty - 3% - 10% ja Corporation duty - 5%.

Prantsusmaal jaguneb pärandusmaks üldjoonis samuti nagu Inglismaal maksuks, mis võetakse pärandustombult kui tervikult (Taxe successorale) ja maksus, mis võetakse pärandusosadelt (droits de mutation par décès). Taxe successorale on progressiivne ja astendatud (staffeldatud) 0,3% - 46,8%. Maksude määrad taotlevad asustuspoliitilisi sihte. Näiteks maksab maksu määr 46,8% ainult üle 500 miljoni frangilise varanduse kohta, kui selle pärija oli lastetu, kuna samarikas 3-me järeltulijaga pärandaja maksab ainult 9% ja 4-ja järeltulijaga - ei maksa üldse seda maksu. Droits de mutation par décès on progressiivselt astendatud 3% - 56,40%. Keskmine % ei tohi otseliinis ja abikaasa suhtes tõusta üle 25%, külgsuguluses üle 35% ja teiste suhtes mitte üle 40%.

Saksamaal maksis 1919. aasta seaduse järele Nachlasssteuer, mis staffeldatud 1% - 5% ja Erbanfallsteuer - 4% - 70% (!), sellele lisandus veel maks pärija enda varandusele vastav, nõnda et kogusurmas koormatis 90%-ldini tõusis. 1925. aasta seadusega võetakse ainult progressiivne Erbanfallsteuer (2% - 60%), lisaks sellele kingitusmaks (ainult "elavate vahel") ja Steuer von Zweckzuwendungen.

Venemaal pärandusmaksu võeti 1882. aasta seaduse järele. Maks oli proporsionaalne (!) maksumäär olenevas suguluse astmest alguses 1%, 4% ja 8% hiljem tõsteti see 50% võrra. Maksust olid vabastatud pärandused kuni 1000 rublani, naad valdades, mis läksid päranduse teel lähematele sugulastele, riigile, kirikule ja veel mõned seaduses ettenähtud juhud. Maksu

võttanino oli korraldatud puudulikult.

Pärandusmaks Eestis on rajatud Pärandusmaksu seadusele (RT 67/68-1920). Pärandusmaksust on vabad varandused alla krooni; varandused, mis lähevad hääte-
govusliikudele, teadusliikudele ja haridusliikudele asutistele; kodune sissetaad, mis ei too sissetulekut ega ole kaupluse või tööstuse abinõuks; varandused, mis on jäänud maha Vabadussõjas surnud isikutelt ja antakse edasi päranduse teel, lähematele sugulastele.

Pärandusmaksu võetakse varandustelt, mis lähevad:
a/abikaasale, ülenevatele või alanevatele sugulastele või adopteeritud lastele - 2 - 12 % (progressioon päranduse summa väärtuse järel).

b/minijale või väimehale, võõraspojale või -tütrel, oerle või vennale (ka poolõele, -vennale) ja viimaste lastele - 6 - 20% (progressioon väärtuse järel),

c/kolmanda või neljanda astme sugulastele (ilma nende ta, mis b-s juba nimetatud) - 12 - 33% (prog.),

d/kõigile muule isikuile - 24 - 50%.

Kõrgem maksumäär on varandustelt üle 40.000 krooni.

Meie pärandusmaksu määrad tunduvad liiga kõrged.

Riigikassa huvides on neid alandada. Vastav seaduse muutmise eelnõu on juba välja töötatud ja 1931. aasta suvel oli loota tema arutusele tulekut Riigikogu rahastajanduse vastavas alamkomisjoni. Eelnõu tahab maksustada seni vaba olnud kodust sissetaadet, kui selle väärtus ulatab üle 2000 krooni, sugulusklassi c/ ja d/ tahab ta ühendada ja maksumäärad alandada vastavalt 2% - 9%, 5% - 14% ja 10% - 26%.

Liiklusmaksude üldine hinnang

Liiklusmaksud ei tule hinnata iseseisva maksustusteemina, vaid lisasüsteemina, milles ülesanne on täita tulu-, kasu- ja varandusmaksude süsteemis vastuvaidlematult olemasolevaid tühikuid. Maades, kus sarnane maksustus nõrk, täidavad liiklusmaksud l i s a m a k s u d e ülesannet. Sest seisukohast peame liiklusmaksu kõrgelt hindama. Mis puutub pärandusmaksusse, siis oleme oma hinnangu juba varem annud.

P i l e t 24.

K U L U T, U S M A K S U D (AKTSIISIMAKSUDÖ).

Mõiste ja liigitlus.

Oleks tundunud võibolla arusaadavamana, kui järgneva päätüki oleksime ninetanu "kaudseteks maksudoks"

vastandiks kõigile senistele käsitatud maksudele, mida kokku oleksine pidanud ninetana "otsesteks maksudeks". Kuid omal kohal nägine kord, et kaudsete ja otsete maksude mõiste finantsteaduses pole kaugeltki nii ühetähenduseline, nagu see alguses neile võib näida. Sellepärast oline sunnitud ristina päätüki sõnaga, mis otsestelt tulotatud vastavatühenduselisest saksa- ja venekeelsest mõistest (Aufwandsteuer, narogi na rashhod).

Kulutuskasutused ehk panised on maksud, mille eesmärk on tabada teatud kulutanistoininguid ja ninelt teatud varade kasutamist ja (ära) kulutamist (potrebenije i rashhod). Need varad on maksuobjektiks, maksuallikaks aga on tegelikult tulud, millest kulutusi tehakse. Kulutusmaksustuse põhistus on oletuses, et isiku kulutuses väljendub tema maksuvõime. See on teatud piiride sätte. Võtane aga näiteks mõne hädavajalise tarbe, nagu leiva, siis rõhub selle maksustus vaesemaid kihte palju enam kui rikkaid ja meie ei saa selle põhjal öelda, et kes enam leiba tarvitab, selle maksuvõime võiks olla suurem.

Kulutuskasutused võivad olla enamvähem õiglased alles siis, kui nad on suhteliselt jaotatud tarbeainetele nii, et elatamiseks hädavajalised tarbed oleksid vähem maksutatud (või üldse vabad panistest) kui haruldasemad naitseained. Seaduseandja peab otstarbekohase maksustusega tarvitajale andma võimaluse kulutusi teha vastavalt oma sissetulekule.

Mis puutub kulutusmaksude liigitlusse, siis võib niisuguse aluseks olla: a/kas esemete puht füüsilised omadused, b/nende asend inimlikus tarbe rahulduses, c/nende päritolu ja d/nende võttamise viisid.

- a/ 1/ maks elutarvetele: leivale, jahule, soolale, lihale, suhkrule j.n.
- 2/ maks jookidele: õllele, napsile, veinile, kohvile, teele j.n.
- 3/ maks muudele kulutus- ja kasutusosemetele: tubakale, seebile, põletispuule j.m.
- b/ 1/ maks hädavajalistele tarvetele: leivale, lihale, soolale j.m.
- 2/ maks üldiselt tarvitatavaile esemeile: teele, kohvile, suhkrule, tubakale j.m.
- 3/ maks luksusainetele: austritele, hobustele.
- c/ 1/ maks sisemaa ainetele,
- 2/ maks välismaa ainetele = tollid (!),
- d/ 1/ monopol,
- 2/ harilikud panised.

Kulutuskulude võttamise viisid.

Kulutuskulude võttamine võib võtta ainete valmistamise juures või ainete käivuses. Valmistamise juures võib maksustada: kas toores ainet, pooltoodet või valmistoodet. Mõnda ainet on selle iseloomu pärast maksustatud tein valmistusvahendite ja aparaatide põhjal.

Õiglase maksustuse huvides on lükata maksustuse momenti võimalikult lähedale selle kasutus- või kulutusmomentini. Sellega oleks võimalik ainet maksustada võimalikult selle kvaliteedi järel. Vajadusel maksustatakse aine valmistusolukorras on enamikus ainult kvaliteetivne maksustus. Käivuses olevad ained maksustatakse nende sisseveo puhul maale (sisseveo tollid) või nende väljaveo puhul maalt (väljaveo tollid) või siseriiklikus riikluses sisetollide näol. Tootjailt või kauplejailt võetakse sageli eraldi makse õigluse eest kaubelda maksustatud ainetega, missuguseid makse on nimetatud litsentsideks.

Koormatusmaksude tähtsus mitmesugustes maades.

Et selgusele jõuda, missugune tähtsus on koormatusmaksudel mõnel maal, peame kasutama n.ö. võrdlevat statistilist meetodit, s.t. meil on võrrelda, kui palju on maa koormatud otsese ja kui palju kaudsete maksudega. Oleme need vahekorrad saanud kätte, siis võrdleme need (üksikute riikide vahekorrad) isekeskis. Mil on ennesõjaaegsetest oludest kasutada andmed, mis näitavad kui suur oli üksiku isiku koormatus 1908. aastal:

ja nimelt- kokku saksa markades ots. (%) kaud

Saksamaal	51,2	48	52
Inglismaal	91,2	64,4	35,6
Prantsusmaal	83,7	36,4	63,3

Sellest näeme, et Inglismaal kaudsed maksud moodustasid võrdlemisi väikese osa koormatusest, kuna Prantsusmaal see oli ümberpööratud, Saksamaal oli vahekord aga enam-vähem tasakaalus.

Maailmasõda sundis kõigis maades tõstma kaudseid makse. Rida seni maksustamatuid esemeid maksustati. Inglismaal sündis maksukõrgendus siiski nõõdukul kujul. Prantsusmaal aga selle vastu tehti seda otse "toorelt". Maksustamisele allutati päälle muu teatri-, kontserdi- ja kinopiletid, muuseumite külastamised, mineraalveed ja farmatseutilised spetsialiteedid. Itaalia käis sama teed, Eriti kõrgesti maksustati luksusesemeid ja kallid

ehteid. Tuletiku- ja nängukaardi maks asendati monopoliiga.

Saksamaa tõstis 1913. aastal maksu tubakasaadustele ja samal aastal korraldas kaupade läbikäigumaksu (!). Sellele järgnes viina monopol, sõemaksustus ja veini ning õlle paniste tõstmine.

Jahu, liha ja soola maksustus.

Jahu maksustus võib sündida kas teravilja kaalu või mõõdu järele veskite või sisseveo puhul linnadesse n.n. väravamaksu näol. Maks on puudulik, kuna järelvalve veskite järele on raske, linna-rahva maksustamine (väravamaksu tagajärjel) ülekohtune ja üldse hädavajalise elutarve maksustamine põhimõtteliselt hukkanõistetav.

Liha maksustus võib sündida lihuniku maksustamisel vastavalt liha sordile ja kaalule või loomakaupleja maksustuse näol või lõpuks jälle väravamaksuna. Liha on tarbeline, mida enesele juba veidi jõukamad võivad lubada, sellepärast ei tundu selle maksustamine niivõrt ülekohtune kui leiva maksustus. Tõhnikuliselt on liha maksustusel säääl, kus puuduvad tapamajad, olulisi raskusi.

Sool võib olla maksustatud kas tootemaksuna, monopolina või tolliiga. Sool on hädavajaline elutarve ja tema maksustamine põhimõtteliselt hukkanõistetav, tegelikult aga on sool nõlvõrt odav aine, et selle kõrgeprotsendilise maksustus ei annaks ennast tunda. Harilikult söömiseks kõlbmatu (denatureeritud) sool on maksuvaba.

Uuemal ajal leidis soola tootemakse Saksamaal (kuuni 1926.a.) ja Prantsusmaal, soolamonopol maksis Austrias, Ungaris ja Itaalias; ainult tollistatud oli ta vanas Venes, U.S.A-s ja veel mõnes riigis.

P i l e t 25.

ALKHOLILISTE JOOKIDE MAKSUSTUS.

=====

Alkoholiliste jookide maksustuse õigustuse vastu ei saa vaielda. Alkohol on joobumus-lõbu valmistav maitsevaine. Ilma selleta saab väga hästi läbi. Tema tarvitamine on nii-öelda isiklik "eralõbu". Ja nimelt päaniselt meeste eralõbu. Mõned on aga ka üldiselt need, kes raha teenivad. Nende asi on, kas nad sooda alkoholile raiskavad või mitte. Maksustava seaduseandja ülesanne po-

le arvestada sellega, kas isik v a s t a v a l t oma raha alkoholile kulutab või mitte ja kui kohven mees kannatab alkoholi maksutuse all, siis on see tema enda süü. Alkohol teatud määral on tervisele kahjulik jook ja on väga hääd, kui selle hind inimest alati mõtlema paneb, kas teda tarvitada või mitte. Sääljuures on ta aga küllaltki suur "inimsoo nõrkus", et riigikassa ei võiks hädaõntu sattuda sellest saadavast sissetulekust jääda ilma.

Alkoholilised joogid erinevad teinoteisest valmistusviisidelt ja sellepärast on ka maksustustehnika nende suhtes erilaadiline. Vaatleme eraldi mõne tähtsana alkoholilise joogi maksustamist.

Õlu maksustuse normid ja nende linnang.

Õlu on uueal ajal saanud suurtööstuslikuks esemeks, mille tõttu tema maksustus on muutunud kergeks. Aktsiisimaksu õlile maksab tootja, kes seda tarvitajale veeretab.

Maksustamine võib olla valmistamisprotsessi mõnel momendil, või v a l m i s f ä b r i k a a d i l t. Viimane vorm oleks kahtlemata ideaalsem, kui võimalik oleks maksustamist korraldada õlle liigi ja kanguse järele. Tootjal ei tarvitseks midagi ette maksta. Müües õlut kaupmehele saab ta õtse maksugi maksta. Sarnase vormi juures aga on raske järevalve õlle väljaveo kohta.

Teine maksustuse meetod käib p o o l f ä b r i k a a d i kohta. Maks võetakse sega kanguselt hektoliiter-kraadides mõõdetud saharomeetriga. Järevalve seadiste üle on selle meetodi juures kergem. Kolmandaks võib maksustamine korraldada v a l m i s t u s e a n u m a t e m a h u järele (n.n. "katlamaks", kuid mitte ära segada aurukatlamaksuga!). See maksustamine lähtub arusaamisest, et anuma maht määrab valmistõlle hulga. See on ekslik, Sarnase maks ei arvesta õlle kvaliteediga. Ta etendab hooletut üleproduktiooni.

Lõpuks võib maksutada veel neid t o o r e s a i n n e i d, millist õlu valmistatakse. Tähtsana niisuguse tooresainena esinevad linnased. Need annavad õllele tema kvaliteedi. Tooresainete maksustus sunnib vabrikanti intensiivsele tootmistehnikale ja kindlustab õlle kvaliteeti. Maksuvõttamine on võrdlemisi lihtis ja segavat järevalvet valmistusprotsessi hilisemates astmetes pole. Keskk- ja väiketööstuste huvides on mõnel maal maksustamine korraldatud p r o g r e s s i i v n e ja isegi s t a f f e l d a t u d. Lisaks aktsiisimaksudele koormatakse õllevabrikanti ja kauplejaid l i t s e n t s i d e või p r a t e n d i n a k s u g a .

Õlle maksustus Saksamaal.

Saksamaal on saanud kuulsaks õlle valmistamiselt ja

õlle tarvitamiselt, - ligi 90 liitrit aastas elaniku kohta (1) - kõneleavad statistilised andmed. Sõjal on suurtööstuse kõrval laialdane kesk- ja väiketööstuse võrk.

Pääldisõjasegsete seaduste järtele kuulub tootemak-
sustusele niihästi kõik sisseveetud õlu kui ka sisemaa
valmistatud õlu, ja nimelt viimane niipea, kui see
tehasesst väljub või tehases juuraks. Maksuvaba on kort-
rolli all välismaale veetav õlu, õlu, mis läheb tasu-
na õlletehaste töelistele ja ametnikkudele; lõpuks
praakoõlu ja katsealune õlu. Maks on progressiivne
(kesk- ja väiketööstuste kaitseks!) ja algab 9,5 mar-
gast hl. kohta esimeste 2000 hl. päält ning lõpeb
12,5 margaga hl. kohta. Sõlajuuresmaksustatakse eri-
suguselt Vollbier'iga võrreldes (mis 11-14 % Stamm-
würtzgehalt'i poolest kange). Starkbiere (üle 16 %) ja
nimelt 1 1/2 kordselt harilikudest maksunääradest ja
Einfachbier (3 - 6,5%) - 1/2 maksunääradest. Õlle sis-
seveo toll kannab kaitsetolli ilmet.

P. Ameerika Ühendriikides kuni "kuivumiseni" (1920)
võeti õlleaktsiisi iga tehasesst väljasaadetava õlle-
vaadi päält, kusjuures punnile pidi olema kinnitatud
tempelmarg nii, et seda avades marg pidi rebenema.

Venemaal kuni 1902. aastani võeti aktsiisi m e s -
k i t ö r t e l t (čano zatornõje), hiljem aga linnas-
tepuudalt. Tehased ja kauplused maksid pääle selle
patendimaksu.

Estis võetakse õlle aktsiisimaksu samuti õlle-
valmistamiseks tarvitatud linnaste kaalu järtele ja ni-
melt:

1/ igalt 5 kgr linnastelt, kui sellest valmista-
takse õlut kangusega mitte üle 4 % - 2,35 kr.

2/ igalt 5 kgr linnastelt, kui valmist. õlle kan-
gus on üle 4% - 2,35 kr.

Aktsiisimaks tasutakse 1/4 aasta viisi ette. Iga
õllefabrik peab aastas vähemalt 22.500 krooni aktsiisi
maksu maksuma. Sellega on takistatud väiketööstuse tek-
kimine. Patendimaks on 100 krooni, millega on õigus
kuni 50.000 kgr linnaseid tarvitada. Iga järgmise
20.000 kgr linnast ehk selle osa päält tuleb maksta
50 kr. lisapatendimaksu. Linnased kaalutakse automaat-
kaaluga enne kui nad pääsevad linnaste veskisse aktsi-
siametniku juuresolekul. Kaalud ja pääs veskisse on
pitserdatavad.

Kangema kui 4%-lise õlle valmistamiseks, samuti
kui õlle valmistamiseks muudest kui õnalinnastest

on vajalik Majandusministri luba.

Viinamaria- ja aiaviljaveinide maksustus.

Veinide maksustamine on seotud ses mõttes suurte raskustega, et nende valmistamine on laialipaisatud vähemates, sagedasti põllumajanduslikkudes, ettevõtetes Naturaalveinide toodang on väga sõltuv muutuvast viinamarjade saagist, see omakorda aga ilmastikust. Teiseks sünnitab teatud raskusi veini maksustamine kvaliteedi järele, kuna veinisorte on väga palju.

Maksustuse viisid.

Veinide maksustamine võib olla: 1/ tootemaks, 2/ transportmaksu või 3/ kauplemismaksu näol.

1/ Tootemaks võib võtta kas a/ marjaistanduse pinnajärele või b/ marjamahla hulga järele.

2/ Transportmaksu võib võtta, kas a/ veini väljasaatmisel tootja käest, b/ veini paigutamisel keerdriitesse, ladudesse või c/ veini sissevedamisel suletud kohtadesse (väravanaks).

3/ Kauplemismaksu võib võtta, kas a/ müüginaksuna või b/ litsentsina.

Eestis sünnib maksustamine veini müügilelaskmisel panderollide päalekleepimise teel. Maksumäärad on erisugused tavalistel ja vahuveinidel. Maksu suurus on olenevuses veinipudelite mahutavusest.

Veininaks Prantsusmaal. Keeruline maksustusesüsteem muudeti aastal 1900. Reformi põhjal sünnib maksustamine litsentsidena ja transportmaksuna veini siseturule saatmiseks. Maksu maksab harilikult väljasaataja. Kõrgeprotsendilise veini maksustamine sünnib samade alustel viinaaktsiisiga.

Pilet 26.

V I I N . SELLE MAKSTAMISE VIISID.

=====

Viin võib olla maksustatud : 1/ maksuga fabrikaadilt, 2/ maksuga teatud valmistamisest ja 3/ maksuga vahetoodilt või tooresainalt. 1/ Fabrikaadimaks võib olla kas a/ tootemaks ühendislaagrimaksuga või b/ kulutusandam. Esimese maksab tootja viina valmistamisprotsessi lõpul, kusjuures maksu suurust määrab viina kangus; teise maksab kaupmees võttes viina müügiks vastu.

2/ Viina võib maksutada meskitõrre või katla mahutavuse järele, kusjuures püütakse tabada "põletamisest" loodetavat puhast alkoholi hulka. Võib aga ka võtta

maksu proportsioonis vabriku kogu valmistusseadisele, arvostades sellega, et vabrikul maksustuse ajani oli võimalus sarnase sisseseadega teatud hulka piiritust saada.

3/ Lõpuks võib maksustamine sündida enne destilleerimist poolfabrikaadi käärimisel sahharomeetriliste määtmiste alusel.

Piiritus (viin) võib olla maksustatud vabamüügiks või monopoli näol.

Monopoli ja selle liigid.

Monopoli hüve on see, et ta finantsiliselt tavaliselt on tulutoovam kui vabamüük. Monopoli võib olla :
1/ t o o t e m o n o p o l, kus riik enda ülesandeks teeb valmistada, puhastada, denatureerida piiritust ja seda kindlate hindadega edasi müüa. Tootmine võib sündida ainult riiklikudes vabrikutes.

2/ kaubanduslik monopoli, kus riik valmistamise vabaks jätab, müügi aga ainult enda käes keskendab ja valvab puhastamise ja denatureerimise järele.

3/ vahekaubamonopoli, kus riik sisemaal valmistatud piirituse kindlate hindade eest ostab ja seda teatud vahetasuga kaupneestele edasi müüb.

Teiselt poolt monopolid võib jaotada 3-me:

1/ Riiklikud - monopolid teostajana esineb riik, näit: meie piiritusemonopoli.

2/ Segamonopoli - teostajana esinevad riik ja eraisik kõrvuti, näit: Rootsi tubakamonopoli.

3/ Eramonopoli - monopolid teostajana esineb eraisik või selts - näit: meie tulotikumonopoli.

Ulatuselt jagunevad meie monopolid: 1/ täismonopolideks ja 2/ osamonopolideks. Täismonopoli on niisugune, mille juures nii tööstuse ala kui kaubandus moodustab endast riigi või teatud isiku ainuõiguse. Osamonopoli on niisugune, kus on monopoliseeritud kas ainult tööstus või ainult kaubandus või mõni nende alade osa.

Viina ja piirituse maksustus Prantsusmaal.

On tootemaks ja võetakse vabrikandilt või kaupmehelt viina müügilelaskmisel. Üle 4000 elanikuga linna viina sisseveo puhul võetakse eriline lisamaks n.n. droit d'entrée. Produksendid ja kaupmehed maksavad ka litsente.

Saksamaal Kuni 1887. aastani maksustati piiritust selle tootmisprotsessi väljatunnuste järele. Väljaveo preemiad kutsusid peatselt esile üleproduktiooni, mis tuli takistada. 1887. aastal pandi endise maksustuse

viisi kõrval maksma tootemaks (fabrikaadinaks). Reformi mõte oli vähendada viina pakkumine siseturul ja soodustada viina kasutamist muudeks kui joonise otstarbeks. Määrati tehaste kohta tootemäär (Kontingent), milloost suurem - pidi maksma lisanaksu. See kontingenteerimise politika katsus esile laialdase pikki aastaid kestva poliitika, 1899. a. kujuneb Saksamaal eramonopoliteelise organisatsioon, 1918. a. pannakse maksma riigimonopol, mis aga 1922. a. muudetakse nii, et riigimonopolile jääb osa funktsioone:

- 1/ vaheltkauplemine suurettevõtteist saadud piiritusega,
- 2/ piirituse sissevedu en gros välismaalt, välja arvatud kummi, Arrak, Kognak, liköörid.
- 3/ piirituse puhastus ja osaline tehniline ümbertöötamine. Sellest selgub, et viinatööstus Saksamaal on o s a l t r i i g i m o n o p o l, osalt aga eratööstus, mis keskendatud m. n. põllunajanduslikkudes, aialviljalistes ja töönduslikkudes viinatehastes.

Helveetsias on viinamonopol.

Jooni vene viinamaksustuse loost.

Viinamonopol ulatus süäl 17. sajandisse. 1849. a. pandi see muu seas ka balti maade kohta maksma. 1863. tuli tootemaks. 1894. uuesti monopol, ja nimelt nagu varemgi renditav kauplemismonopol. Piiritust valmistasid eratehased, riik ostis selle kindla hinna eest üles ja müüs ta riiklikkudest kauplustest, tehastest ja eratevõtteist, kel seks õigus oli. Vene viinamonopoli mõte oli vähendada viinajoonist, sel ei olnud aga erilist tagajärge.

Seisukord Eestis. Meil on piirituse ja viina valmistamine kui ka müük riigi monopol, s. o. ainuõigus. Piirituse valmistamine ei sünni mitte riikliku ettevõtte, vaid eratevõtte piiritusevabrikute kasutajate või töösturite poolt, kelleks on enamasti kartuliühisused. Riik ainult ostab teatud hinna eest valmistatud piirituse endale ja lubab ainult niipalju valmistada, kui seda tarvitab. Seepärast on igal piiritusevabrikul teatud kindlaksmääratud aastane norm, millest rohkem ei tohi piiritust kuhugi müüa ega anda välja, kui a i n u l t riigile, s. o. aktsiisi peavalitsusele. Niisama sünnib ka piirituse puhastamine riigi tellimisel era-piiritusepuhastustehastes. Ainult piirituse viinaks ümbertöötamine sellekohastes riiklikkudes viinaladudes (Tallinnas ja Tartus) ja kauplustele väljamüük on riiklik ettevõtte.

Müügi monopol seisab selles, et müüki kohtade

ei teosta jällegi mitte vahetult riik (nagu Vene ajal), vaid suuremalt osalt omavalitsused kui ka eraisikud. Riigi piiritus ja viin on nende käes komisjoni-müügil sel- lekchaste lepingute põhjal ja riik maksab nende müügist komisjonitasuna teatud % läbimüügi päält.

Müügile tulev piiritus on 95%-line ja sisaldab 3/4 ja 1/4 liitrilistes pudelites. Viin on 40%-line ja 45%-line (ainult lauaviin) 3-me, 3/4, 1/2 ja 1/4 liitrilistes pudelites. Pudelid on kindlustatud viinatohase lakkpit- satiga.

Statistilised andmed kõnelevad joogi piirituse tarvi- tamise vähenemisest viinastel aastatel, mis on seletatav laialdase koduõlle ja koduveini valmistamise levimisega ning salapiirituse juurevooluga Eestisse.

Die allgeneine Schanksteuer (ühisei bitseinä naeg) ehk trahterinaks on maks joogiasutiste pidajalt alkoho- liliste jookide läbimüügist. Nad võivad puutuda teatud kindlat joogiliiki või kõiki. Trahterinaksul on terwishoid likud ja kõlblusepolitseilised hüved. Ta nõuab aga hool- sat järelvalvet ning puudulikku kontrolli juures osutub ebaõiglaseks.

Alkoholiliste jookide maksustuse tehnilised raskused esinevad kõigepäält jookide k v a l i t e e t i d e m ä ä r a m i s e l, teiseks selle määratlemiseks m ä s s u g u s e s v a h e k o r r a s õ l u, viin ja vein tuleb maksustada ja lõpuks - arvestades rahvanajanduse huvide- ga - nissuguses vahekorras tuleb maksustada suur- ja väi- ketööstusi.

P i l e t 27.

MAKS NAERISUHKRULT. MAKSUSTUSE VORMID JA NENDE HINNANG

Kuna pilliroo suhkur Euroopa maade suhtes sisseveo ainena esineb ja see t o i l i d e g a koormatakse, siis käesolevas päätükis, kus olene huvitatud aktsiisidest, käsitame ainult naeristest valmistatud suhkru maksu- tamist. Suhkur on onestest täiesti õigustatud maksustuse objekt, kuna tema tarvitamine küllaltki kujakalt võib iseloomustada isiku maksujõudu. Ka ei esita selle maksu- tamine erilisi tehnilisi raskusi, kui silmas pidada, et suhkrutööstus oma loomult peab olema keskendatud suur- ettevõttesse.

Tänapäeval esineb järgmisi maksustuse vorme:

- 1/ Tooresainemaks, mida võetakse ümbertöötamisele allu- vate naeriste päält.
- 2/ Poolfabrikaadi (suhkrumahla) maks, mida võetakse vas-

tavalt maksta suhkrusisaldavusele.

3/ Aparaadimaks, mida võetakse suhkrualmistamise seadiste võime järele.

4/ Valmisaine maks.

Tooresainemaks on ses mõttes hää, et teda on kerge võtta, tema õhutab suhkrusisaldavamate naeriste kasvatamist. Selle vastu aga on tal kõik tooresaine maksustuse puuded: ta maksustab ebaõiglaselt parema maa omanikku, suurtöösturit võrreldes väiketöösturiga jne. Osalt samasugused puudused on poolfabrikaadi ja aparaadimaksul. Hääd aparaadid ei võta kunagi säält suhkrut välja, kus teda ei ole. Sollepärast tundub ka kõige õiglasem olevat maksustada valmistoodeid. Sest see annab tõelise pildi ettevõtte töövõimest, nihutab maksustust võimalikult lähedale kulutanisele ja koormab ühtlaselt nii jõukat kui ka väiketööstust. Lõpuks ta annab finantsvõimule võimaluse saada täies ulatuses ammutavat tulu.

Möödunud sajandil tekkis suhkrutootenaade vahel konkurents, mis viis tublile võitlusele turgude pärast. Püüti igatviisi soodustada oma maa väljavedu. Tooresainemaks oli küllaltki madal, et valmistusprotsessi jures saadud kasu kujunes v a r j a t u d v ä l j a v e o p r o o m i a k s. Ka avalikud preemiad nõudsid suuri kuluisid, millest riigid sattusid tunduvatesse majanduslikkudesse raskustesse. Nende lahendamine võis sündida ainult rahvusvahelisel teel. Seda tegi B r ü s s e l i r a h v u s v a h e l i n e k o n v e n t s i o o n aastal 1902. See nõudis: 1/ Kaudsete ja otseste suhkrualjaveopreemiade kaotamist, 2/ Suhkur, mis tuleb maadest, mis jagavad toote- ja väljaveo preemiaid, tuleb eriti lisatõlliga maksustada. 3/ Lepinguosaliste või või nende kolooniate suhkur peab pääsena maadesse madalama sisseveo tõlliga. Pilliroo- ja naerisuhkru vahel ei tohi vahet teha. Konventsiooniga ühinesid: Saksamaa, Austria-Ungari, Belgia, Hispaania, Prantsusmaa, Inglismaa, Itaalia, Hollandi ja Rootsi, hiljem Vene, Helveetsia, Peru ja Luksenburg.

Maks Saksamaal kandis kuni 1887. aastani tooresainemaksu ilmet. Alles pääle seda muudeti ta osaliseks valmistoote maksuks. 1892. kaotatakse täielikult tooresainemaks. 1922. aasta seaduse järele suhkrumaks on määratud 50 nrk. 100 kilogrammilt suhkrult.

Venemaal oli 1881. aastani seadiste r u u n i m a k s väga kõrgete valmistuspreemiatega, 1895. asutati riigilt kujundatud suhkrukartell, mille ülesandeks pidi olema üliproduktiooni vältida ja kõrgemat tasu saada. Suhkrumaksustuse normeerimine kandis alul eraviisilist

laadi. Niielt leppisid suhkrufabrikandid selles kokku, et iga tehas saab enda korraldusse teatud hulga suhkru valmistamist, mis üle selle määra, see tuleb kahjutasu ähvardusel välja vedada. Ometi sarnane eraviisiline kokkulepe ei annud küllaldast tagatist selle eesmärki- de teostumise suhtes ja töösturid palusid valitsuselt seadusepärast normeerimist. See sündiski. Valitsus mää- ras siseturu jaoks tarvismineva suhkruhulga, mille põh- jal jaotus tehaste vahel teostati. Mis üle määra ulatas - kuulus lisamaksustusele. Lisamaksust jäeti vabaks eri line suhkrutagavara. Brüsseli konventsiooni jõusseastu- misega vone suhkrule tehti takistusi välismaale pääsuk- mis nõudis suhkruhinna languse vältimiseks uut suhktu- toodangu normeerimist suhkrutööstuse huvides. Venemaa- hiljem ühinedes Brüsseli konventsiooniga säilitas en- dale õiguse teatud piirides normeerida oma suhkrutoo- dangut.

P i l e t 28.

TUBAKA MAKSUSTUS, MAKSUSTUSE LIIGID JA TUBAKAMONO-

POL.

Tubaka maksustus on tegelikus elus kui ka teoorias leidnud üldist häakskiitu. Tubak esineb kahtlemata naudinguvärsine ja on olnud viimase ajani meeste har- rastus. Magu aga eelpool juba märkisime, on mehed, need, kes tavaliselt seisavad tuluallikaile lähemal kui naised, mille tõttu ka nende erilõbude koormamine on õige tunnustatav.

Tubakat võib maksustada: 1/ pinnamaksuna, 2/ taimemaksuna, 3/ tooresaine-maksuna ja 4/ fabrikaadimaksuna.

1/ Pinnamaks on maks tubakaistanduse maapinna suuruse järele. Maks on tehniliselt kergesti võetav, tabab ka umbkaudu tubaka kvaliteeti, kui istandused on jaotatud hädusklassidesse, muide aga on toores. kuna ta ei arvesta ei hää ega halva saagiga. Finantsiliselt ei too ka palju sisse.

2/ Taimemaks on tubakamaksustus taimede arvu järele, kuid arvestamata tubakaliikidega, lehtede hulga ja suurusega. Tehniliselt väga tülikas ja otstarbekohatu maksustusvorm.

3/ Tooresaine-maks on lõigatud tubakalehtede maksustus kaalu järele. Siin ei saa jällegi hinnata tubaka kvaliteeti. See on suur puudus. Kõigi eelpoolnime- tatud maksudega koormatakse tubakakasvataja, kellel

on võimalus maksu töösturile veeretada.

4/ Fabrikaadimaks on maks tootohulga ja sortide järele. Võttamine sünnib faktuuraraamatute järele või panderollide päalekleepimise teel.

Viimane on kõige otstarbekohasem viis, kuna faktuuraraamatud võimaldavad valeteadete andmist. Fabrikaadimaks on ainsam tubakamaksutuse vorm, mis võrdlenuisi õiglaselt võimaldab tubaka maksustamist k v a l i t e e d i j ä r e l e, sellepärast on ta ka kõige ideaalsem.

Teises liigis (b) sünnib maksustamine kaupnehe juures müüdud tubakalt müügihinna järele.

Lõpuks t u b a k a m o n o p o l i on leidnud viimasel ajal pooldamist. Tubakamonopolis riik kindlustab endale ainuõiguse tubakasaaduste valmistamiseks ja korraldab müüki kindlaksmääratud hindadega kontsessioneeritud müüjate kaudu. Tubakamonopolis jäetakse tubakakasvatamine harilikult vabaks, kuid selle ostmise sissekalkulatsioonilt on riigi ainuõigus.

Tubakamonopoli vastu kõnelevad järgmised kaalutlused: 1/ Tubakamonopoli võtvat eratööstuselt kasuliku tööpõllu, 2/ Tubakakasvatamine tulevat kontrolli teostamise mõttes piirata, 3/ ühekülgne hindade määramine olevat sageli ülekohtune, 4/ monopolivalitsuselt valmistatud tubakasaadused olevat ühekülgsemad ja halvemad, ja 5/ riigi poliitiline võim suurenevat sellega.

Tubakamonopoli kaitseks kõnelevad vastuväited: 1/ tubakakasvatamise piiramine ei andvat ennast oluliselt tunda, 2/ kuigi riik määrab hindu, siis on ta ometi kindel ja aus künde tubakakasvatajaile, kes alati kindlad selgleg, et riik neilt nende vilja ära ostab, 3/ ei olevat sugugi tõendatud, et monopol kaup halb on, 4/ konstitutsioonilisel riigil olevat küllalt abinõusid riikliku liigvõimu nõrgendamiseks.

Tubakamaksustus Prantsusmaal

Prantsusmaal on tubakamonopol. Tubakakasvatatus on kõva kontrolli all. On ette kirjutatud tubakalehtede hulkmis riigile tuleb müüa. Valmistamine sünnib riiklikkudes tehastes. Müügiõigusi jagatakse harilikult abivajavatele sõjaväelikele või nende lehkedele. Tubakas tuleb müügil vähemates liikides.

Austrias maksab 1670. saadik eramonopol, mis 1784. saadik on muutunud riiklikuks. Tubakakasvatatus on lubatud ainult aastaste litsentside vastu kohustusega kogu toodangut monopolivalitsusele müüa. Valmistus ja müük sünnib riiklikkude ametnikkude kaudu.

Ungaris on tubakakasvatatus vabam. Müük välismaale

teatud tingimusil lubatud.

Saksamaal tubakakasvataja ei tarvitse tubakat sunniviisiliselt müüa, kuid ta peab oma tegevust ametlikult teatama, oma toodet ametlikkudes kohtades kaaluma ja müüma või vastavatesse ladudesse teatud aja möödumisel paigutama või seda välismaale saatma. Oma tööstusehuvides on välismaa tubaka sissevedu kaitsetollidega koormatud.

Yones oli tuntud tubakamaksustus panderollidega. Seadus määras tubaka ja tubakasaaduste üksikmüügile minevate pakside sisaldavuse ja nõudis nende varustamist panderoll-ribadega. Vabrikud olid kohustatud iga aasta teatud arvu panderolle lunastama. Sellega oli takistatud väiketööstuse tekkimine. Vabrikutelt nõuti patendi ja lisapattendi maksu; müügiks nõuti samuti müügipatente. Tubaka ümbertöötamise kohta tuli laastatuid pidada. Seed alusid valjule kontrollile.

Eestis on tubakasvatuse vaba. Istandustes üle 200 tüüme (osa, mis mõeldud "oma tarbeks") on nõuetav ülejäänud tubakaliente müük tubakavabrikutele ja ladudele. Tubakasaaduste valmistamine müügiks võib sündida ainult sellekohastes vabrikutes, mis selleks Majandusministrilt loa saanud. Kõik siseturule müügile lastavad tubakasaadused panderollitakse tubakavabrikutes. Panderolliline sünnib nii, et ilma panderolli vigastamata ei saa avada karpi või pakki.

Tubakamaksustamine sünnib: 1/sisseveotolli näol, 2/aktsiisimaksu näol, 3/patendimaksu näol tubakavabrikutelt ja tubakakauplustelt.

Aktsiisimaksu maksavad tubakavabrikud panderollide ostmise teel Eesti Panga osakonnast, kusjuures maks on proportsionaalne tubaka ja saaduse normeeritud müügihinnaga. Patendimaks koosneb vabrikutel põhipatendimaksust (50 krooni) ja lisapatendimaksust (10 kr. iga sissetulnud 2000 kgr tubaka eest). Kauplused maksavad 5 kr. patendimaksu aastas. Müük ümber kandes nõuab 2,5 kr. patendimaksu, laatadel ja näitustel 50 senti päevas.

Viinasel ajal on ajakirjanduses tohtud palju juttu tubakamonopoli teostamise võimalustest Eestis. Aluseks on vastavad kavatsused Majandusministeeriumis.

Muud kaudsed kulutusmaksud.

Sellelaadilisi maksuobjekte on niivõrt palju, et vaevalt siinesitatud loetelu võiks olla täielik. Samuti on siinkohal ka raske hinnata üksiku kulutusmaksu otstarbekohasust ja tema mõju tagajärgi. Selleks on

tarvis küllaldaselt hästi tunda vastava maa majanduslikku seisukorda. Sellepärast piirdune siinkohal ainult mõne maksuobjekti väljatõstmisega, mis võrdlemisi üldiselt on leidnud tähelepanu. Neist kahtlemata on t a l i t i k u d. Venemaal oli kunagi teatud liigi tulitikkude maksustusel nõte need liikvelt tõrjuda, kuna nad olid hädasohtlikud nende valmistajatele ja -kaarvitajatele. Eestis on tulitikkude valmistamine eramonopol - eraseltsi käes "Eesti tulitikumonopol", mille selja taga seisab Rootsi tikustrusti kapital. Selts maksab riigile ühekordselt 3 milj. krooni ja -aktsiisimaksu toodangult. Riik kindlustab selle eest seltsile teatud puhtakasu, määrates iga 1/2 aasta kohta tikutoosi müügihinna. Tikkude ostmine siseturul ähvardab aga katastroofiliselt väheneda mehhaaniliste tulesüütajate päälesurve tõttu. Sellepärast tahetakse lähemal ajal teostada n.n. "VÄLGUMIHKLITE MAKSU"

Pääle tulitikkude on neil veel maksustatud p a b e r o s s i k e s t a d, p ä r n ja b e n s i i n Saksamaal on maksustatud e l e k t r i l a m b i d ja muud elektrilised hõõgkehad, mõnel pool mujal e l e k t e r i s e, g a a s, p a b e r, a j a l e h e k u u l u t u s e d, i g a s u g u p i l e t i d j n e.

Otsesed kulutusmaksud on sarnased maksud, mille aluseks on isiku kulutamine ja subjektiks kulutav isik ise. Nende maksude tähtsamaid ^{siin}niinimetatud l u k s u s m a k s u d, maksud t e e n i j a s k o n n a l t, s õ i d u r i i s t a d e l t, m ö ö b l i l t, k u l d - h õ b e s e r v i i s i d e l t j. v. n. selle sarnastelt. Kui luksusmaksu ülesandeks on seda ülekohtu tasa teha, mida aktsiisimaksud teevad koormates hädavajalisi elutarbeid, siis muidugi on ta oma ülesannet täitnud. Finantsiliselt tal erilist tähtsust ei ole.

Korterimaks on maks korteri ruumidelt. Ta on ses mõttes õnnelik, et korteri põhjal võib kaunis hästi otsustada selle pidaja maksuvõime järele. Maksu võetakse kas ruumide suuruse, akende ja uste järele või üürihinna põhjal.

P i l e t 29.

TOLLID. NENDE ÜLESANDED JA LIIGID.

Tollid on andamid, mis võetakse teatud kaupadelt kui nad lähevad ühest tollialast üle piiri teise. Sel-

le järele, kas võetakse neid sissetoomisel või kauba väljaviimisel või selle läbiveol antud tollialast, nimetatakse tollid s i s s e v e o-, v ä l j a v e o- või t r a n s i i t t o l l i d e k s. Tollidel on finantsiliste ülesannete kõrval veel majandus-politilisi ülesandeid. Sellepärast liigitletaksegi tollid nende ülesannete järele f i n a n t s t o l l i d e k s ja k a - i t s e t o l l i d e k s. Kaitsetollide ülesanne on soodustada sisemaa saaduste müüki sel teel, et sarnaste saaduste sissevedu välismaalt koormatakse raskete tollidega. Kui kodumaa tööstus suudab rahuldada siseturgu, siis kaotavad kaitsetollid peaaegu täiesti finantsilise tähenduse, kuna kaitsetolli-alune kaup ei leia enam teed sisemaale. Kaitsetollid koormavad küll osalt sisetarvitajat, veel enam aga välismaa töösturit ja importööri. Kaitsetollide kõrgus oleneb täiesti sellest, mil määral sisemaa tööstus vajab kaitset. Sellepärast kaitsetollidel on vähe ühist finants- ja maksupolitiliste kaalutlustega, mispärast edaspidi käsitame ainult f i n a n t s t o l l e.

Puhas finantstoll on niisugune, mis üht ja sama kaupa võrdselt koormab tulgu ta välismaalt või olgu ta sisemaa saadud (vastandiks p u h t a l e kaitsetollile mis a i n u l t välismaa kaupa koormab.) Finantstoll kuulub kulutusmaksude liiki ja on võttamiselt k a u d - n e m a k s, kuna maksja harilikult on importöör, maksudestinator - kaubatarvitaja.

Tollid on kulutusmaksudega ses mõttes ühenduses, et nad peavad asju, mis sisemaal maksustatud, enamvähem samal määral maksustama ja teiseks, et nad peavad maksustama asju, mida sisemaal küll ei looda, kuid mis aga s a r n l e v a d sisemaal maksustatud kodumaa saadustele ja võib-olla saavad samahästi tarvitamiseks. (...) põhi mõtte nõuab, näit: soola, suhkru, tubaka, veini, (õlle maksustamist, teine põhimõtte nõuab kolonaaal Esimene kauba: tee, kohvi, kakao maksustamist.

Tollide tehniline liigitlus: a/spetsiifiliselt, b/ad va-
.. lorem.

a/Spetsiifiliselt võetakse tolle k a a l u või m õ ö - d u järele, b/ad valorem sünnib maksustamine tolliko- husliku kauba deklareeritud (ülesantud) väärtuselt. Maksupolitiliselt oleks ideaalsem viinane vorm, kuna ta kõige enam läheneb maksu ülesandele: kulutuse põhjal koornata. Maksutehniliselt aga tuleb eelistada spetsiifilist tollistamist, kuna see ei luba kuritarvitusi,

mis "ad valorem" valemlesandmise näol aga võimalik kui vastav asjatundlik kontrollaparaat küllaldaselt hästi ei funktsioneerigi. Spetsiifilise tollistamise puudused on Hergesti kõrvaldatavad hästi tollitariifiga, kus kaupade kvaliteetide järele peenelt rühmitatud ja liigitatud. Tollitariif esitab enääst tollikohuslikkude kaupade nimekirja ühes vastavate tollimääradega.

Tollitariif võib olla korraldatud kaupade nimetus- te järele - t ä h e s t i k u l i s e l t või nende loomu järele - s ü s t e m a a t i l i s e l t. On võimalik ka k o m b i n a t s i o o n mõlemist.

Tollikrediit ja vabasadamad.

Tollikrediit on liikluse tarve. Tollinaksmine lüka- takse võimalikult lähedale tollistatud kauba müüginomen- dini. Tollikrediidi all laenas mõttes mõtlene kõiki neid tehnilisi soodustusi, mida tollivalitsused importöö- ridele annavad ja millega läbi- või uuesti väljaveetav (pääle ümbertöötamist sisemaal) kaup tollist isegi vabas- tatakse. Tehnilisteks soodustusteks on sadamasse ehitatud t o i l i l a o d, milles kaup pikemat või lühemat aega ilma tollita võib seista. Need laod võivad olla era või avalikud. Oma iseloomult võivad nad olla kas k r e d i t- l a o d või t r a n s i i t l a o d või osalaod. Krediit- ladudes seisab tollile alluv kaup kuni teatud tähtajani, mil temalt tuleb tolli maksa. Transiitladudes seisab tollivaba kaup kuni väljaveoni.

Vabasadamad on sadamad, mille piirkonnas igasugune kaup on tollivaba, lepinguosalised tingivad endile harili-

Tollikrediit kitsamas mõttes on tollinaksukohustuse pikendus vastava garantii alusel.

Kaubalepingute all mõtlene neid rahvusvahelisi le- pinguid, mille põhjal tollistamise alal erisoodustusi n. n "onanssoodustuse" alusel. Lepinguosalised kohustuvad tear- tud kaupadelt võtma tolli m i n i m a a l t a r i i f i järele. Pääle selle võib lepingus esineda palju teisi eritingimusi, näit: Eesti-Briti kaubalepingus mõne ühi- neda Berni autoriõiguste konventsiooniga.

Tollid endises Venes on pärit keiser Aleksei Mi- loviči ajast (ustav 1653). 1891. a. kaitsetollide poliiti- ka tekitas tollisõja Vene- ja Saksamaa vahel, mis lõppes Cheliku lepinguga aastal 1894. 1904. sõniti kaubaleping Saksamaaga, mis muutus Venele kahjulikuks (Lähemalt Oze- rov lk. 411-433).

✓ Seisukord Eestis. Suure osa oma kaubatarvidusest veame meie sisse. Veam sisse neidki aineid, mida kodu-

maagi toodab. See on tingitud osalt sellest, et meie tööstus on enamikus väiketööstus (suurema turu puudumise tõttu), väiketööstusel aga on raske võistelda välismaa suurtööstusega hindadelt ja tootehääduselt. Osalt aga sellest, et eestlasel on nõrkuseks lugu pädada enam võõraist kui omist asjust. Sellepärast maksamegi meie riigile ligi 6 korda enam tollimaksu kui tulumaksu. Kaubad jagunovad meil: tollimaksule alluvateks kaupadeks ja sisse- ja väljaveoks koostatud kaupadeks. Tollitariifid pannakse meil maksma Riigikogu poolt. Tollitariifiide muutnises avaldub meie t o l l i p o l i t i k a, mis sageli olnud erakondadevaheliseks tüliunaks.

Kulutuskasude hinnang.

Õigluse printsiibist lähtudes tunduvad ideaalsena need kulutuskasud, mis koormavad enam sarnaseid esemeid, mille suhtes kulutaja vabalt oma sissetulekuga võib arvestada, näit: luksuseosemed, lõbuained - alkohoolilised joogid. Hädavajalikkude elutarvete ja ainsamate vaesrahva naudingute (nt: tubaka) koormamine on ülekohtune.

Majanduslikud printsiibid nõustavad kaudseid makse hukka, kuna nende veeretlus ei toimi nii, nagu seda sea duseandja on tahtnud. Maksud koormavad mitte vaba, vaid seotud sissetulekut, mitte igakord tarvitajat, vaid tootjat ja müüjat.

Finantsiliselt tuleb aga kulutuskasudele anda see au, et nad annavad riigile palju tulu, on liikuvad ja nende võttamine sünnib maksu lõplikule maksjale võrdlemisi varjatud kujul.

+ + +

Meil on jäänud veel käsitamata n. n. v ä e n a k s n i d a maksavad need, kes osaliselt või täiesti vabastatud kaitseväeteenistusest. Maks on õigustatud sellega, et isikud, kes lähevad väeteenistusse, kannatavad selle all majandusliku kahju, kuna vabastatud oleksid soodustatud seisukorras, kui mitte maks ei loeks teerkaalu. Teiseks - isikul on kohustus riigi vastu, kes ei suuda neid füüsiliselt täita, peab loovutana majandusliku ekvivalendi.

Väemaksu vastu väidetakse, et harilikult on selle maksu maksjad mitte tõelised vabastatud, vaid nende vanused (colniste nooruse pärast), teiseks võib sarnane maks saada tõeliseks muhtluseks perekondades, kus on mitu tervislikult väeteenistusse kõlmonatut isikut. Teine asi on, kui maks võetakse riikides, kus on võimlik teenistusest vabaneda mitte ainult tervislikudel

ja vanuse põhjustel. Šveitsis võetakse niisugune maks teenistuskohuslikkudelt kodanikkudelt, kui nad pole vaesuse või töövõimetuse tõttu vabastatud, erilise isikunaksu ja varanduse ning tulu järele astendatud maksu näol,

Õpetus finantsmajanduse korraldusest, riiklikust krediidist ja omavalitsuste finantsidest.

P i l e t 30.

FINANTSMAJANDUSE KORRALDUS. MAJANDUSKAVA JA EELARVE.

Iga püsiv majanduslik üksus peab hoolitsena selle eest, et tema saaks omi kulusid vastavalt tuludega tasakaalustada. Selleks peab tema aegsasti teatud ajavahe-
mikule ette koostama majanduskava, mis sisaldab ühelt poolt arvatavaid kulusid, teiselt poolt loodetavaid tulusid. Eriti hoolas majanduskavade koostamisel peab olema riik kui avalik poliitiline ühik. Et vältida iga juhuslikkust majanduskavade koostamisel, selleks riik annab seadusandlikult üldised normid, mille järele iga üksik majanduskava tuleb koostada. See normide kogu on e e l a r v e s e a d u s (ehk eelarve laienas mõttes, b u d ž e t), kuna selle alusel koostatud konkreetne arvuline majanduskava ninetatakse neil e e l a r v e k s (ehk eelarveks kitsanas mõistes, rospis).

Koostamise kord.

Eelarve koostamine algab kõige vähenates administ-
ratiivüksustes, kust vastavad kulude (ja mõnikord ka tulude) kalkulatsioonid kõrgemasse keskasutisse saadetakse. Sää- toimub esimene kontroll ja kärpinine. Madalamatest keskasutistest saadetakse kavad kõrgematesse, kuni nad jõuavad ministeeriumisse. Sää- l koostatakse n i -
n i s t e e r i u m i m a j a n d u s k a v a .

Ministeeriumite majanduskavadest valmistab majandus-(raha)minister ühes teiste ministrite kaastegevusel riikliku e e l a r v e e t t e p a n e k u ehk eelarve eelnõu. Eelarve eelnõu läheb konstitutsioonilistes riikides rahvaesindusele vastuvõtmiseks. Nii saabub ettepanekust valmis seadusejõuline eelarve, mis riiklikule majapidamisele sunduslikuks juhtnööriks. See tähendab et ükski riiklik ametasutis ei tohi üle eelarves näidatud summa kulutada.

Eelarve ehitus ja jagunemine.

Eelarve jaguneb k u l u d e ja t u l u d e o o l -

arvesse. Need mõlemad omakorda korraliste ja erakorraliste tulude- kulude eelarvesse. Kulude eelarve on harilikult ehitatud ministeeriumite kulude osadest, mõnikord on erikuludele antud erikoht. Tulude eelarve võib olla ehitatud kas ministriaal- või reaalsüsteemi järele. Esimeses on tulud näidatud ministeeriumite järele, teises nende sisulise ühtekuuluvuse järele.-

Üldise eelarve kõrval leiame erikujundeid: üksik eelarve, mille ülesanne on lähemalt näidata mõnda üldeelarve osa, erivõi kõrval eelarve, mis üldises eelarves ei sisaldu, kuid käib mõne avaliku ettevõtte kohta (näiteks: riiklikkude mõisate kulueelarved) ja lisaeelarve, mis tekivad sellest, et üldeelarve koostamise järel tekivad uued majanduslikud tarvidused, mida üldeelarve koostamisel veel ei teatud silmas pidada.

Eelarve ajaline maksvus (finantsperiood)

Eelarve periood võib olla üheaastaline või mitmeaastaline. Mitmeaastaline periood ühelt poolt on ses mõttes otstarbekohasem, et parlamendil ei tuleks nii sagedasti aega raisata igaaastaste eelarvete läbi vaatamisega, eriti veel eelarve selle osaga, mis tavaliselt iga aasta stabiilne. Teiselt poolt aga, võib kaduda kontroll riikliku majapidamise üle, olud võivad muutuda ja saada hädaohtlikuks majapidamisele. Neil kaalutlustel enamikus riikides maksab üheaastane eelarve periood.

Inglismaal osa riigikuludest ei kanta üldse aastasse eelarvesse, vaid kaetakse erilisest fondist, mis nähakse ette kindla murdosana igas aastases kulude eelarves. Seda fondi nimetatakse konsolideeritud fondiks. Tenaga kaetakse riigivõlad, Suukonnatasud, kohtunikkude palgad j.m.s.

Brutto- ja netto-eelarved.

Brutto-eelarve sisaldab kõiki tulusid ja kulusid, nende seas ka valitsus-, võttamis- ja käitiskulud. Netto-eelarves on viimased maha arvatud. Tänapäeva eelarved pole ei puhtad brutto- ega netto-eelarved. Ülevaatlikumad ja hinnatavamad on igatahes brutto-eelarved.

Tasakaal, ülejääk ja puudujääk.

Finantsvalitsuse eesmärk on majapidamise aruandega näidata tasakaalu. Korrapärane ja märgatav ülejääk ei kõnele sugugi riikliku majapidamise kasuks, vaid tunnistab ainult sellest, et finantsva-

litsus pole oma ülesannetest õieti aru saanud ja lähtunud eramajanduslikkudest kasupõhimõtetest, nil riikliku finantsmajanduse sihtjoontega pole midagi ühist. P u u d u j ä ä k loomulikult on veel suurem pahe. Puudujääk võib tekkida kassas (k a s s a l i n e p u u n d u j ä ä k). Kassaline puudujääk tekib sel viisil, et mõned ettevõtted tulud (nt: maksud) ei tule õigel ajal sisse. Sarnane puudujääk on mõeldava iseloomuga, aga ole hädachtlik eelarvele.

Eelarves võib tekkida p u u d u j ä ä k k o r r a l i s t e s k u l u d e s v õ i e r a k o r r a l i s t e s. Esimestes tuleb see kindlasti katta maksude tõstmise teel. Laen pole soovitatav. Erakorraliste kulude osas tekib puudujääk sellest, et korralistest tuludest ei jätku summasid erakorraliste kulude katmiseks. Erakorralisi katmise võimalusi tuleb otsida: 1/ riigi varanduste müügist, 2/tagavarafondidest, 3/ uutest või tõstetud maksudest või 4/ välislaenudest.

Eelarveõigus Eestis.

Eelarveõiguse allikaks Eestis on Riigi eelarve seadus (RT 185/186-1925). Selle järele: "Riigi eelarveaasta algab 1. aprillil ja lõpeb järgmise kalendri aasta 31.märtsil (§ 2.). Riigi kulud ja tulud jagunevad

korralisteks ja erakorralisteks (§4. Lähemalt lk. 10. ja 11.) Nomenklatuurid, mille põhjal võetakse eelarvetesse kulud kui ka tulud, jagunevad peatükkideks ja paragrahvideks ning tarbekorral veel alljaotusteks (§ 7). Kulude nomenklatuuri peatükki koondatakse riigikeskasutuse juhatajale vahetult alluvad ametkonna kulud, kas kõik või jaotult, arvestades ametkonna ülesannete erinevusega või asutuse asukohaga. Igasse kulude peatükki paragrahvi koondatakse kõik sisuliselt ühetavalised kulud peatüki piires (§8). Tulude nomenklatuuri peatükid vastavad tähtsamatele tululiikidele. Iga tulude peatüki §§ vastavad üksikutele tuluallikele (§9) Kulude ja tulude nomenklatuurid määrab Vabariigi Valitsus Majandusministri ettepanekul, kes ka lähemaid juhtnõure annab" (§10). Edasi määrab seadus riigi keskasutiste (ministeeriumite, Riigikogu, Valitsuse ja Riigikontrolli) eelarve-ettepanekute koostamise alused ja riigi eelarve-eelnõu väljatöötamise korra. "Riigi-keskasutuste poolt kokkuseatud eelarve-ettepanekute läbi vaatamiseks moodustatakse Majandusministri algatusel Majandusministeeriumi juures komisjon, mis koosneb esitajaist Majandusministeeriumi, Riigikontrolli ja selle riigi-keskasutuse poolt, kelle eelarve-ettepanek arutu-

sel.

Tähendatud komisjonis kontrallitakse eriti:

a/kas riigi-keskasutuste eelarve-ettepanekutesse võetud summad on kõigiti põhjendatud ja kooskõlas selgitustes ettenähtud alustega;

b/kas neis eelarve-ettepanekutes on õieti arutatud naksvates seadustes ja määrustes täpsalt kindlaks määramata summad;

c/kas riigi-keskasutuste poolt nõutud kulud on kõik tingimata tarvilikud ja edasilükkamata iseloomuga (§21.). On määratud lahkarvamiste lahendamise korral eelarve-eelnõu väljatöötamisel. Edasi lisatakse eelarve-eelnõule: 1/ kulude osas - a/eelmise eelarve aasta tegelikud kulud, käesolevaks eelarve-aastaks määratud krediitid ühes üksikasjaliste põhjendustega ja arvustustega, b/ iga üksiku krediidi kohta, mille tarvidus langeb mitmesse eelarve-aastasse: üldsumma ja selle jaotus, c/ ametnikkude arv ja palga normid eelolevaks eelarve-aastaks ühes muudatustega, 2/ tulude osas: eelmise eelarve-aasta tegelikud tulud, käesolevaks eelarve-aastaks kindlaks määratud tulud ühes põhjendustega. Eelarve-eelnõule lisab Majandusminister s e l e t u s k i r j a.

Eelarve vastuvõtmine kuulub Riigikogule.

Eelarve täitmine sünnib Riigikassa läbi tulude kasseerimise ja krediitide andmise näol. "Igas riigi kulude eelarve §-s ja alljaotuses määratud krediit võib tarvitada ainult selles §-s ja alljaotuses ettenähtud kulude katteks.

Krediitide ümberpaigutamine ühest kulude paragrahvist teise on võimalik ainult Riigikogu loal, ühe paragrahvi piires ühest alljaotusest teise - V. Valitsuse loal. Vabariigi Valitsus võib määrata lo. 000.000 sendi suuruses eelkrediite, mis lisaeelarvetes Riigikogupoolt kinnistatakse. "Majandusminister seab kokku ja esitab Vabariigi Valitsusele iga eelarve-aasta kohta kulude ja tulude eelarve täitmise ning kassa aruande. Vabariigi Valitsus esitab selle Riigikogule 3 kuud jooksul pärast vastava eelarve-aastata lõppu" (§37).

"Kui enne eelarve-aasta lõppu on nõõdapääsemata tult tarvis teha kulusid, milleks riigi eelarves määratud krediitidest ei jätku või pole vastavaid krediite üldse ette nähtud siis võib neid saada ainult läbi saaeelarvetega" (§49). Lisaeelarve-eelnõusid võib esitada Riigikogule eelarve aasta kestel ainult kolm korda.

R I I K L I K K R E D I I T.

=====
Riigi krediidi all mõistetakse seda usaldust, mis on riigil tema võlakohustuste täitmise suhtes. See krediit oleneb riigi maksujõust ja tema hääst tahtest omi kohustusi täita. Riigi maksujõud oleneb võlgade suurusest ja päämiselt riigi makukorraldusest. "Hää tahe" väljendub valitsuse politikas ja rahvaesinduse neeläuses.

Mõlenad momendid on tähtsad riigi krediidile.

Riigi õigus võlga teha jahtub riigi kestmast loomust, s. t. seisukorrast, et kasulikud oleviku kulutused ka tulevikus (võibolla veel suurena) väärtuse saavad.

Riigivõlgade jaotus.

Tähtsamad riigivõlgade liigid on:

1/Haldus- ja finantsvõlad. Haldusvõlad on võlad, mis tehakse riigi üksikutel haldusaladel ilma et sääljures eelarve tasakaalu rikutakse. Niisuguseid võlgu on katta võib teha laata. Finantsvõlad on võlad, mille otstarbe riiklikke kulusid juhul kui riigil puuduvad vastavad tulallikad. Sarnased võlad vajavad valitsuse luba ja rahvaesinduse hääkskiitu.

2/ Sise- ja välisvõlad. Sisevõlgadel on võlanõude õiguslik alus onamaalaste, välisvõlgadel välismaalaste käes. mõlemite võlaliikide mõju rahvamajandusele on erisugune. Kui siselaen neelab kapitale kodumaa töõnduselt väheproduktiivseteks kulutusteks, siis on sarnane võlg tõsiselt hukutav, sellevastu aga tööta kapitali riiklik kasutamine produktiivseteks otstarveteks ainult soovitav. Näit: Saksamaa Maailmasõja aegu oli sunnitud tegema siselaenu. Saadud kapitaliga aga rakendati kogu kodumaa töõstus, mis rahvamajanduslikult oli õige soodus nähe.

Välislaen avaldab siseriiklikule majandusele kahtlemata tervendavat mõju, kuivõrt sellega aga nõrk võlgnik ei satu tugeva võlausaldaja poliitilise mõjutuse ja majandusliku surve alla. Ei tarvitse vist mainidagi, et riik oma kreditori valikus pole alati vaba, kuna aegamõõda siselaen võib minna välismaale ja ümberpõrdult.

3. Konsolideeritud ja kindlustamata võlg.

Võlg võib olla antud teatud kindlustuse (nt: väärt-paberite, maksude ja varade pantimise näol) vastu või ilma selleta usaldatud riigile. Selle järele liigitatakse võlad ülaltoodud kujul. Konsolideeritud võlg on tavaliselt sõjajaegade nähe. Maailmasõjas võttis näit: Inglismaa neutraalselt Ameerikalt konsolideeritud (väärt-

paberitega) laenu.

4. Vaba ja sundlaen.

5. Protsendiline ja protsenditu laen.

Kindlustamata (jooksev) võlg. Mõiste ja liigid.

Kindlustamata, fundeerimata ehk jooksva võla all mõistetakse riigivõlga, mille o t s t a r b on katta maksukohustusi, milleks parajasti teised katmisvõimalused puuduvad, kuid mille kustutanine a j a l i s e l t on kiire. Fundeeritud ehk konsolideeritud võla otstarb on katta pikemaajalisi riiklikke kulutusi pikemaajaliste võlakustutamise tähtpäevadega või üldse ilma kustutamisekohustuseta. Kindlustamata võlg võib olla h a l - d u s v õ l g (näit. kui riik võtab vastu kaupa, koh- t u d e p o s i i t i a n t u d s u m m e , h o i u s u m m e r i i k l i k k u d e s s e h o i u - k a s s a d e s s e j n e .) v õ i f i n a n t s v õ l g . Viimane tekib kes sellest, et jäävad maksmata pensionid, pal- g a d , v õ l a p r o t s e n d i d j . n . s . v õ i s o l l e s t , e t e e l a r v e t ä i t n i s e l k u l u d e j a t u l u d e v a h e l t e k i b e b a s o b i v a h e . Jooksev finantsvõlg esineb v e k s l i i t t e v õ i k o - t o - k o r r e n t v õ l g a d e v õ i o b l i g a t - s i o o n i d e , eriti aga väärt-paberite näcl.

Väärt-paberid on maksu juhatused (ninelised või et- tenäitajale) riigikassale, mis antakse harilikult lü- h e m a k s a j a k s (harva mõneks aastaks) suurema summa pää- l e . Protsendid makstakse kas käivuse lõpul või poole- a a s t a s t e k u p o n g i d e n a v õ i d i s k o n t e e r i t a k s e p a b e r i d o t - s e k o h e m ü ü g i j u u r e s .

Konsolideeritud (fundeeritud) võlg.

Niisugune võlg (selle mõistet määratlesime juba ülalpool) võib esineda kahesugusel kujul. Kas kohusta- t a k s e t o d a t e a t u d t ä h t p ä e v a d e l k u s t u t a d a - s i i s o n t a n . n . k u s t u t a t a v v õ l g - v õ i k o h u s t u t a k s e a i n l u t m a k s m a v õ l a p r o t s e n t e - s i i s o n t a n . n . r e n - d i v õ l g . V a r e m a t e l a e g a d e l p a l j u t a r v i t a t a v k u s t u t a t a v v õ l g o n o m a p u u d u s t e t õ i t t u a j a ä r a e l a n u d . V õ l g - n i k e m o l e n i i s u g u s e v õ l a p u h u l k u n a g i k i n d e l , k a s t a l t ä h t p ä e v a k s o n p a r a j a s t i m a k s u v õ i n a l u s i v õ i m i t t e . R a - h u l i k m a j a n d u s p o l i t i k a n õ u a b p ü s i v a t k a p i t a l i . S e d a l o o v u t a b a i n l u t r e n d i v õ l g .

Kustutatav võlg esineb järgmistes vormides:

1. Võidulaenu. Müüdnud piletid ostab riik tagasi teatud tähtpäevadeks al pari (nimiväärtuses). Protsentide asemel harilikult jagatakse piletite omanikkudele väl- j a l o o s i n i s e t e e l v õ i t e . (Tuletage meele Eesti võidu- laenu!).

2. Annuiteedid -. Völausaldajale maksab riik ühes tavalise aastaprotsendiga ka teatud kustusssa, Völa küstvus on pikaajaline (nt: 50, 50, 90 aastat) või oluacgne. Tontiinid on niisugused völad, kus völausaldajaks on grupp isikuid, kellele riik maksab $\frac{1}{2}\%$ kogu völast, selle pääle vaatamata, palju neist elab, kuni viimase kreditori sumani.

Rendivölg.

Riik kohustub ainult aastaprotsentide maksmiseks, mitte aga kapitali tagasimaksuks. Harilikult jätab ta enesele aga öiguse vöлга üles ütelda ja nihhinna tagasi maksa.

Rendilaen esineb kas k i r j a v ö l a n a, kus kreditorile antakse vastav kirjalik völakohustus või kantakse vastav summa tema nimele riigivölgade raamatusse, ja seda nimetatakse r a a m a t u v ö l a k s.

P i l e t 32.

PABERRAHA TÖELISES JA VÄÄR-MÖTTEB.

Töelisel paberrahal on sundväärtus ja ta on lunastamatu. Ta on seega protsenditu sundlaen ilma kindla tähtajata. Väär-paberraha on riigi poolt antud paberiline väärtmärk, mis pole külli lunastatav, aga ilma sundväärtuseta või mil pole ei sundväärtust ega lunastatavust või mis lunastatav, aga sundväärtusega. Selle liigi väärtus finantsvalitsusele seisab selles, et katmata raha ei nõua intresse.

Kuna väär-paberrahal, nagu üldse paberrahal, pole täisraha omadusi, siis on tema väärtuse püsimine eesmärkimiseks, et ta turul liiguks piiratud arvul. Vastasel korral võib tekkida paberraha turuväärtuse kohutav langemine - inflatsioon. Töeline paberraha antakse välja riigi poolt või annab riik selle emissiooni-öiguse mõnele erapangale. Et paberraha väärtust metallraha kõrval

säilitada, selleks riik garanteerib, et kõik avalikud asutised seda vastu võtavad.

Paberrahalise käibe tähendus ja hädaoht

Paberraha turuväärtus võrdub metallraha väärtusele ainult siis, kui riigil on täielik usaldus, kui paberraha hulk on käibe vajadustega piiratud ja lõpuks, kui selle emissioon on vaid ajutine majanduslik vahend. Kanjuks aga meelitab paberraha ettevaatamatut riiki rohkele väljaandmisele, mil aga on riigirahanduses kurvad tagajärjed.

Metallraha kas kaob käibest või voolab välismaale Rahvamajanduslikult tekitab ta hämminguid tootmises, tekitab karist ja halvab ettevõtlikkust, ta sünnitab kahju kõigile, kel tuluallikaks on kindlad palgad, või kapitalikasud, kutsuvad esile spekulatsioonibörsidel ja pankades. See on i n f l a t s i o n. Selle kõrvaldamiseks on mitmeid teid. Pole paberraha kurss veel suurenenud palju langeda, siis on otstarbekohane paberraha hulga vähendamiseks (tagasi võttes seda nimihinnaga) endine väärtus jalule seada, on aga inflatsioon juba põhjalikult kursi alla viinud, siis tuleb ettevõtte devalvatsioon, s.t. raha tuleb välis- ja osta turuhinna järele. Sel juhul on kaubahinnad langevale rahaväärtusele kohanenud ja võivad arvestatavaks vähenenud väärtusühiku järele. Paberraha kõrvaldamine on soovitatav teostada nii, et osa muudetakse kaubalunastatavaks paberrahaks, osa aga kindlustatud laenuvõlakaks.

Jooni monarhistliku Vene paberraha ajaloo kohta.

Algas see Elisabet 2. -se aegsete "assignaatsiate" tegu, millel oli suur edu tolleaegses vaskraha ajastus. Edu oli nii suur, et see meelitas hiiglaarvulisele emissioonile, mille tagajärjel paberraha kurss hakkas langema. 19. sajandi alul püüti paberraha voolu mitmeti vähendada, tehti metalli laenu, 1839 a. teostati devalvatsioon 3 rubla 50 kopikat "assignaatsiate" = 1 hõberubla. Asutati deposiitpangad, kus võeti hoivule kulda ja hõbedat, mille eest anti deposiitpileteid. 1843. vahetati kõik assignaatsiad lõplikult hõbedat ja krediitpiletite vastu.

Krimmi ja Türki sõda aga tingisid peatselt jälle kergemeelset paberraha väljaandmist, mille tõttu selle kurss langes. Vene rahandus paranes alles Viite reformiga (1892-1900), mil raha viidi kuldvalutsale.

Paberraha Eestis.

Kuni Rahaseaduse väljaandmiseni paberraha väljaandmine oli korraldamata, mille tõttu tekkis kursilisi kõikumisi. Riik vastutas küll "kõigi oma varandustega" aga mis ikkagi puudus - oli kulla alus. Nüüd on see saavutatud. Pangatahtede emissioon on piiratud kättevara nõuetava protsendiga (vaata lk. 83).

Riigi võlgade haldamine (valitsemine) Laenuvõtt ja selle tingimiste määratlemine.

Riik võib võtta laenu kas otseselt või kaudsetel teel. Otseselt teel pöödub

riik ise kas agentide läbi või avaliku subskriptsiooni teel, milles ta teada annab laenu tingimisi, kapitalistide poole. Erilist kujundit nõudstab riiklik laenu võtt piiramatus summas. Siin kantakse summad pidevalt suurde natsionaalsesse võlaraamatusse.

Kaudselt teel pöörduv riik pankade kui vahetalitajate poole, et need otseteed obligatsioonide vahelasuga edasi müüksid.

Laenu võttes riik võib saada laenu kogusummana või ainult osadena. Viimane on otstarbekohasem.

Teine tingimus laenuvõtul on laenu protsendi määr, mis oleneb riigi usaldusväärilisusest, maailma rahandusest ja poliitilistest vahetõrkedest.

Riik võib laenu tegemisele määrata võrdset keskmisele laenu protsendile. See on n.n. al-pari-emissioon. Riik saab sel juhul loo nominaalse marga eest ka loo mrk. efektiivselt. Riik võib aga määrata kõrgema või madalama keskmisest. Kõrge laenu protsent sunnib riiki võrdlemisi kiirelt laenu kustutama ja kui sarnane laenu juures tingimustes kustutuse tähtaeg pole nimetatud, siis on kindel, et laenu paberite kurss langeb. Selle vastu madal laenu protsent harilikult garanteerib laenu pikaajalist kestvust, mis nõjub paberite kursi tõusule.

Teised tingimused on: 1/ paberite vorm - a/nimelised ja b/otteenäitajale, 2/ valuuta, 3/ tähtaeg, 4/koht ja 5/laenu protsentide tasumise viis.

Konversioon laiemas mõttes tähendab muudatust kõigis laenu tingimustes, kitsamas mõttes on ta muudatus laenu vormis, näit: jooksva võla muutmine fundeeritaks.

Konsolidatsioon all kitsamas mõttes mõeldakse vanade erinevate tingimustega laenude muutmine üheks uueks ühetaoliseks laenuks. Mõte on siin asjaajamise lihtsustamine.

Laenu protsendi alandamine on sanuti konversiooni liike. Võlgade kustutamine sünnib nende tasumisena leppes tähendatud tingimustel või teiste riigist olenevatel tingimustel. Kui riik osaliselt või täieliselt keeldub võlga maksmast, siis on neil tegemist riigi pankrotiga. Varemini asutati riigi võlgade kustutamiseks eriseadmeid eriste valitsustega ja kustutamisfondidega.

niseks

KOHALIKUD (OMAAVALITSUSTE) FINANTSID.
=====

Iga riigi finantsid täiendatakse omavalitsuste finantsidega ilma nilleta ükski riik ei saaks omi ülesannete täita. Omavalitsustel peab oloma iseseisev majapidamine, millel põhinnõtteliselt lanavad sanad ülesanded kui riigilgi.

Kohalikkude finantside suhe riiklikkudele on määratud omavalitsuste poliitilise konstruktsiooniga riigis. Riik oma tahtes on vaba, omavalitsused aga riigitahetele alluvad. Omavalitsusel on küll sundvõim, kuid see on riigilt deligeeritud. Riigil on järevalveõigus omavalitsuste üle. Ninelt valvab riik:

- 1/ et nad ei võtaks ette kahustavaid finantsoperatsioone, võõrandusi ja laenuvõtte, mis koormaks rahvast.
- 2/ et omavalitsused ei kalduks kõrvale riiklikust finantspoliitikast.

3/ et arvepidamine ja kassa oleksid korras.

Kohalikkude omavalitsuste süsteemid.

Inglismaa: Süsteemi iseloomustavad järgmised tunnused: 1/ kogu kohalik võim on omavalitsuste käes, 2/ finantsmajapidamine on tidedasti seotud praktilist tarvidustega, mispäras süsteen ehituselt on källustatud väga rohketeks eriülesannetega üksusteks. Põhilisteks omavalitsuste üksusteks on: maa kihelkonnad (parish), linnad (municipal borough) koolikogukonnad, vaes-kogukonnad (poor law union), d i s t r i k t i d ja 62 k r a h v k o n d a (country). üksust:

Prantsusmaa. Siin valitseb kaks kohalikku üksust: kogukond ja departemang. Kogukondade ülesannete hulka kuuluvad criti poliitseline haldus, kooliasjandus, tervis hoid ja mõningaid rahvamajanduslikke ettevõtteid. 1884. aasta seadusega valivad kogukondade esindajad maire (meere). Departemangude pääülesannete hulka kuulub põilunduse ja töõnduse edendamine, hoolekanne, vanginõõjate ülalpidamine j. n. s.

Kogukonnad on õigustatud võtna makse riiklikkude maksude mürdosade piirides. Maksev on kõva tseentraliatsatsioon.

Saksanaa. Kohaliku omavalitsuse korralduselt püsi inglise ja prantsuse süsteemide vahel. Kogukonnad on kas üldiste kohalikkude ülesannete täitniseks või eriliste ülesannete täitniseks (kiriku- ja koolikogukonnad). Maa ja linna omavalitsused erinevad teineteisest

organisatsioonid ja majanduslikkude tingimuste poolest. Koha on avalitsuste kulud võivad olla kahte liiki: Sunduslikud ja mitte-sunduslikud. Sunduslikud pannakse riigilt kogukonnale seaduslikult päale. Need kulud on harilikult julgeolu-, tervishoiu- ja ehituspolitseile, teede korrashoiule, perekonnaseisuasjandusele, kogukonna valimiskorraldusele, tuletõrjele j.n.e. Mittesunduslikud ehk vabatahtlikud on kulud, mis ületavad riiklikke minimaalnõudeid. See on siis, kui onavalitsus mõnele kohustuslale enam kulutab kui seda riik nõuab või kui kogukond täidab ülesandeid, mis sugugi tema päale pole pandud. Siia kuuluvad näiteks kulud hariduse ja kunsti teetanisele, linna ilustamisele, kanalisatsioonile jms.

Eraõigusliku iseloomuga tulud.

Nagu riigil, nii ka kogukonnal võivad olla oma maad, metsad ja ehitised. Kogukonna huvides on soetada küllaldaselt määralt kinnisvara, et sellest mitmesugusel teel tulu saada. Niisugune tulusaamine on palju soovitavam kui rahvastiku koormamine kogukondlike maksudega. Riik valvab selle järele, et kogukond ei ajaks kergemeelset politikat varade võõrandus. Ka töenduslike ettevõtete alal ei ole kogukond passiivne päältvaataja. Ikka enam ja enam koonduvad onavalitsuste kätte elektrijaamad, veevärgid, tänavaraudteed, kruusaaugud jne. Kuivõrt need ettevõtted peavad tagajana puhastkasu, see on küsimus, mis oleneb ettevõtte loomust ja elanikkude maksujõust.

Lõivud ja erianandid.

Onavalitsuses on kujunenud õige laialdane ametlik tegevus, mida üksikud elanikud sagedasti peavad kasutama. Siin on õige koht võtta onavalitsuselõivu. Veel enam aga onavalitsused pakuvad üksikutele elanikkudele erihüvitusi väga mitmesuguste soodustuste näol, näiteks ehitab linn veevärgi, sillutab tänava, istutab puistoe ja kohustab sellest soodustuse saajaid perioodilisteks või ühekordseteks andaniteks n.n. erianandamiseks (Beiträge, vaata ka lk. 28.).

ONAVALITSUSE MAKSUD.

Kuna riik võtab makse piiramatult selles õiguses mõne teise kõrgema võimuga onavalitsuste maksvõim.

võtu õigus piiratud m a t e r i a a l s e l t. Materi-
aalselt on ta piiratud riigilemivõimuga, ja sunniliselt
mis lubab makse võtta ainult sedavõrt, kui võrt ta riig-
giffinantsiliselt ja rahvamajanduslikult otstarbekohane.
Riigiliselt on ta piiratud ses mõttes, et omavalitsuse
maksuõigus ulatub ainult osale riigi territooriumist.

Iseseisvad omavalitsuse maksud ja lisamaksud
riiklikkudele maksudele. Iseseisvad on niisugused om. &
maksud, mis on rippumatud riiklikkudest maksudest. Nad
voolavad ainult omavalitsuse päralt olevaist allikaist.
Kuid siingi võib riik piirata maksu ülemäärana ning
määratleda mitmesuguste maksude vahetkorda isekeskis.
Lisamaksud väljendatakse protsentosades riigimaksudest.
Lisamaksud on tehniliselt häd ühes riigisummadega kas-
seerida, nad annavad õige korraliku tulu ning tunnivad
kogukonda huvi tundma riiklikkude maksude korralduse
vastu. Kahjuks aga lisamaksud suurendavad ka riiklik-
kudes maksudes leiduvaid vigu, võtavad omavalitsuselt
võiamluse teisi tuluallikaid kasutada, tekitavad näili-
selt vale kujutluse maksja silmis, kes näeb maksukoor-
na liiga kõrgena jne. Kumba neist eelistada - seda
peab näitama omavalitsuse organisatsioon ja m i s -
s u g u s e i d makse tahetakse võtta.

Kui lõivude ja eriamandite süsteem küllaldaselt
hästi on välja arendatud, peetakse soovitavaks lisa-
maksudega maad, ehitisi ja teatavatel juhtudel ka töö-
dust maksustada. Linnades võiks jälle koormata varan-
dusliiklust või maksta panna erilist väärtuste juure-
kasvu maksu. See on just linnade teene, et teatud krun-
did ehk ehitised oma hinnalt tõusevad, kuna liian hivi-
tab neid kas sillutiste, veevärgi või mõne muu soodus-
tiseaga. Igatahes vastuteene printsiipl on õige mõõduan-
dev. Kui ka korteri- ja luksusmaksud leiavad omavalit-
susandamitena täielikku õigustamist.

Lõpuks on sagedasti ka k u l u t u s e d
olnud omavalitsuse maksude objektiks. Näiteks makstak-
se lisamaksu piirituselt, õllelt.

Kohalikkude omavalitsuste maksustuse süsteem
I n g l i s m a a l. See põhjeneb põhimiselt kasule
maast, hoonetest, söekaevandustest ja metsast, kuid
need omandimaksud mõjuvad enam kulutusmaksudena, kuna
nende võtamine sünnib Kulutusmaksu esineb harva,
harilikult rentnikult. Omavalitsusmaksudel on Inglis-
maal riiklikkudega vähe ühist.

Teine asi P r a n t s ü s m a a l. Siin on ena-
mik makse lisamaksud riiklikkudele maksudele. Ka kulu-

tusmaksud (okträädena tuntud) on laialdaselt tarvita-
tavad.

1893. aasta omavalitsuse reform Pr. eisi maal.

Preisid maksis kuni reformini lisamaksude kui ka iseseisvate kommunaalmaksude süsteem. Reformiga kindlustas riik endale maksustamise ainuõiguse. Tulu- ja varandusomandimaksule, kuna maa-, ehitis- ja töödusmaksu võttamist ta usaldas täiesti omavalitsustele. Selle tagajärjel omavalitsuse tulud suurenesid. Tulumaksu raskus igale üksikule aga vähenes (!)

Omavalitsuse maksud Eestis. Linnades ja maal.

Aj. Val. sead. ja määruste kogu nr. 274. 6.II 1917 ja nr. 187. 9.8.1917. põhjal linnadel ja alevitel on õigus võtta järgmisi makse:

1/ kinnisvarade maksu, 2/ lisapõhiarimaksu, 3/ lisaäri- maksu, 4/ kotterimaksu, 5/ isikumaksu, 6/ trahterimaksu, 7/ jõuvankrite maksu, 8/ hobuste ja sõiduriistade maksu, 9/ jalgratta maksu, 10/ veoäride maksu, 11/ kaeramaksu, 12/ lõbustusmaksu, 13/ mootor- ja puripaatide maksu, 14/ käsivankrite maksu, 15/ laada- ja turumaksu, 16/ maksu kõnniteede tarvitamiste eest ehitustel, 17/ kaalumaksu sisse- ja väljaveetavatelt kaupadelt raudteel, 18/ kaalude ja mõõtude maksu, 19/ laskeriistade maksu, 20/ sildid ja kuulutuste maksu, 21/ hooaja maksu ja 22/ kantseleimaksu.

Ajutise seaduse järele valla- ja maaomavalitsuste sissetulekute, väljaminekute, eelarvete ja aruannete kohta (RT 18/19- 1920.) Maakondadel on õigus võtta järgmisi makse: 1/ trahterimaksu, 2/ maksu tööstuse- ja kaubanduse ettevõtete äritunnistuste päält, 3/ maksu liikumise abinõude päält raudteel, 4/ maksu autodelt, mootorjalgrattastelt, jahtidelt ja mootorpaatidelt, 5/ suvitusemaksu, 6/ maksu laskeriistadelt ja jahipidamisest lubadelt, 7/ lõbustusmaksu ja 8/ kantseleimaksu.

Valdadel on õigus võtta järgmisi makse: 1/ isikumaksu, 2/ maksu veskitelt, 3/ maksu aurumasinatelt, naftamootoritelt ja jalgrattaste eest, 4/ veoäri maksu, 5/ maksu sõiduhobuste ja riistade päält ja 6/ kantseleimaksu.

Vallad ja maakonnad võtavad laada- ja turumaksu. Tulumaksu seaduse § 91. põhjal tulumaksust saabunud tulu jaotatakse iga kuu 1/3 tulu ulatuses omavalitsustele, ja nimelt nii, et linnadele läheb 40%, maakondadele 40%, alevitele ja valdadele 20%. Üksikute omavalitsuste üksuste vahel jaotatakse need summad

vastavalt viimasel üldrahvalugemisel kindlaks tehtud harilikule elanikkude arvule.

Dotatsioonid ja subventsioonid

Pääle eelpoolnimetatud tuluallikate kasutavad oma-avalitsused veel mitmesuguseid riiklikke toetusi. Need toetised võivad olla antud kindlate summadena kindlatek otstarveteks (n.n. subventsioonid) või toetistena, kus niisugune kindel otstarb puudub (n.n. dotatsioonid). Dotatsioonid võivad olla formaalset või materiaalsel laadi. Esimesed on need asjalised varad, mida riik kogukonnale (näit: hoonete näol) tarvitada annab, teised aga on kas ühekordsed või perioodilised toetised ilma kindla eeskirjata nende kasutamisest.

Kommunaalne krediit.

Silmas pidades, et omavalitsused alluvad riiklikkudele keskasutistele, nad on kohustatud aru andma oma majapidamistest. Kuid riiklikud asutised võtavad samuti osa suuremal või vähemal määral kogukondlikkude eelarve te koostamisest ja mis meid siinkohal kõige enam huvitab - kogukondlikust krediidiandmisest. See sünnib sel teel, et riik jätab enesele õiguse kinnitada laenu- de tegemist, juhatada võimaliku vorme ja viise.

Omavalitsustele peetakse kõige otstarbekohasemaks laenu kindlaks määratud laenuprotsendiga ja kustutamise tähtajaga.

S Õ N A S T I K.

Ametnikulõivud.....	дорздностање пошлинњ.
andam.....	пњдат.
andamid.....	пњдатнњје сбњрњ.
areng.....	развитіје.
aste(-ndus).....	stepњn.
astmeliselt.....	по stepњнјам.
asutis.....	уњреэденіје.
avalik.....	publiĉnoје (-њi, -aja)
brutto-eelarve.....	валњвњр бјудэет.
eelarve (kits. mњttes).....	рњспіс, смњта.
eramajandus.....	ĉastnoје hoзјаіствњ.
eriandamid.....	спњсіалнњје сбњрњ.
Finantmajandus.....	фінансњвоје hoзјаіствњ.
/teadus.....	" " наука.
/õiguse.....	" " прњво.

Haridus.....	(narodnoje) prosvetščenije.
hingemaks (isikumaks).....	pogomovni sbor.
hoiukorras toimetatavad asjad=ohranitelnoje proizvod- hoolekanne.....	prizor. (stvo.
hoovkond (ametkond).....	tsivilnõi list.
iseloom (eriline).....	harakter (ossõbõi).
jaotavad ja osalised (osa-määravad /maksud/)=rasklã- doõnõje i oklãdoõnõje namõgi.	
jocksev võlg.....	tekuõi dolg.
Kaalutlus.....	sobraženije.
kaitsetollid.....	pokrovitelnoje pošlinõ
Kaubandus.....	torgõvlja.
kinnistu.....	nelvižimost.
kinnitus.....	strahhovanije.
klassi-loterii.....	klassovaja loterija.
kogukond.....	obšõina.
koldemaks.....	namog na oõag
koorma/mine, -tus.....	obkoženije.
korraline, erakorraline (tulu-kulu)=obõknovennõi, õerez- võõainõi (dohhod, razhod)	
kulu(d).....	rashod (-dõ)
kulud (alalised, muutlikud=rashodõ (postojannõje, iz- kulutus).....	rashod (Aufwand) /menõivõje.
kãitis/kulud/.....	proizvodstvo /rashodõ na-/(Betrieb-
kãive (kãivus)= obrasõenije (Umsatz) /- ausgaben)	
kõiblus.....	pravstvennost.
ladu.....	sklad.
lepe.....	dõgovor.
liiklemisasutis.....	transportnoje uõreždenije.
liiklus.....	obrasõenije (Verkehr)
linnased.....	slod.
lisamaks.....	dopõnitelnõi sbor.
luksusmaks.....	namog na rõskoõ
lõiv(-ud).....	poõlina (-õ)
Maahãrra.....	võõinnik.
maa maksustus.....	zemskoje ubkoženije
maks/ainum.....	namog /jedinnõi.
maksuallikas.....	istoõnik namõga
maks/maudne, otsene.....	namõg kosvennõi, prjamoi (sbor)
maksujõud.....	pratjožesposõbnost.
maksumaksja.....	pratelõõik namõga
maksumäär.....	namogovaja stavka.
maksustik.....	obmagojennaja jedinitsa
meskitõrs (tõrred).....	õanõ zatornõje
mãaratleda.....	õpredelit.
müügiãari/liikuv.....	torgovlja na raznos.
naerisuhkur.....	svekloviõnõi sahhar.

netto-eelarve.....	čistõi büdžet
numbrilotto.....	čistovaja loterèja
õlem.....	naičnost
omavalitsus.....	samoupravlènije.
otstarbekohane.....	tšesobrazno.
palk.....	žalovanije.
puhaskasu.....	čistõi dohod
puudujääk.....	defitsit.
põllumajandus.....	selskoje hozjaistvo.
rahvamajandus.....	narodnoje hozjaistvo.
rahvuslik rippumatus.....	natsionalnaja nezavissimost
rent/põline.....	arenda/nasredsvennaja.
riigiarveõpetus.....	gossudarstvennoje šetovod-
sisus.....	soslõvije. /stvo.
side.....	svjaz
suhe.....	otnošènije.
tasakaal.....	balans
teene (samme).....	usluga.
teenija.....	sružašči
tingimus.....	uslõvije.
toetis.....	podderžka
toode.....	produkt.
tooresaine.....	sõrjo.
tootvus (produktiivsus).....	proizvoditelnost
tarvidus (loomu-).....	potrebnost
tulu (-d).....	dohhod (-õ)
tulumaks.....	podohhõdnõi nalog.
tõõndus.....	promõšel
tõõstus.....	promõšlennost.
tõõtasu.....	zarabotnaja plata.
vahend.....	sredstvo.
vaieldav kohtupidamine.....	spornoje sudèbnoje proiz-
(mitte-)vaieldavad kohtuas-	=bezspornõje sudebnõje/võd-
jad	delà /stvo.
valitsemine tulumiinimumi garanteerimisega (sisuliselt)	
= administratsija s poručitelstvom	
vallastu (vallasvara).....	dvižimost.
valdus.....	vladènije.
varandusmaks.....	immuščestvennõi nalog.
vara.....	blago.
vastutasu/spetsiaalne, üldine/vozmuždije /spetsialnõje	
veeretlus /maksude.....	perelõžènije/nalogo/ob-
väekohustus.....	voinskaja povinnost /ščiije.
väikeäri.....	melkaja torgovlja.
võim.....	vlast
võlg (võlad).....	dolg (i)

